

T.C.

ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOĞU AKDENİZ'DEKİ HİDROKARBON KEŞİFLERİNİN
TÜRKİYE'NİN ENERJİ GÜVENLİĞİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Kağan BEŞOĞUL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İstanbul (2019)

ALTINBAŞ
ÜNİVERSİTESİ

ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**DOĞU AKDENİZ'DEKİ HİDROKARBON KEŞİFLERİNİN
TÜRKİYE'NİN ENERJİ GÜVENLİĞİ ÜZERİNE ETKİLERİ**

Kağan BEŞOĞUL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı:

Dr. Öğr. Üyesi Akif Bahadır KAYNAK

Bu çalışma 28.05.2019 tarihinde yapılmış olan Tez Savunma Sınavında tarafımızca incelenmiş olup, kapsam ve kalite açısından Yüksek Lisans Tezi olmaya yeterli bulunmuştur.

Dr. Öğr. Üyesi Akif Bahadır KAYNAK

Danışman

Tez Savunma Sınavı Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Deniz Ülke ARIBOĞAN Üsküdar Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Akif Bahadır KAYNAK Altınbaş Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Pınar KADIOĞLU Altınbaş Üniversitesi

Bu çalışma bir Yüksek Lisans tezinin tüm gerekli şartlarını taşımaktadır.

Dr. Öğr. Üyesi Eylem AKDENİZ GÖKER

Anabilim Dalı Başkanı

Sosyal Bilimler Enstitüsü onayı:
28/05/2019

Doç. Dr. Nur Banu KAVAKLI

Enstitü Müdürü

Bu dokümandaki tüm bilgilerin akademik kural ve etiğe bağılı kalınarak yazıldığını ve tez yazım kuralları kapsamında bu çalışmada bulunan ve özgün olmayan bütün bilgi ve materyallerin referanslandırıldığını temin ederim.

Kağan BEŞOĞUL

TEŐEKKÖR

Bu tezin hazırlanma sürecinde büyük katkıları bulunan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Akif Bahadır KAYNAK hocama ve hayatım boyunca bana her alanda destek olan çok değerli anneme, babama ve ağabeyime sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

DOĞU AKDENİZ'DEKİ HİDROKARBON KEŞİFLERİNİN TÜRKİYE'NİN ENERJİ GÜVENLİĞİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Kağan BEŞOĞUL

Yüksek Lisans, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler, Altınbaş Üniversitesi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Akif Bahadır KAYNAK

Tarih: Mayıs, 2019

Enerji ihtiyacını tetikleyen en temel tarihsel gelişme olan sanayi devriminden bu yana enerjinin her zaman çatışmaya yol açan yapısı günümüzde de devam etmektedir. Türkiye gibi ithal fosil enerji kaynaklarına bağımlı ülkelerde enerji güvenliğinin çatışmalara müsait yapısı daha çok hissedilmektedir. Enerjinin böylesi yüksek bir değer taşıdığı, enerji güvenliğinin ise devletler için kilit konumda bulunduğu bir ortamda Türkiye'nin de parçası olduğu Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon rezervleri ve bunların Türkiye enerji güvenliğine etkileri tez çalışmamızın temelini oluşturmuştur.

Tez çalışmamızın üzerine kurulduğu esaslardan birincisi, güncel olarak kapitalist sistemin uygulandığı küreselleşme süreci içinde güvenlik olgusunun, uluslararası güvenlik yaklaşımları çerçevesinde anlaşılmasıdır. İkincisi, uluslararası güvenlik olgusunun enerji güvenliği boyutu üzerinden, Türkiye'nin enerji güvenliğinin incelenmesidir. Temel alınan üçüncü esas ise, Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbonların Türkiye'nin enerji güvenliğine herhangi bir etkisinin olup olmadığının incelenmesidir.

Bahsettiğimiz bu 3 temel esas üzerine kurguladığımız tezimizin ilk bölümünde güvenlik, küreselleşme, uluslararası güvenlik, uluslararası iş birliği kurumları gibi konular uluslararası güvenlik yaklaşımları üzerinden kavramsal olarak tartışılmıştır. İkinci

bölümünde, enerji güvenliği konusu, tarihsel gelişim sürecinden bu yana kavramsal olarak tartışılmış ve Türkiye'nin mevcut enerji görünümü, güncel veriler esas alınarak somut bağlamda ele alınmıştır. Son bölümde ise, enerji keşifleri ile şiddetlenen Doğu Akdeniz'deki çekişmenin güncel olarak gelişimi aktarılmış, bu çekişmede Türkiye'nin yeri gözlemlenmeye çalışılmış ve son olarak elde edilen güncel veriler üzerinden, Türkiye'nin gelecekteki doğalgaz enerjisi tüketim projeksiyonu çıkarılarak, Doğu Akdeniz hidrokarbon rezervlerinin Türkiye enerji güvenliği üzerine etkisi tartışılmıştır.

Tez çalışması sonucunda, kavramsal boyutta ele alınan konular ile güncel koşullar bağdaştırılarak, Türkiye'nin enerji güvenliği bağlamında atması gereken bazı adımlar aktarılmaya çalışılmış ve üçüncü bölümde yapılan projeksiyon ışığında, Doğu Akdeniz'deki keşfedilmiş hidrokarbon rezervlerinin Türkiye enerji güvenliği üzerine beklendiği kadar büyük bir etkisinin bulunmadığı saptanarak, Türkiye'nin bu bölgeden hangi konularda faydalar sağlayabileceği anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye'nin Enerji Güvenliği, Kopenhag Okulu, Doğu Akdeniz, Kıta Sahaneliği, Münhasır Ekonomik Bölge.

ABSTRACT

IMPACT OF EASTERN MEDITERRANEAN HYDROCARBON DISCOVERY ON TURKISH ENERGY SECURITY

Kağan BEŞOĞUL

M.A., Political Science and International Relations, Altınbaş University

Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Akif Bahadır Kaynak

Date: May 2019

Since the industrial revolution that is the most basic historical development causing energy demand, always conflict making structure of energy is still going on. Suitable structure of energy security for conflicts are more pronounced on imported fossil energy resource dependent countries like Turkey. Where an Energy carries such a high value, and has been in essential point, east Mediterranean hydrocarbon reserves and effect of these over Turkey's energy security has been the basis of our thesis.

First of the principles on which our thesis was founded, is to understand the concept of security within the framework of the globalization process in which the capitalist system is currently applied under the international security approaches. Second is an examination of Turkey's energy security through energy security dimension of international security cases. The third basis is to examine whether there is an effect on Turkey's energy security of the discovery of hydrocarbons in the eastern Mediterranean.

Our thesis is based on these three basic principles. In the first part, issues such as security, globalization, international security, international cooperation institutions are discussed conceptually through international security approaches. In the second part of the thesis, the issue of energy security has been conceptually discussed since the historical development process, Turkey's current energy outlook are discussed with current data in

the present context basis. In the last chapter, the current development of the conflict in the Eastern Mediterranean, which is exacerbated by energy discoveries, has been described, Turkey's position in this conflict have tried to be observed and finally, with the recent data obtained through Turkey's future natural gas consumption projection, the effect of Eastern Mediterranean hydrocarbon reserves on the Turkey's energy security were discussed.

As a result of this study, the conceptual dimension and the current conditions are connected and indicated some steps that Turkey must be taken in the context of energy security. In light of the projections made in the third part, it is detected that no presence of a large effect as expected on Turkey's energy security of the discovered hydrocarbon reserves in the eastern Mediterranean and has been described on which issues from this area Turkey may provide benefits.

Keywords: Turkey's Energy Security, Copenhagen School, East Mediterranean, Continental Shelf, Exclusive Economic Zone.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLO LİSTESİ.....	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	viii
HARİTA LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: GÜVENLİK KAVRAMINA GENEL BAKIŞ.....	5
1.1. Küreselleşme Kavramı Çerçevesinde Güvenlik Kavramı.....	7
1.2. Uluslararası Güvenlik Kavramı.....	17
1.3. Uluslararası Güvenlik Yaklaşımları.....	20
1.4. Uluslararası Güvenlik Çerçevesinde BM, AB ve NATO.....	38
2. BÖLÜM: TÜRKİYE’NİN ENERJİ GÜVENLİĞİ.....	45
2.1. Enerji Güvenliği Kavramı.....	45
2.2. Enerji Güvenliği Kavramının Tarihsel Gelişimi.....	57
2.3. Türkiye’nin Enerji Görünümüne Bakış.....	60
2.4. Türkiye’nin Enerji Güvenliği Temelinde Kaynak Çeşitliliği.....	68
2.5. Türkiye’nin Enerji Jeopolitiğindeki Konumu.....	81
2.6. AB-Rusya-Türkiye İlişkilerinin Türkiye Enerji Güvenliğindeki Rolü.....	86
3. BÖLÜM: DOĞU AKDENİZ HİDROKARBON REZERVLERİ VE TÜRKİYE’NİN ENERJİ GÜVENLİĞİ.....	98
3.1. Doğu Akdeniz ve Bölgedeki Enerji Keşifler.....	98
3.2. Doğu Akdeniz ve Enerji Keşifleri.....	100
3.3. Doğu Akdeniz’deki Hidrokarbonlar Üzerinden Yaşanan Mücadelede Türkiye’nin Yeri.....	107
3.4. Türkiye’yi Doğu Akdeniz’den Dışlama Planı Olarak Kıta Sahaneliği ve Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Oyunu.....	115

3.5. Güvenikleştirme Yaklaşımı Bağlamında Türkiye'nin Doğu Akdeniz Sorunu ve Güncel Gelişmeler.....	123
3.6. Türkiye'nin Enerji Tüketim Projeksiyonu.....	128
SONUÇ	135
KAYNAKÇA	144

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Dünya Birincil Enerji Tüketimi.....	46
Tablo 2. Türkiye'nin 2015 yılı sonu itibarıyla birincil enerji kaynakları rezervleri.....	62
Tablo 3. Türkiye Ham Petrol ve Doğal Gaz Üretimi.....	64
Tablo 4. Türkiye Ham Petrol ve Doğal Gaz Tüketimi.....	65
Tablo 5. Türkiye'nin Ülke Bazında Doğal Gaz İthalatı.....	66
Tablo 6. Türkiye'nin 2008-2017 Arasında Gerçekleşen Doğalgaz İhracat Miktarları...	67
Tablo 7. Bölgelere Göre Dünya Kanıtlanmış Doğal Gaz Rezervleri.....	81
Tablo 8. Bazı Ülkelerin Kanıtlanmış Doğal Gaz Rezervleri.....	92
Tablo 9. Doğu Akdeniz'de Keşfedilen Doğal Gaz Sahaları ve Rezerv Miktarları.....	133

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Fosil Yakıt Rezervlerinin Kalan Ömürleri.....	49
Şekil 2: 2016-2040 Yılları Arasında Yeni Politikalar Senaryosu Dikkate Alındığında Kaynaklara Göre Enerji Arzı Altyapısı için Yatırımlar.....	50
Şekil 3: Türkiye'nin Birincil Enerji Talebinin Sağlandığı Kaynaklar.....	63
Şekil 4: 2015 Yılı Türkiye Elektrik Üretimini Elde Edildiği Kaynaklar.....	72
Şekil 5: 2017 Yılı Toplam İthalatta Boru Gazı-LNG Payları.....	78
Şekil 6: Türkiye'nin Geçmiş 5'er Yıllık Ortalama Doğal Gaz Tüketimleri.....	129
Şekil 7: Türkiye'nin Gelecek 15 Yıllık Doğal Gaz Ortalama Tüketimleri.....	130
Şekil 8: Türkiye'nin Gelecek 15 Yıllık Yıl Bazında Doğal Gaz Tüketim Senaryoları.....	132

HARİTA LİSTESİ

Harita 1: Türk Akım Projesi Haritası.....	73
Harita 2: TANAP Doğal Gaz Boru Hattı Haritası.....	75
Harita 3: Akkuyu Nükleer Santrali Konumu.....	76
Harita 4: Türkiye'nin Doğal Gaz Boru Hatları ve Projeleri.....	95
Harita 5: Akdeniz Bölgesi İçinde Doğu Akdeniz.....	99
Harita 6: Doğu Akdeniz'de Keşfedilen ve Araştırma Yapılan Enerji Sahaları.	101
Harita 7: Enerji Bağlamında Doğu Akdeniz Haritası.....	102
Harita 8: GKRY Tarafından 2004'te İlan Edilen MEB.....	118
Harita 9: GKRY Tarafından Tek Taraflı Olarak İlan Edilen Petrol ve Doğalgaz Arama Parselleri.....	120
Harita 10: KKTC'nin TPAO'ya Verdiği Ruhsat Alanları Haritası.....	121
Harita 11: Türkiye'nin 145.000 km ² 'lik Muhtemel Asgari MEB'i ile GKRY ve Yunanistan'ın Türkiye İçin Kabul Ettiği 41.000 km ² 'lik MEB'in Karşılaştırılması.....	122

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BOTAŞ	: Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
EEA	:European Economic Area / Avrupa Ekonomik Topluluğu
ETKB	: T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
FSRU	: Floating Storage And Regasification Units / LNG Depolama ve Yeniden Gazlaştırma Terminali
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
LNG	: Liquefied Natural Gas / Sıvılaştırılmış Doğal Gaz
NATO	: North Atlantic Treaty Organization / Kuzey Atlantik Paktı Teşkilatı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TPAO	: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
UEA	: Uluslararası Enerji Ajansı

GİRİŞ

Doğal kaynaklar medeniyetler için her zaman önemli bir unsur olmuştur. 18. Yüzyılda başlayan sanayi devrimi enerji ihtiyacını tetiklemiş ve fosil yakıtlara global çapta bağıllık hızla artmıştır. Fosil yakıtlara karşı ortaya çıkan küresel bağımlılık, yine küresel çapta çatışmaları doğurmuş, 1973 petrol krizi ise enerjinin özellikle siyasi değerini net biçimde kanıtlayarak bugünkü enerji güvenliği algısının oluşmasını sağlamıştır.

Enerji güvenliğinin kavramsal olarak algılanması için öncelikle güvenlik olgusunun anlaşılması gerekmektedir. Güvenlik olgusu sadece kelime anlamı üzerinden algılanacak bir durum değildir. Güvenlik olgusu ve Uluslararası güvenlik boyutu gibi alanlar, Liberalizm, Realizm, Kopenhag Okulu, Haklı Savaş gibi yaklaşımlar doğrultusunda anlaşılabilir alanlardır. Bahsettiğimiz yaklaşımlar temelinde çizilecek bir enerji güvenliği portresi ise gerek kavramsal boyutta gerek güncel boyutta Türkiye'nin enerji güvenliğini somut olarak anlamamıza yardımcı olacaktır.

Enerji günümüzün en önemli parametrelerindedir. Enerji güvenliği dediğimizde temel parametreler; ekonomik, sürdürülebilir ve temiz enerji kaynaklarına kısa sürede erişimdir. Enerji güvenliğinin bahsettiğimiz parametreler üzerinden bir güvenlik boyutu olmakla beraber, aynı zamanda kaynak paylaşımı üzerinden de bir güvenlik boyutu mevcuttur.

Enerji kaynaklarının paylaşımı boyutu temel anlaşmazlıkların ortaya çıktığı alandır. Kaynak paylaşımında net bir enerji güvenliği portresi çizmek çok zordur. Bununla birlikte hukuki açıdan egemenlik hakları belirsiz ihtilafli bölgelerdeki enerji rezervlerinin, doğası itibariyle kaynak savaşlarına mı yoksa enerjiye dayalı iş birliğine mi yol açacağını tahmin etmek güçtür. Bu gibi durumlara ilişkin olarak, geçmiş deneyimlerden mevcut ve gelecek deneyimleri yorumlayan realist bakış açısı temelli bir yorum yaparsak, söz konusu

ihtilafli bölgelerdeki enerji kaynakları genel olarak çatışmayı körükleyen yapılara sahiptir.

Enerji alanında rekabet sadece ulus devletler düzeyinde ilerlememekte, küreselleşme sürecinin sunduğu kapitalist dünya ekonomisi içinde dev ölçekli çok uluslu şirketler de rekabete dahil olmaktadır. Devlet dışı aktörler olarak nitelendirebileceğimiz çok uluslu şirketler, günümüz enerji alanında etkin rol oynamaktadır.

Türkiye ise mevcut geniş çaplı enerji rekabetinde jeostratejik konumunu kullanarak enerji koridor ülkesi olmak gibi vasıflarla mücadele etmeye çalışmaktadır. Fakat Türkiye'nin enerji tüketiminin çok önemli bir bölümünün fosil yakıtlardan sağlanması, Türkiye'nin enerji güvenliği başta olmak üzere, ekonomik ve ulusal güvenliğini de farklı boyutlarda etkilemektedir. Türkiye, özellikle petrol ve doğal gaz kaynakları bakımından neredeyse tamamen dışa bağımlıdır ve bu durum ciddi oranda cari açıklar meydana getirmektedir.

Türkiye'nin hidrokarbon rezervleri, tüketimine kıyasla tamamen yetersizdir. Bu durum Türkiye'yi devamlı ithalatçı konumuna getirmekte ve Türkiye'nin Rusya, İran gibi aktörlere enerji bağımlılığını ortaya çıkarmaktadır. Türkiye'nin enerji bağımlılığı ülkeyi başta enerji rezervleri açısından bağımlı olduğu aktörlere karşı ve sonrasında da uluslararası arenada kırılgan hale getirmektedir. Özellikle Rus gazının enerji ithalatındaki payının büyüklüğü, Türkiye enerji güvenliğinin en sorunlu alanlarından biridir.

Türkiye, enerji güvenliğinde kırılganlık yaratan bağımlılıkları; kaynak ülke çeşitliliği, enerji depolama kapasitelerinin artırılması, LNG ile gaz alımı payının artırılması, kaya gazı gibi alternatif potansiyel kaynakların değerlendirilmesi, yenilenebilir enerjinin payının artırılması, yerli kaynaklara yönelme, alternatif boru hatlarının güzergahında bulunma ve en ileri düzeyde de belki bir enerji hub'ı haline gelebilme gibi politikalarla aşmaya çalışmaktadır.

Enerjinin gerek siyasi gerek ekonomik değerinin son derece yüksek olduğu ve Avrupa Birliği, Türkiye gibi aktörlerin alternatif hidrokarbon kaynaklarına ciddi oranlarda ihtiyacı olduğu bir dönemde ortaya çıkan Doğu Akdeniz enerji kaynakları büyük öneme sahiptir. Söz konusu kaynaklar Doğu Akdeniz’de buldukları bölgeler itibariyle iş birliği fırsatından çok, çatışma unsuruna dönüşmüş durumdadır. Doğu Akdeniz’deki enerji kaynaklarının, kaynak olarak öz değerinin yanında, bölgede egemenlik sağlama hedefine de hizmet eder vasfı mevcuttur. Yunanistan ve GKRY vasıtasıyla bölgede üstünlük sağlamak isteyen AB başta olmak üzere İsrail, Mısır, Rusya hatta ABD gibi aktörler de bölgede söz sahibi olmak istemektedir.

Doğu Akdeniz’de enerji kaynakları üzerinden yaşanan egemenlik mücadelesinde Türkiye, başta AB olmak üzere diğer bazı aktörler tarafından da dışarıda tutulmak istenmekte ve bu sebeple kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge gibi sorunlar Türkiye’nin önüne sürülmektedir. Türkiye’nin bu bölge üzerinden sağlayacağı enerji güvenliği, bahsettiğimiz bölgedeki egemenlik mücadelesinden ayrı tutulamamaktadır.

Türkiye’de sorunlu bir alan olan enerji güvenliğini tarihsel ve kuramsal yaklaşımda ele almak, enerji güvenliğini uluslararası arenadaki önemi üzerinden analiz edip, Türkiye’nin mevcut koşullardaki enerji görünümü belirlemek, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki mücadelesini ulusal güvenlik ve enerji güvenliği boyutlarında inceleyebilmemiz için önemlidir. İnceleyeceğimiz tüm bu unsurlara ek olarak Türkiye’nin gelecek enerji tüketimiyle ilgili hazırladığımız projeksiyon, Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının Türkiye enerji güvenliğine hangi boyutta etkileri olduğunu somut olarak saptayabilmemizde bize yardımcı olmaktadır.

Tez alışmamızda, Doğu Akdeniz’de keşfedilmiş olan mevcut hidrokarbon rezervlerinin Türkiye’nin enerji güvenliğine olan etkilerinin saptanması amaçlanmıştır. Doğu

Akdeniz’de keşfedilen mevcut hidrokarbonların, Türkiye’nin gelecekteki enerji tüketimini bütünüyle karşılayamayacağı kanıtlanmaya çalışılmıştır.

Tez kapsamındaki amacımız doğrultusunda güvenlik kavramı, uluslararası güvenlik boyutu, küreselleşme, güvenlik yaklaşımları, enerji güvenliği, Türkiye’nin mevcut enerji güvenliği ve enerji görünümü konularının üzerinde durulmuştur. Ardından Doğu Akdeniz, bölgede bulunan enerji rezervleri bakımından incelenmiş ve bölgedeki hidrokarbonların değerlendirilmesine ilişkin yaklaşımlar bölgedeki aktörlerin tutumları ve egemenlik mücadeleleri, Türkiye perspektifinden ele alınmıştır. Son olarak Türkiye’nin gelecekteki enerji tüketimi üzerine bir projeksiyon hazırlanarak, Doğu Akdeniz hidrokarbonlarının Türkiye’nin enerji güvenliği üzerine etkileri saptanmıştır.

Tezimizin araştırma sorusu, bahsettiğimiz amaç ve kapsamda “Doğu Akdeniz’de keşfedilmiş olan mevcut hidrokarbon rezervlerinin Türkiye’nin enerji güvenliğine etkisi var mı?” şeklinde belirlenmiş ve bu soruya cevap aranmıştır.

Tez çalışmamızın araştırma yöntemi olarak güvenlik, küreselleşme, uluslararası güvenlik, kuramsal esaslı uluslararası güvenlik yaklaşımları, uluslararası iş birliği kuruluşları, enerji güvenliği, Türkiye’nin enerji güvenliği, Doğu Akdeniz’deki hidrokarbon rezervleri gibi alanlarda literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Dünya’nın ve Türkiye’nin mevcut enerji görünümü ile Doğu Akdeniz hidrokarbon rezervleri hakkında veri toplanmıştır. Yapılan literatür taramaları ve toplanan veriler ışığında Türkiye’nin enerji tüketim projeksiyonu hazırlanmış ve bu projeksiyondan elde edilen bulgulardan yola çıkarak Türkiye’nin enerji güvenliği ve Doğu Akdeniz’in etkisi üzerine değerlendirmeler aktarılmıştır.

1. BÖLÜM: GÜVENLİK KAVRAMINA GENEL BAKIŞ

Güvenlik kavramı, savaş ve barış kavramları gibi yıllarca üzerinde çalışılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Sözlük anlamı olarak güvenlik kelimesi toplum yaşamındaki hukuki düzenin engele uğramadan yürütülmesi, bireyin korkusuzca, güvenle yaşayabilmesi durumu olarak belirtilmektedir (Türk Dil Kurumu, 2019). Sözlük anlamının dışına çıkıp daha geniş ve güncel perspektifte bir güvenlik tanımı yapmaya çalıştığımızda, küreselleşmenin ya da diğer bir deyişle globalleşmenin etkisinde farklı tanımlara, algılara ulaşabiliriz.

Güvenlik insanların tehditlerden korunması, uygun şartlarda yaşaması gibi anlamlar içermekle birlikte, fiziksel ve psikolojik yönleri de mevcuttur (Polat, 2016, s. 329). Güvenlik ihtiyacı bireylerin; yeme-içme, barınma ve benzeri fizyolojik ihtiyaçlarını takip eden, yaşamlarının her alanını önemli ölçülerde etkileyen bir ihtiyaçtır. İnsan yaratılış özelliklerinin getirisi olarak her zaman, her ortamda güvende olmayı istemektedir. Bireyin, maddi ve manevi tüm olası tehlikeleri kendinden uzak tutmaya çabalaması güvenliğe olan yaşamsal bağlılığını yansıtır.

Ülkeler, sosyal kitleler ve daha küçük perspektifte bireyler, ihtiyaçlarını karşılayamadığında karmaşa içine huzursuz ve mutsuz olmaktadır. Maslow, insan ihtiyaçlarının hiyerarşik olarak sıralandığını ve bu sıralamada güvenlik ihtiyacının fizyolojik ihtiyaçları takiben gelerek; sevmeye ihtiyacı, saygı duyulma ihtiyacı, ait olma ihtiyacı gibi birçok önemli ihtiyacın önüne geçtiğini belirtmektedir (Ural & Shılibekova, 2016, s. 3). Bu perspektifte bakıldığında toplumlar da buna benzer eğilimler göstermektedirler. Tarih boyunca toplumların güvenliği genel olarak fiziksel boyutta ele alınmıştır. Toplumların içinde yaşadığı ulus devletlerin kendi sınırlarını, bir diğer ulus devletlerin saldırılarına karşı koruma çalışmaları, güvenlik kavramının ele alındığı en

bilinen boyut olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ulusal sınırların korunması çabası altında doğal kaynaklara, enerji kaynaklarına güvenli ulaşım, ulus devletler arası güvenli ve sürdürülebilir ticaretin sağlanması, toplumun ulus devlet otoritesini kabullenmesi gibi unsurlarda ele alınabilmektedir.

Batı tarihinde güvenlik terimi 'securitas' olarak, aklın psikolojik ve felsefi durumunu ifade etmesi manasında, Cicero ile Lucretius tarafından kullanılmaya başlamıştır. Güvenlik kavramının, otoriter ve süper güçlü devletin doğuşu (Thomas Hobbes'un iç savaşın önlenmesine adanmış Leviathan'ı) bağlamında, Thucydides'den de etkilenen kökleri mevcuttur (Brauch, 2008, s. 2, 3). Daha modern dönemlere geldiğimizde ise ulus devlet otoritesindeki halkların kendini güvende hissetmesini sağlayacak unsurların öne çıkmaya başlaması güvenliğin psikolojik boyutlarını daha derinlemesine ortaya koymuştur. Güvenlik üzerine daha kapsamlı olarak düşünölmeye başlaması güvenliğin fiziksel ve psikolojik boyutunun yanı sıra güvenlik sınıflandırmalarının yolunu da açmıştır. Bireysel, toplumsal, ulusal, uluslararası güvenlik gibi tanımlamalar güvenlik kavramının sınıflandırmaları olarak literatürde yer almaktadır (Polat, 2016, s. 329). Dünya'nın tüm yer küreyi kapsar ölçekte bir küreselleşme sürecine girmesiyle, bahsetmiş olduğumuz boyutlar ve sınıflandırmalar da global ölçekte ele alınmaya başlanmıştır. Bu noktada güvenlik kavramını, kaygılarını güncel akışında kavrayabilmemiz için çeşitli perspektiflerde küreselleşme olgusuna ve bu olgu içinde şekillenen günümüz güvenlik yaklaşımlarına değinmemiz gerekmektedir.

1.1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE GÜVENLİK KAVRAMI

1990'lı yıllardan bu yana sosyal bilimlerin tüm alanlarında kullanılan temel kavramlardan biri haline gelmiş olan küreselleşme kavramına, çeşitli alanlarda yaşanan son gelişmeleri tanımlamak için de sıkça başvurulmaktadır (Full, 2006, s. 201). Küreselleşme günümüz yaşamını derinden etkilemekte ve kendisinden önceki dönemlerin ulus devlet anlayışını değişime uğratmaktadır (Habermas, 2002, s. 27). Zygmunt Bauman, küreselleşmeyi tanımlarken kavramın birçok alanda kullanılan bir parolaya, sihirli bir sözcüğe dönüştüğünü ifade etmektedir (Bauman, 2006, s. 7). Günümüzün en popüler kavramlarından olan küreselleşme, kimi yaklaşımlarca her kapıyı açan bir anahtar olarak görülürken, kimi yaklaşımlara göre ekonomik, toplumsal ve siyasi sonuçları üzerinden eleştirilen bir olgudur. Toplumların tek bir global sistem içinde bütünleşmesi veya benzeşmesi, küreselleşmeyi güncel anlamda ifade eden en yalın tanım olarak karşımıza çıkmaktadır (Modelska, 2008, s. 75). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu, küreselleşmeyi “sadece ekonomik olmayan sosyal, siyasal, çevresel, kültürel ve hukuksal boyutları da olan bir süreç” olarak tanımlamaktadır (Tağraf, 2002, s. 36). Birçok kişiye göre küreselleşme; etkin ve geçerli bir ekonominin temel unsurları olarak, serbest mal ve sermaye akışına yönelik bir sistem olarak görülmektedir (McChesney, 2003, s. 7). Bugün gerek bir kavram gerekse de 21.yy'ın en belirgin gerçeklerinden olarak gördüğümüz küreselleşme süreci siyasi, ekonomik, kültürel birtakım değerlerin ulus devlet sınırlarını aşarak tüm dünyaya yayılıp evrenselleşmesidir (Özkan, 2006, s. 4). Bu bakımdan küreselleşme sürecinin dışında kalmak mümkün olamamaktadır. Küreselleşme süreci temel olarak Batı merkezli gelişme de tüm dünya ülkelerinin siyasi, kültürel, ekonomik ve benzeri yaşamsal pratiklerinden birtakım parçalar barındırmakta, her toplumda farklı biçimlerde algılanıp, genişleyerek yayılmaktadır.

Günümüzde yaşanan bütünleşmeyi tarif etmek için kullanılan küreselleşme kavramı, içinde bulunduğumuz dönemin özelliklerinden ayrı değerlendirilememektedir. Dünya’da 1980’li yılların sonundan itibaren gelişen, iletişim devrimi küreselleşme sürecini belirleyen en önemli faktörlerden birisidir. Gelişen teknoloji ve küresel ekonomik düzenin katkısıyla, Dünya ölçeğinde ulaştırma ve iletişim gelişmiş Dünya’nın birçok bölgesine, farklı yerlerden kolayca mal ve hizmet satışı yapılabilmektedir. Örneğin, boru hatları gibi enerji nakil sistemi üzerinden sürdürülen bir ticarete küreselleşme perspektifinden baktığımızda aslında teknolojik, ekonomik ve siyasi bütünleşmelerin küresel çapta izlerini net olarak görebiliriz. Bu açıdan söz konusu enerji nakil hatları gibi büyük ölçekli projeler, menfaat temelli olsa da küreselleşme sürecine ciddi katkılarda bulunmaktadır.

1980’lerden itibaren bilgi teknolojilerinin ve bu temelde sınır ötesi ticari imkân ve ulaşım olanaklarının tüm dünyada hızla yayılması, geleneksel uzaklık algısını değiştirmiş ve globalleşme süreci tüm dünyayı etkisi altına almayı başarmıştır. Teknoloji, küreselleşme sürecinin tek belirleyicisi değildir. Bu bakımdan tarihsel temele baktığımızda Sovyetlerin yıkılmasının ardından, küreselleşme önündeki en önemli engellerden birisi kalkmıştır. Özellikle kapitalist ekonominin yaygınlaşması ve liberal ideolojini yükselişi, ideolojik temelde küreselleşmeyi hızlandırmıştır.

Liberal ideolojinin hâkim duruma gelişiyle, çokuluslu firmaların bütün dünyaya yayılmış olması, her gün finans piyasalarında yüksek miktarda paranın ülkeden, ülkeye akması küresel bir ekonominin yaratılmış olmasının önemli bir küreselleşme unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Tüm bu faaliyetler, yeryüzündeki ülkelerin önemli bir kısmının ekonomik yönden bütünleşmesini ve benzer politikalar izlemesini getirmiştir (Bozkurt, 2000). Küreselleşme, özellikle global ölçekte meydana getirdiği, kapitalist temelli global

ekonomi sistemiyle, devletlerin dış çevreye ve diğer aktörlerle kurduğu ilişkilere (örneğin enerji nakil hatlarının ülkeleri yakınlaştırması gibi) önemli ölçüde bağlanmalarını sağlamıştır. Yani küreselleşmeyle devletler birbirine çok yönlü bağlanmaya başlamıştır. Örneğin, enerji ithalatına bağımlı bir ülke enerji ihracatçısı ülkeye enerji güvenliği kapsamında bağımlıdır. Bu sebeple, güvenlik olgusunu incelerken söz konusu küreselleşme perspektifi üzerinden ele almamız önem teşkil etmektedir.

Güvenlik kavramını küresel düzeyde ele almak istediğimizde, küreselleşmeye Marshall Mc Luhan'ın 1960'lı yıllarda Dünya'nın ekonomik, siyasal ve kültürel olarak bütünleşmesine gönderme yaparak formüle ettiği "küresel köy" kavramının ifade ettiği, Dünya'nın tek bir mekân haline gelmesi tanımı üzerinde yaklaşmamız yeterli olmayacaktır. Küreselleşme kavramı bugün içinde bulunduğumuz düzeni ve geleceğe dair düşüncelerimizi tarif eden belli başlı referanslarımızdan biri olarak gözüke de Immanuel Wallerstein gibi birçok düşünür ve yazarın da vurguladığı gibi aslında 500 yıllık bir geçmişi vardır. Bu geçmiş temellerden harmanlanan farklı yaklaşımlarla oluşturacak bir küreselleşme tanımı, güvenlik kavramının içerdiklerini detaylı olarak anlamlandırabilmemize yardımcı olacaktır (Mutlu, 2005, s. 208).

Küreselleşme ile oluşan global sistem, ulusal ve uluslararası aktörlerin yerelin dışına çıkarak global çapta dış çevreye açık hale geldiği bir sistemdir (Dedeoğlu, 2015, s. 370). Bu sistem içinde Güvenlik kavramı insanların kimi zaman korkusuzca yaşayabilmesini içeren pozitif yönde bir çağrışım yaparken, bazen de otorite sahiplerinin kendi güvenlik istekleri doğrultusunda, olağanüstü önlemler almalarını meşru kılmasını yansıtan, negatif yönde bir çağrışım yaratmaktadır (Aydın, 2015, s. xv, xvi). Bu çağrışımlar günümüz toplumlarının global ölçekte bütünleşmesinin yansımasıyla, küresel düzeyde birçok toplumun algısında benzeşmeleri beraberinde getirmiştir. Çünkü geçmiş dönemlerin

toplum yapısıyla günümüzün toplum yapısı kıyaslandığında arada ciddi farklılıklar göze çarpmaktadır. Günümüz toplumları, global ölçekte küreselleşmiş ve artık küresel bir imparatorluğa ait farklı parçalar gibi davranan milletlerden oluşmaktadır.

Küreselleşmeye ilişkin birçok farklı tanım, bakış açısı mevcuttur. Küreselleşme sürecinin sonuçlarını savunan iyimser yaklaşımlar, küreselleşmenin Dünya'yı tek bir mekân olarak bütünleştirmesine ve yarattığı ortak kültüre vurgu yaparak, güzel ve mutlu bir gelecek tahmini yapmaktadır. Bu görüşe göre, küreselleşme dünyaya demokrasi getirecek nitelikte bir düzendir. Küreselleşme sürecinin olumsuz yönlerine dikkati çeken kötümserler, sürecin topluluk ruhunu yıkıcı, parçalayıcı olduğunu söylerken, milli kimlikler üzerine kurulu sağlam zeminleri de aşındırıldığını belirtmektedir (Mutlu, 2005, s. 207). Buna göre, küreselleşme süreci Batı merkezli gelişmekte ve bu gelişim süreci dünyadaki eşitsizlikleri azaltmamakta, tam tersine giderek arttırmaktadır. Küreselleşmeye küresel sistemin hâkim unsuru kapitalist sistem üzerinden bakan görüşler, günümüz güvenlik çekişmelerini, uluslararası güvenlik politikalarını, global siyasi ilişkileri anlamlandırmamız için bize yardımcı olmaktadır. Gerek Türkiye'nin enerji güvenliğini gerekse de kavram olarak enerji güvenliğini, güncel sistem üzerinden incelememiz gerekmektedir. Bu sebeple güncel sistemin temeli olan küreselleşmeyi ve küreselleşme düzenindeki güvenlik perspektifini anlamak önemlidir.

Enerji güvenliğini güncel küresel sistem içinde anlamamız için önce güncel küresel sistemin ne olduğunu anlamamız gerekmektedir. Güncel küresel sistemin ne olduğunu anlayabilmemiz için birçok görüşün özeti niteliğindeki bazı bakış açılarına göz atmamız doğru değerlendirmeler yapabilmemiz adına bize yardımcı olmaktadır. Bu bakımdan güncel küresel sistemin ne olduğunu anlayabilmemiz adına David Harvey'in (Yeni-

Emperyalizm), Michael Hardt ile Antonio Negri'nin (İmparatorluk) ve Immanuel Wallerstein'ın (Dünya Sistemi) yaklaşımları, genel çerçevede bize temel oluşturmaktadır.

Küreselleşme olgusu, ekonomik, toplumsal, kültürel, siyasi olarak farklı boyutları olan bir süreçtir. David Harvey gibi yapısalcı görüşü paylaşanlar, küreselleşmeye eleştirel açıdan yaklaşmaktadır. Harvey, küreselleşmeyi yeni emperyalizm olarak aktarır. Bu açıdan sermaye sahibine ait kapitalist mantık, kazanç için yayılıp, asimetrilere yani eşitsizlik durumlarından faydalanmak istemektedir. Buna karşılık, devletler kendi güçlerini muhafaza ederek, eşitsizlik durumlarının kendi çıkarlarına yönelik yürümesini istemektedirler (Harvey, 2004). Bu kapsamda güvenlik sağlamak adına güdülen küresel devletlerin askeri politikaları ve getirisi olarak alınan maddi (fiziki güvenlik sağlayıcı askeri araç gereç üretimi gibi) önlemler güvenliğin küreselleşmeyle beraber alınıp satılan bir ürün hüviyeti kazanmasına da yol açmıştır.

Bu mantık çerçevesinde Harvey'in küreselleşme olarak ifade ettiği yeni emperyalizm, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) emperyalizmi üzerinden tanımlanma yoluna gidilmiştir. Bu doğrultuda küreselleşme yani yeni emperyalizm modeli, devletler üzerinde bir hegemonya (rıza) projesi olarak tanımlanmıştır. Yeni emperyalizm dönemi Harvey tarafından temelde üç farklı aşamada ifade edilmektedir. Birinci aşama, İngiltere liderliğinde kurulan sermaye birikim süreci olan 1870-1945 arası burjuva egemenliği dönemidir. İkinci aşama, burjuvazi egemenliği ve ABD'nin hegemonya olarak ortaya çıktığı 1945-1970 arası dönemlerdir. Bu dönem Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin sosyalist projesine karşı, ABD'nin demokrasi ve özgürlük akımı projesini üretmesi ve global çapta devlet sistemleri üzerinde kültürel hegemonyasının başladığı dönemdir. Üçüncü aşama ise 1970-2000 arası dönemdir. Bu dönem neoliberal hegemonya dönemidir. Bu dönemde neoliberal ideoloji sadece tek ülke projesi olmaktan

sıyrılıp, global siyasi sistem halini almıştır. Bu dönemde sermaye odak noktaya oturtulmuştur (Harvey, 2004). Sermayenin odak noktaya oturması, güvenlik tanımının kimi noktalarda sermayenin güvenlik tanımı üzerinden yapılmasına yol açmaktadır. Örneğin: Doğu Akdeniz’de Amerikan Exxonmobil şirketine ait araştırma gemilerinin, Kıbrıs'ın güneyindeki 10. parselde çalışmalar yaptığı sırada ABD 6. Filosu'nun bölgede bulunması ve burada açıkça görülen sermayenin devlet zırhıyla korunur niteliği, tıpkı bahsettiğimiz sermaye ve devlet çıkarlarının aynı potada kesişmesi kapsamında okunabilmektedir. Bahsettiğimiz örneğe benzeyen birçok örnek aslında yeni küresel sistemin kendisidir.

Bahsettiğimiz konu kapsamında Soğuk Savaş döneminde sermaye, emperyalist sistemin güvenlik endişeleri ve güvenlik tanımları çerçevesinde hareket ettiğinden, kısıtlı mekan içinde yatırım yapmış ama kısıtlı mekanın yatırıma doyması sonucu yatırım yapacak yer bulamayınca, aşırı birikim krizi ortaya çıkmıştır. Bu duruma çözüm olan coğrafi yayılcılık, SSCB odaklı dönemin güvenlik endişelerini kırarak, aşırı birikim krizi yaşayan devletler üzerinde etkili olmuş ve güvenlik tanımları haliyle değişimlere uğramıştır. Sonuç olarak bir ölçüde karşılıklı bağımlılık olarak tanımlayabileceğimiz aşırı birikime sahip olan ve iktisadi altyapısı sağlam devletlerdeki sermayenin, söz konusu açılardan yetersiz devletlere akması süreçleri, küresel ölçekte devlet yapılarının globalleşmeye itildiği süreçler olmuştur.

Harvey’e göre coğrafi olarak yayılcılık süreci sermayenin belli alanlarda yoğunlaşmasını tam olarak önleyememiş ve tüm devletleri global tek devlet haline getirememiştir. Bu doğrultuda ulus devletler varlığını sürdürmüş ve farklı coğrafi merkezlerde ABD, Hindistan, Çin, Avrupa Bölgesi, Güney Doğu Asya gibi alt emperyalist bloklar meydana gelmiştir (Harvey, 2004). Küreselleşme şemsiyesi altında

yer alan bu alt blokların güvenlik tanımları, bölgesel olarak doğal ayrışmanın yapısal özelliği gereği kendi çıkarları doğrultusunda şekillense de enerji güvenliği, ekonomik güvenlik, askeri güvenlik gibi kaygıları temel küresel yapıda benzeşmektedir. Güvenlik ile ilgili taleplerin bölgesel veya ulusal düzeyde farklılaşmasına rağmen bu benzeşme küreselleşme düzeninde temelde herkesin arayışının sürdürülebilir ve daimî güvenlik üzerine olduğu bir yapıyı ortaya koymaktadır.

Michael Hardt ve Antonio Negri, küreselleşmeyi baskıcı otoriter bir İmparatorluk olarak görmektedirler (Hardt & Negri, 2003, s. 17). Bu görüş ve benzerlerini paylaşanlara göre eski sömürgeci düzen, bir devletin ekonomik olarak artı değerlerini kendine çekerken, küreselleşmenin benimsediği emperyalist sistem artı değer sömürüsüne ek olarak, yayıldığı ülkeyi siyasi, kültürel, ekonomik, sosyal aygıtlarıyla da kendi öz değerine çekmektedir. Tıpkı güvenlik algısının küresel çapta oluşumu gibi küresel emperyalizmde de sömüren devlet, sömürülen devletin üretim ilişkilerini değiştirerek onu kendi yapısına benzetmektedir. Bu noktada sömüren olarak görülenin güvenlik tanımı, sömürülen olarak tanımlananın da güvenlik tanımı ve politikası haline gelmektedir.

Emperyalist küresel yapı güvenlik algısını kendi çerçevesinden oluşturmaktadır. Örneğin, küreselleşme düzeninde baskın konumdaki ABD ve Avrupa ülkelerinin bakış açısında Doğu ülkelerinin daima potansiyel güvenlik tehdidi oluşturması, küreselleşme düzeni içinde Doğu ülkelerinin diğer ülkeler tarafından da güvenlik tehdidi olarak algılanmasını getirmektedir. Bu çerçevede güvenlik tanımı yoğun olarak küresel ölçekte hegemonya sahibi ülkelere oluşturulduğundan, diğer ülkeler de kendi öz varlıklarına ciddi bir tehlike oluşturmasa da, küresel düzeninde yaygın olarak güvenlik tehdidi olarak görülene karşı uyum sağlamaktadırlar.

Hardt ve Negri, ulus devletlerin halen var olduğunu ama onların küresel çaptaki yeni imparatorluk devleti şekline girmeye başladıklarını ifade etmektedirler. Bu imparatorluk mekansız, merkezsizdir ve eski emperyalist sömürü şeklinden farklı olarak, insan fiziki emeğinin yanında onun beynine, doğasına işleyen bir biyo iktidar kurmaktadır. İnsan doğasına küresel çapta yapılan bu sistemsel ve doğrudan müdahale, bilgiye dayalı üretim yapısının getirisiyle insan emeği olan bilgiyi sömürmektedir (Hardt & Negri, 2003, s. 370). Bilgiyi sömüren yapı güvenlik tanımlarını, global çapta hegemonik bakış açısına hizmet eder biçimde kurmakta ve biyo iktidar ile onu yönetmektedir. Böylece yönetimin benimsediği (güvenliği de içeren) her bir tehdit, bireyin ve globalleşmeyle birlikte kitlelerin de tehdidi haline dönüşmektedir. Bu noktada tez çalışmamızın içinde ele alacağımız güvenlikleştirme yaklaşımı Hardt ve Negri'nin küresel imparatorluk ve onun biyo iktidarı perspektifinden de okunabilmektedir.

Güvenlik olgusuna farklı perspektiflerden bakmak birçok güncel olayı ve tanımı daha kolay ve daha derin kavramamıza yardımcı olmaktadır. Küreselleşmeyi Immanuel Wallerstein'in dünya sistemi yaklaşımına göre anlamlandırmaya çalışmamız, güvenlik tanımına da farklı bir bakış açısıyla bakmamızı sağlamaktadır.

Wallerstein'in bütünsel küreselleşme perspektifi, dünya sistemi olarak gördüğü kapitalist küreselleşmeyi (kapitalistleşmeyi) anlamak adına bize yardımcı olmaktadır (Wallerstein, 2011, s. 16). Wallerstein, günümüz dünya sisteminin kapitalist bir sistem olduğunu anlatmaktadır. Wallerstein için modern dünya-sistemi, kapitalist dünya-ekonomidir. Kapitalist dünya-ekonomi, 16.yy'da Avrupa'da doğmuş 19.yy'da tüm dünyayı kendi toplumsal iş bölümüne entegre etmiştir (Aktoprak, 2004, s. 35). Sistemin farklı politik, kültürel, ekonomik, sosyal yapıları barındırdığını ifade eder. Fakat bunları bütünleştirenin üretim ilişkileri olduğuna da değinir. Rusya'da enerji sektörü sahipliği ile devlet yönetimi

arasında gözlemlenen bağlar gibi kapitalist küreselleşme sistemi sermaye sahipleri ile siyasi iktidar arasında sıkı bir ilişkiyi beraberinde taşımaktadır. Bu noktada küresel dünya sistemi içinde hegemonya sahipliği bulunan güçlerin, sermaye ile olan bütünleşmesini ele aldığımızda, aslında güvenlik tanımının temelinde sermaye sahipliğinin kimi noktalarda belirleyici rol oynadığı sonucunu da çıkarabilmekteyiz. Sermaye sahipliğinin güvenliğe bakış açısı, bu noktada Wallerstein'in modern dünya sisteminin, yani küresel sistemin de bakış açısı konumunda olduğu söylenebilmektedir. Sermaye sahipliğinin güvenlik endişeleri ve önlemleri küresel düzene dâhil olan tüm yapıların benimsediği algı ve fiiller olması bu noktada kaçınılmaz konumda yer almaktadır.

11 Eylül sonrası ABD'nin terörle mücadele kapsamındaki politikalarına destek çıkan, Putin dönemi Rus politikaları devletçi ve liberal politikaların birleşimi olarak okunabilmektedir. Putin'in bu dış politikası; ülkesinin petrol ve doğal gaz kaynaklarının ihracat büyüklüğünü çoğaltmayı, ekonomide istikrarı kurmayı ve dış politikada ülke çıkarlarını korumayı, amaçlamaktadır. Bu açıdan Rusya'nın, ABD'nin haklı savaş doktrini çerçevesindeki terörle mücadele politikasına destek vererek, Çeçenistan gibi bazı kendi problemlerini bu kapsama dâhil edip, öz çıkarlarını küresel güvenlik tanımı içine almayı hedeflediği söylenebilmektedir (Varol, 2016, s. 286). Wallerstein'a göre kapitalizm aslında tamamen serbestlikten yana değildir. Kapitalist dünya sistemi kimi yönden rekabet ile tekelin beraber yürüdüğü bir pazarı ön görmektedir. Kapitalizm pazara ihtiyaç duymakla beraber, benzer biçimde devlete de ihtiyaç duymaktadır. Çünkü devletlerle birlikte çalışmanın getireceği imtiyazlardan faydalanmak kapitalizmin arzuladığı bir durumdur (Wallerstein, 2011, s. 53). Böylece, eğer sermaye sahipliği devletten bağımsız bir yapı olarak varlığını sürdürürse, kendine göre yapacağı güvenlik tanımları, devlet imtiyazlarını ve kaynaklarını kullanamayacağından küreselleşemeyecektir. Bu noktada, David Harvey'in "Yeni-Emperyalizm" perspektifli

küreselleşme tanımı içinde verdiğimiz, ABD 6. Filosunun ve Exxonmobil şirketinin Doğu Akdeniz'deki eş zamanlı varlığını yine örnek gösterebiliriz.

Piyasa, devlet, toplum ayrımı yerine dünyaya (temelde de her şeye) bütünsel bakışı olan Wallerstein'a göre her şey bir sistemdir. Tarihsel gelişim süreci içinde mini sistemler dönemi, dünya imparatorlukları dönemi ve küreselleşme olgusunun gerçekleştiği dünya sistemi dönemleri mevcuttur. Kapitalizmde her şey meta halini almaktadır (Aktoprak, 2004, s. 33, 37). Sermaye sınırsızlığa ulaşınca, uluslar bu dünya sistemi içinde yer almışlardır. Söz konusu sistem özünde küreseldir ama küreselleşme olgusunun meydana geldiği aşama dünya sistemleri aşamasıdır. Bu dönemde ortak bir iktisadi yapı var olmaktadır ve bu yapı kapitalizmdir. Küreselleşme daha önce de değindiğimiz gibi farklı siyasi yapılar kurmakla beraber, tüm devletleri benzer üretim sistemine geçirmiştir. Modern dünya sistemi, kapitalist dünya ekonomisi olarak şekillenmektedir. Wallerstein, bu küresel sistem içinde devletlerin etkisini minimal seviyede tutmakla beraber devlet varlığını küreselleşme sisteminde yok saymamaktadır. Küreselleşme düzeninde devlet aygıtı kapitalist sistemin koruyucu kurumlarından biri olarak varlığını sürdürmektedir (Aktoprak, 2004, s. 41, 42). İncelediğimiz bu perspektiften küreselleşme sürecinde devlet ve sermayenin güvenlik tanımı çoğu zaman ortak olarak belirlenmektedir. Devletin benimsediği herhangi bir güvenlik tanımı, çoğu zaman devlet aygıtının doğal yapısı gereği kitlelerinde benimsediği ortak güvenlik tanımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak günümüz güvenlik tanımını bu perspektifte yaparsak, sermaye ile devletin bütünleştiği kapitalist dünya sisteminin güvenlik tanımı, global güvenliğin tanımı olarak var olmaktadır.

1.2. ULUSLARARASI GÜVENLİK KAVRAMI

Küreselleşme çerçevesinde aktardığımız güvenlik kavramı günümüz güvenlik tanımının oluştuğu ve algılandığı temeldir. Geleneksel anlamda güvenlik kavramı ise ulus devlet yapısı üzerinden tanımlanmıştır. Günümüzde, üst düzeyde gelişmiş askeri güce sahip ülkeler olması, toplumları tehdit eden terörün varlığı, ekonomileri tehdit eden (insan ticareti, yasadışı paranın uluslararası düzende tedavüle eklenme faaliyetleri, yasadışı göç akımları gibi) geleneksel olmayan risklerin yaygınlaşması gibi unsurlar, güvenliğin sadece ulus devletler bazında geleneksel yöntemlerle sağlanamayacağı sorununu ortaya koymuştur. Bu çerçevede ulus devlet güvenlik politikaları da bahsettiğimiz gibi küreselleşme boyutunda yeniden şekillenmiştir.

Günümüzde ekonomi, kültür, teknoloji gibi alanlarda hızlı değişimler yaşanması ve özellikle teknolojinin ucuzlayıp küresel çapta yaygın hale gelmesi, Dünya'nın global bir köy olarak şekillenmesinin önemli itici güçlerindedir. Bu itici güçlerin temelini teşkil eden alanlar günlük hayatın yürüdüğü alanlar olduğundan Dünya'nın global köy haline gelmesi ile güvenlik endişelerini ve tanımları da küresel hale gelmiştir. Globalleşmeyle oluşan güvenlik algısı benzeşmesi, güvenliği, tarihsel toplumların algıladığının tersine çok boyutlu yapıya taşımıştır. Askeri güvenlik, siber güvenlik, ekonomik güvenlik, enerji güvenliği gibi tanımlar, gelişen ve değişen güvenlik algısının çok boyutlu yansımalarıdır.

Küreselleşmeyle beraber bir devletin sadece askeri olarak çok güçlü konumda olması güvenliğini sağlaması için tek başına yeterli olmamaktadır. Hatta askeri güç yarışları kimi zaman diğer ülkeleri tehdit eder bir boyuta ulaşmakta ve bu yarışın içinde olanları global bir hedef haline bile getirebilmektedir. Bu noktada küreselleşmeyle gelen yeni düzende küresel sistemin güvenliği büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla bölgesel veya küresel güvenlik yetersiz ise devletlerin tek başlarına alacakları güvenlik önlemleri veya sadece

güç artırımına dayalı bir güvenlik algısı yeterli olamayacaktır. Yeni küresel düzende global olarak devlet ya da sermaye aktörünün filleri birbirlerini etkilediğinden, her olayın yarattığı etkinin küresel yansımaları meydana gelmektedir. Tek bir bireyin bir bölgede güvende olması, diğer bireyin bir başka bölgede güvende olmasını getirmektedir (Dedeoğlu, 2015, s. 372, 373). Örneğin; Bir bölgede yapılan terörle mücadele sonucu elde edilen başarı, sadece mücadelenin yapıldığı bölgeyi etkiler gözüktürken, aslında bir başka bölgenin de o terör tehdidinden arınmasına sebep olmaktadır. Çünkü küreselleşmeyle beraber tehditler de küresel hale gelmiştir.

Günümüzde güvenliğin bozulmasına sadece geleneksel düzende olduğu gibi devletler arası fiziki güç kullanımı sebep olmamaktadır. Günümüz küresel düzeninde ekonomik güvenlik, siyasi güvenlik, enerji güvenliği gibi alanlar üzerinden yürüyen, çok boyutlu bir güvenlik algısı ve tehditleri mevcuttur. Bu durumda, bir devletin sürdürülebilir olarak çok boyutlu güvenliği, sadece diğer aktörlere karşı gösterdiği askeri güç performansı ile sağlanamamaktadır. Devletlerin aktif olarak küresel ve bölgesel boyutta güvenlik sağlama çalışmalarına çok boyutlu destek vermeleri, kendi öz güvenliklerini sürdürülebilir olarak sağlamalarına temel oluşturmaktadır. Bir devlet aktörünün bulunduğu bölgedeki güvenliği çok boyutlu tesis etmesi, diğer ülkelerle olan ilişkileri ile bağlantılıdır. Karşılıklı ilişkiler sebebiyle hedeflediği sonuçlar ulaşan devletler, güvenlik önlemlerini diğer aktörlerle entegre olarak alma yoluna giderlerken, bu yolda başarı elde edemeyenler mevcut ilişkilerini ters-yüz etme yoluna giderek kendi güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır. Bu durum kutuplaşmayı beraberinde getirerek yeni çatışmaları meydana getirmektedir. Kısaca bölgesel güvenlik üretmek, yaşanan deneyimler ışığında simetrik ve asimetrik karşılıklı bağımlılık ilişkilerini de beraberinde getirmektedir. Küreselleşmeyle beraber bölgesel bağımlılıkları da artan devletler, doğanın bozulması, uluslararası göç, salgın hastalıklar, uluslararası terör, sahipliği tanımlı bir otoritenin

elinde bulunmayan silahlar, küresel çapta sermayenin yaşadığı sıkıntılar ve ekonomik krizler gibi bireyi de hedef alan tehditler sebebiyle sadece "devlet güvenliği" kavramı yerine "toplum ve bireyin güvenliği" kavramına da yönelmeleri gereği ortaya çıkmıştır (Dedeoğlu, 2015, s. 373). Bahsettiğimiz üzere global çapta yaşanan her olgu ve olay küreselleşme düzeninin hızlandırıcı etkisiyle tüm devletleri etkilemektedir.

Tekil anlamda bir toplumun, bir bireyin güvenliği, küresel düzende diğer toplumun ve bireyin güvenliği ile doğrudan ilintilidir. Dünya'nın küresel köy haline gelişi güvenlik kaygılarını benzeştirmiştir. Günümüz toplumlarında yaşanan siyasi krizler, ideolojik çekişmeler, terör eylemleri, güvenlik olgusunun tüm toplumlar ve sosyal kesimler için önemini ortaya koymuştur. Bu bağlamda herkesi kapsayacak ulusal ve küresel güvenliğin önemi artmıştır. Bunun yansıması olarak ulusal, bölgesel ve küresel uzlaşının sağlanmasına yönelik Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, NATO gibi kurumlar ortaya çıkmıştır. Bu kurumlar sorumlu buldukları kitleler temelinde herkes için güvenlik sağlama görevini üstlenmişlerdir. Söz konusu uluslararası örgütler temelde toplumların duyduğu (afet, yoksulluk, savaş, çıkar odaklı siyasetin getirdiği adaletsizlik, kriz ve benzeri gibi) güvenlik kaygılarını gidermek adına, gerekli görülen devlet üstü yapı ihtiyacından meydana gelmişlerdir (Ural & Shılibekova, 2016, s. 4). Uluslararası güvenlik kavramının net olarak anlaşılması adına kavramın tarihsel gelişiminin yanında, kavrama ilişkin yaklaşımların ve etkin bazı uluslararası kurumların da incelenmesi önem teşkil etmektedir.

1.3. ULUSLARARASI GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI

Güvenlik kavramı tartışmalı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya genelindeki ulus-devletlerin güvenlik sağlama politikaları askeri, ekonomik, siyasi güç kullanımı gibi yönlerden benzeşmekle birlikte, uluslararası güvenlik söz konusu olduğunda farklı dinamikler devreye girmektedir. Güvenlikteki tüm boyutlar farklı bakış açılarını da beraberinde taşımaktadır. Bu bağlamda güvenlik çalışmaları uluslararası güvenliği kavrayabilmemiz için önem arz etmektedir.

Güvenlik çalışmalarının geçmişi çok eskilere dayanmamaktadır. 2. Dünya Savaşı öncesinde diplomasi tarihi, askeri tarih gibi alanların içinde ele alınmış olan güvenlik çalışmaları, 2. Dünya Savaşı sonrası nükleer silahlanmanın hızlanmasını takiben, akademik çalışma alanları içinde de ele alınmaya başlamıştır. 1970'li yıllar ise güvenlik çalışmalarının Rönesans çağı niteliğindedir. Güvenlik çalışmaları, Soğuk Savaş döneminde ulusal güvenlik, stratejik güvenlik gibi alanlar üzerinden yürümüştür. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise daha çok uluslararası güvenlik üzerinden yürüyen bir güvenlik çalışmaları alanı karşımıza çıkmaktadır. Soğuk Savaş sonrası Batı'da yapılmış olan teorik güvenlik çalışmaları; gelenekselciler, genişleticiler ve eleştirel güvenlikçiler olarak kategorilere bölünmüştür (Bingöl, 2016, s. 17). Geleneksel yaklaşımlar, güvenliğe devlet merkezli olarak yaklaşmaktadır. Bu yaklaşım, devleti dünya sisteminde baş aktör olarak ele alır ve güvenliği sağlayacak en önemli kurum olarak görmektedir. Bu görüşte ulusal güvenlik büyük önem taşımaktadır. Realist, Neo-Realist, liberal yaklaşımlar için genel olarak geleneksel yaklaşımlar ifadesi kullanılmaktadır (Bingöl, 2016, s. 19). Gelenekselci yaklaşımın anlaşılabilmesi için özellikle Realist düşüncenin detaylarına inmek yerinde olacaktır.

Thucydides, Machiavelli, Hobbes, Morgenthau, E.H. Carr, Rousseau gibi isimler Realizmin önde gelen isimlerinden. Güvenlik üzerinden Realist yaklaşımın detaylarına inildiğinde, Roma dönemindeki güvenlik algısının, kurulu düzenin güvenliği ve istikrarın korunması biçiminde oluşturulduğu göze çarpmaktadır (Arends, 2009, s. 3-5). 1648 Westfalya antlaşmasından günümüze uzanan süreçte ise uluslararası sistemde devletlerin hâkimiyeti ön plana çıkartılmıştır. Belli bir toprak bütünlüğüne sahip, yönetimde egemen, kendine bağlı bir milleti olan devlet yapısı, Westfalya sonrası geleneksel düzende temel aktör konumundadır. Bu bakımdan geleneksel düzende güvenliğin kurgulandığı ortam devletin içi olarak karşımıza çıkmaktadır. Realist fikir kapsamında devlet aktörü merkeze oturtulunca barış için gerekli olanın devletlerin arasında bulunan güç dengesi olduğu görüşü hâkim konumda bulunmaktadır. Realist görüş, devletler arası güç dengesinin tarafların birbirini caydırıcı güçlere sahip olması sonucu kurulabileceğine inanmaktadır. Realist fikirde, devlet üstü kurumlar yok sayılmamakta ama ciddi etkilerinin olabileceği varsayımı da pek ciddiye alınmamaktadır. Çünkü fikrin odağında devletin kendisi ve güç dengesinin caydırıcı yapısı bulunmaktadır. Realizm fikrinde devletler her zaman öncelikli olarak kendilerini korumayı hedeflemektedir. Realizmin yansıttığı bakış açısından global uluslararası sistem içinde devletler güvenliklerini sağlama konusunda çoğu zaman komşu devletleri dahi görmezden gelerek katı yaklaşımlar sergilemektedirler. Realist fikirde uluslararası ilişkiler sistemi, devletlerin birbirlerine; askeri, ekonomik, kültürel, sosyal ve benzeri alanlarda, üstünlük sağlamaya çalıştığı bir alan olarak görülmektedir. Realizm, devletlerin uluslararası ilişkiler alanında güç dengesini korumak adına yapabilecekleri en temel fiilin, aralarından bir tanesinin kendilerine karşı mutlak hâkimiyet kurmasını önlemek adına birbirlerini zayıflatmak olduğuna inanmaktadır. Bu bakış açısı 2. Dünya Savaşı sonrası Realist düşünce ekolünü geliştiren Edward H. Carr ve Hans Morgenthau gibi yazarlar tarafından da benimsenmiştir. Kenneth Waltz, John Mearsheimer gibi Neo

Realist yazarlar da benzer karamsar bakış açılarını paylaşmaktadır. Klasik ve Neo Realist fikir dünyayı var olduğu şekliyle yorumlamayı benimsemektedirler. Bu sebeple, var olan ya da geçmişteki dünya, karmaşık güç mücadeleleri ve şiddetle doluyorsa, gelecekteki dünyada öyle şekillenecektir. Bu görüşte geçmişten çıkarılan dersler doğrultusunda güvenliği tesis etmenin en kısa ve doğru yolu uluslararası aktörler olan devletlerin her konuda ve her zaman güçlü olmak adına mücadele etmeleridir (Baylıs, 2015, s. 154-156).

II. Dünya Savaşı sonrası popüler bir Uluslararası İlişkiler teorisi olan realizm, idealizmin kurguladığı yapının I. Dünya Savaşı sonrasında çökmesine tepki olarak ortaya çıkmış ve Realistler, idealistleri gerçekte ne olduğuyla değil ne olması gerektiğiyle ilgilendikleri için suçlamışlardır (Uluslararası Politika Akademisi, 2014). Bu sebeple Realizm her zaman yaşanmışlar üzerinden hareket ettiğinden ve tarih boyu yaşananlar karamsar yapıda seyrettiğinden daima çatışma durumunun yaşanacağı varsayımı ile hareket etmektedir.

Klasik realizme liberalizmden gelen eleştiriler Neo-Realizm akımının gelişmesine yol açmıştır ve kurucusu Kenneth Waltz'a göre devletler kadar, sistemin geneli de uluslararası politikayı analiz etmek için iyi incelenmelidir. Waltz uluslararası siyasi yapıyı üç boyutta anlatmaktadır. Buna göre ilk boyutta, Uluslararası sistemin anarşik olduğunu, ülkelerin içyapıları gibi belirgin olmadığını, sistemin kendi kendine oluştuğunu ve devletlerin temel amacının ayakta kalmak olduğuna değinir. İkinci boyutta ise devletlerin sistemin temel aktörleri olduğuna ve uluslararası ile ulus üstü yapılarda da devletlerin kendi çıkarlarını savunduklarını belirtir. Üçüncü boyut ise devletlerin farklı özelliklerine rağmen sistemde fonksiyonel olarak benzeştiklerine ama kapasitelerinin farklı olduğuna değinir. Karamsar görüşe sahip çağdaş realist (neo-realist) görüş, devletlerin birbirleriyle çıkar çatışmalarının daima süreceğini ve bu doğrultuda sürecek

olan çatışmadan dolayı barışçıl dünyaya ulaşımın mümkün gözükmediğine değinmektedir. Bunun en temel sebebi uluslararası sistemin anarşik yapısının devletler arası iş birliğini zorlaştırmasıdır. Böyle bir sistemde devletler sadece kendilerine güvenmek durumundadırlar. Çünkü devletler herhangi bir iş birliğinden sağlayacakları mutlak kazançları yerine göreceli kazançlarına odaklanmaktadırlar. Göreceli kazançla ifade edilen iş birliğinden diğer tarafın kazancı ve o ülkenin kazancı arasındaki dengedir. Bu sebeple bir devlet sadece diğer devletten göreceli olarak daha fazla kazandığı veya eşit ölçüde kazandığı takdirde iş birliğine hazırdır. Böyle zor bir sistemde devletlerin kendi başlarına daima yeterli ve her tehlikeye karşı güçlü olmaları gerekmektedir (Uluslararası Politika Akademisi, 2014). Hobbes'un insan doğa durumunun sürekli bencil ve savaşçı olması varsayımından yola çıkarak, her şeyin üzerinde düzenleyici bir devlet otoritesinin gerekli olduğu ve bunun güvenliği sağlamak adına önemli olduğu fikirleri bu noktada temel Realist fikir olarak karşımızda durmaktadır.

Soğuk savaş sonrası iyimser realistler, liberal demokrasinin yükselişini ve galibiyetlerini referans alarak, onların çatısı altında barışçıl dünyaya gidilebileceğine dair yakın bir duruş sergilemişlerdir. Ancak, klasik realist fikri savunanlar bu çatışmanın Rusya'nın güç kaybetmesine bağlı olarak bittiğini ve Rusya'nın güçlendikçe (iki kutuplu dünya düzenine de bağlı olarak) çatışmanın tekrar başlayacağı yönünde görüş belirtmektedirler. İyimser realistler dünyadaki barış alanlarına bakmaktadırlar. Bu noktada yine ön planda devlet yapısını tutmakla beraber, geçmişte çatışan ama sonraları aralarında pozitif ilişkiler gelişen İskandinav ülkelerini örnek göstermektedirler. Bu bölgedeki ilişkilere benzer çıkar uyumuna dayanan uluslararası bir ilişki sistemi kurulabilirse güvenli ve barışçıl düzlemde gelişen ilişkiler söz konusu olabilmektedir. Söz konusu iyimser realist katman realistlerin bir ölçüde liberallere dönüşümünün gözlemlenebildiği katmandır (Baylıs, 2015, s. 159).

Güvenlik olgusunu liberal yaklaşımla ele aldığımızda, liberal bakışın özellikle Immanuel Kant ve Hugo Grotius'un perspektifini ilham aldıkları karşımıza çıkmaktadır. Liberal yaklaşımı incelerken bahsetmiş olduğumuz söz konusu düşünürlerin fikirleri üzerinden ilerlememiz fikrin temellerini anlamak adına bize yardımcı olmaktadır.

Cumhuriyetçi hükümet, uluslararası teşkilatlanma Kant'ın siyaset felsefesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kant ahlâk ve hukuk üzerine kurgulanmış bir devlet teorisi olan ebedi barış idealini geliştirmiştir. Bu idealde ebedi barış, akıl temeli olan hukuk zeminine bağlıdır. "Ebedi Barış" global anlamda eşitsizliklerin giderilmesi, savaşların sona ermesi, tüm bireylerin ahlaki özgürlükler içinde yaşamını sürdürebilmesi için gerekli görülmektedir. Kant, özgür, akılcı, barışçı temellerle kurulacak yeni bir dünya düzenine ulaşabileceğini ifade etmiştir. Kant'a göre bu barışçıl düzen zamanla tüm devletlere yayılacak ve böylece ebedi barışa ulaşılabilecektir. Bu barışçıl global düzenin yayılabilmesi için de federalizmin önemine vurgu yapmaktadır. Federalizm düzenini barışçıl düzenin uygulanabilmesi için gerekli gören Kant'a için insanlığı ebedi barışa götürecektir federasyon, hukuk temelli bir cumhuriyet rejimiyle yönetilen devletlerin, global olarak çoğalarak aralarında yapacakları barış ittifaklarıyla gerçekleşebilecektir (Karaosmanoğlu, 2015, s. 5-7). Hukuk kavramı Kant için önemlidir. Uluslararası hukuk uluslararası ilişkilerde savaş durumunu tamamen ortadan kaldırmamakla beraber en azından bu ilişkileri bir miktar dahi olsa kontrol getirdiğini ifade eden Kant'a göre bu kısıtlı etki bile güçlü devletlerin diğerlerini kendi kontrolü almasına engel olmaktadır. Neticede Kant'ın fikrinde devletlerin çeşitliliği barış için önemlidir. Ona göre uluslararası ticaretle kurulan ekonomik bağlar, karşılıklı bağımlılıklar kuracağından, sürdürülebilir barış ortamı için değerli bir konumda bulunmaktadır. Karşılıklı ekonomik bağımlılıkların sağlayacağı barış ittifakları fikri liberal düşünceyi günümüze kadar etkilemiş bir perspektiftir.

Ebedi barış perspektifi kimi açılardan günümüz liberal akımlarını da etkilemeye devam etmektedir. Bu görüşte, eğer ahlaki akıl savaşa karşı çıkıyorsa bu yol takip edilmelidir. Çünkü bu yolu takip etmek ahlaki bir görev olarak benimsenmiştir. Ebedi barış sağlandığı takdirde tarihi gelişmelerin en üst noktasına varılacağı ve bu noktada ahlaki ilerleme üzerine gösterilecek çabaların büyük önem taşıyacağı ifade edilmektedir. Bahsettiğimiz noktada anlayabileceğimiz gibi liberalizme esin kaynağı olan Kant görüşü, özellikle hukuk ve ahlak gibi kavramlara doğa durumuna karşı büyük önem verir ve ebedi barışla sağlam bağlar kurmaktadır. Kant uluslararası ticaretin kalıcı barışa götüren bir faaliyet olduğunu da vurgular, bu vurgu günümüz liberal akımlarını da karşılıklı ekonomik bağımlılıkların barışa, istikrara katkı sağlaması fikriyle etkilemiştir (Karaosmanoğlu, 2015, s. 6). Kant'ın perspektifini özetlersek, ebedi barış doğa durumu egemen insan davranışlarının radikal değişimine ihtiyaç duymaktadır. Neticede bireyler bütününden oluşan devletler kendi aralarındaki ilişkilerde de bu doğa durumunu (sürekli savaş durumunun) kontrol altına alamadıkları takdirde sağlanan her barış ittifakı geçici olacaktır. Fakat bu durumun uygulanması her zaman mümkün gözükmediği için federalizmin kabulü ebedi barışa ilişkin büyük değişim gerçekleşene kadar işe yarayacaktır. Kant, tabiat halinin insanlara, dolayısıyla da devletlere hâkim olduğu sürece, savaş halinin süreceğini ama bu savaş halinin ebedi barışa hizmet edecek biçimde (bazı haksızlık yapan devletleri önlemek, barışı tesis etmek için) kullanılabilmesine de değinmektedir.

Kant'ın felsefesini paylaşan düşünce güvenliği daha çok bölgesel iş birliğine dayalı olarak algılamakta hatta sonraları bu bakış liberal görüşü de etkilemektedir. Kant çatışma durumunun temelini toplumdaki değil insan doğa durumundan kaynaklandığından hareketle evrensel barışın elde edilmesi için ideal devletlerin kurulmasının yetersiz olduğunu önemli olanın uluslararası doğa durumundan çıkış olduğunu ifade eder (Yalvaç,

2015, s. 41). Böylece güvenlik farklı devletlerin birbiri arasında paylaştığı bir olgu olarak tüm devletler bazında sağlanmış olacaktır.

Liberaller Kant'ın ülke sınırlarını aşan güvenlik tanımına benzeyen kolektif bir güvenlik anlayışını paylaşmaktadırlar. Devlet üzeri barış ittifakları ile tesis edilebilecek küresel güvenlik perspektifi söz konusu bakışta baskın konumdadır. Özellikle soğuk savaş sonrası dönemde sınırlı kapsamda daha çok askeri güvenliği öne çıkaran bakışın yerini askeri güvenliğin yanı sıra siyasal, toplumsal, ekonomik unsurları da içeren geniş bir güvenlik algısına geçiş yapılmıştır. Ebedi Barış teorisi, insan hakları politikalarının, ahlaki temeli sağlamak adına (iyi-kötü gibi keskin ayrımlarla) savaşları tırmandırabileceği ve bu yönden savaşın yücetilmesinin alt metinde yer alması düşüncelerinden yola çıkılarak eleştirilmiştir (Karaosmanoğlu, 2015, s. 7,8). Ayrıca, uluslararası ticaret ve cumhuriyetçi federasyon (sürekli olarak algılanan) bir ilerlemenin aracı olarak görülmekle beraber, bunlar için yapılacak savaşların da ilerleme adına ahlaki gözükmesi Kant'ın görüşlerine ilişkin eleştiriler olarak yer almaktadır.

Liberal fikir barış ile devlet rejimlerinin içyapısının arasında bulunan doğru orantıya odaklanmaktadır. Yani ulus devletin sahip olduğu barışın yönetim rejimiyle alakalı olduğunu savunurken, günümüz Batı temelli görüşte bu yönetim emperyalist yönetim sistemi olarak algılanmaktadır. Ayrıca, liberaller de tıpkı Kant gibi barışçıl sistemin Uluslararası iş birliği esasında kurulabileceğini böylece uluslararası güvenliğin sağlanabileceğini savunmaktadırlar.

Liberal temelli görüş için önemli olan ahlaki temelin dayandığı hukuk kavramından bahsederken Hugo Grotius'un görüşlerine değinmek bu konuyu daha net kavrayabilmemize olanak sağlamaktadır. Hugo Grotius ile uluslararası sistemde, uluslararası hukuk boyutu devreye girmiştir. Grotius'un temel vurgusu uluslararası hukuk

üzerine yoğunlaşmaktadır. Grotius'un perspektifinde barışçıl bir düzen ancak ülke içindeki düzen sağlayıcı kurumlara benzer biçimde oluşturulacak olan (devletlerarası hukuk çerçevesinde) hakların savunulabileceği bir güvenlik alanı yaratılarak sağlanabilecektir. Yani hak aramak savaşla değil, güvenilir bir uluslararası hukuk çerçevesinde yapılırsa barışçıl düzene giden yol bu şekilde kurulabilmektedir (Ereker, 2015, s. 59-61). Hugo Grotius ve onunla beraber devreye girdiğini varsayabileceğimiz uluslararası hukuk fikri liberalizm için önem taşımaktadır. Grotius ile birlikte uluslararası hukuk kavramı barışçıl cepheye destek niteliği taşımıştır. Çünkü uluslararası hukuk, devletler arası savaş halini (doğa durumunu) ortadan kaldırmasa da en azından düzene sokacaktır ve bu durum barışçıl düzen için önem taşımaktadır. Söz konusu uluslararası hukukun tekil devletlerin kendi iç hukukunda sağladığı düzeni, uluslararası düzen bazında uygulayacağı düşünülmektedir. Tekil devletlerin kendi içlerinde uygulanan hukuk, bu devletlerin iç barışını, düzenini nasıl sağlıyorsa, uluslararası hukukta çoğul anlamda uluslararası düzende barışı, düzeni sağlaması beklenmektedir. Böylece, barış ortamına katkı sağlanacak ve uluslararası güvenlik uluslararası hukuk temelinde sağlamlaşmış olacaktır. Uluslararası hukuk kavramını yerleştiği bir düzende, devletler uluslararası ortamdaki haklarını bu hukuk üzerinden barışçıl yolla aramaları ön görülmektedir. Böylece savaş ortamı önlenerek barış ortamı istikrarını koruyabilecektir. Kant'ın savunduğu uluslararası ticaretin devletler arası iş birliğine kazan kazan temelli yapacağı katkıyı korumak adına uluslararası hukuk temelli yapılacak ticaret önem taşımaktadır. Ticari ve mali değerler ülke ekonomileri için büyük önem taşıdığı için olası uyuşmazlıkların çözümünde uluslararası hukuk devreye girerse, barış her durumda korunmuş olacağı beklenmektedir. Söz konusu perspektif liberal akımı etkileyen ve etkilemeye devam eden bir perspektif olarak karşımıza çıkmaktadır.

Liberal düşünce uluslararası ilişkilerin kurucu felsefesi konumundadır. Güvenlik kapsamını genişleterek devlet özelinden çıkartıp, sistem temeline taşımış ve karşılıklı olarak kazan kazan çıkarların yer aldığı çatışmaların yerine, ortak uzlaşma zemininde güvenlik ilişkileri oluşturmuştur. İdealist ve barışçıl bir dünya düzeni arayışının ürünü olan liberal düşünce, liberal, pozitif bir perspektif ile hukuki kurallar ön görerek bireyin ve devletin bu kurallar çerçevesinde birbiriyle rekabetini ön görmektedir. Özetle, liberalizm daha barışçıl bir uluslararası sistemi mümkün görmektedir. Liberal anlayışa göre bahsettiğimiz gibi ülkeler arası iş birliği temelli barış ittifaklarının olduğu bir düzende uluslararası çapta güvenli bir düzen yaratılabilmesi mümkündür. Daha önce de bahsettiğimiz gibi güvenlik kapsamını devlet temelinden, sistem temeline çeken liberalizmde, uluslararası kazan kazan bir sistem oluşturulduğu halde çatışmanın yerini uzlaşmaya bırakacağına inanılmaktadır. Uluslararası iş birliğinin ve barış ittifaklarının (Kant'ın idealiyle) 'ebedi barış'a veya liberallerin ön gördüğü uluslararası güvenli ortama götüreceği olması, güvenliğin tarihsel düzlemde daha çok askeri güç ve bunun sağladığı hâkimiyet olarak algılanmasının önünü kesmektedir. Bu noktada Barry Buzan gibi uluslararası ilişkiler uzmanları ulusal güvenlik anlayışının kapsadıklarını zenginleştirerek daha geniş çatılı bir güvenlik kavramı oluşturmuşlardır. Barry Buzan, güvenliği salt askeri güç hâkimiyetinin yer aldığı tekil bakış açısıyla tanımlamak yerine siyasi, ekonomik, çevresel, sosyal unsurları da içeren uluslararası çerçevede bir güvenlik tanımını tercih etmiştir (Baylıs, 2015, s. 159). Bu geniş güvenlik tanımı bizi Kopenhag Ekolünün güvenlik yaklaşımını anlamaya ve bu perspektifte güvenliği yorumlamaya götürmektedir.

Güvenlik alanında tartışmalarda liberal ve realist görüşün yanında eleştirel veya genişletilmiş olarak nitelendirebileceğimiz alternatif tartışma noktaları mevcuttur. Bu noktalar bizi temel olarak Kopenhag ekolünü incelemeye götürmektedir. Realist fikir

Hobbes düşüncesiyle dünyanın (insanların ve devletlerin) doğa durumunun şiddete, çatışmaya eğilimli olduğunu ve bu doğa durumunun hâkim olması sebebiyle, rekabetin, çekişmenin, çatışmanın hep var olacağını savunurken, Kant perspektifindeki liberallerin ebedi barış ideasını olanaksız bulmaktadırlar. Liberaller ise Kant'ın ebedi barış perspektifinde iş birliği temelli barış ittifaklarıyla, barışçıl düzene ulaşılabileceğini savunurken, liberal Grotius'çu düşünürlerin doğa durumu halinin, uluslararası hukukla kontrol altına alınabileceği fikrini, barışçıl ön görüye destek olarak benimsemişlerdir. Kopenhag Okulu ise güvenlik kavramına, “Güvenikleştirme (Securitization)” konusunda da ele alacağımız gibi eleştirel yaklaşmakla beraber, temel olarak liberal ve realist görüşe kıyasla çok daha geniş açılı ve genişletici bir güvenlik tanımlamasına gitmişlerdir.

Kopenhag Okulu geleneksel/realist güvenlik bakışının eleştirisi temelinde teorilerini geliştirmiştir. Realist yaklaşımda bahsettiğimiz gibi güvenlik anlayışının temelli başlı başına devlet aktörüne dayanmaktadır. Devletlerin temel amacı kendi ulus devlet güvenliklerini korumaktır. Güvenlik sağlamada temel araçlar güç ve iktidar kavramları olarak görülmektedir. Söz konusu kavramlar açısından sağlanacak güvenlik tanımlaması tekil askeri güvenlik üzerinden yapılmaktadır (Kılıçaslan, 2016, s. 50). Saydığımız tüm bu Realist bakışa karşın Kopenhag Ekolü güvenlik kavramını; siyasi, ekonomik, sosyal, çevresel, askeri ve benzeri boyutlarda geniş bir çerçevede ele almıştır güvenlikleştirme, sektörel analiz, bölgesel güvenlik kompleksleri gibi alanlarda çalışan Kopenhag Okulu, 1985'te Kopenhag Üniversitesi'nde “Barış ve Çatışma Araştırma Merkezi” olarak kurulmuştur. Bu oluşumun temeli “Avrupa Güvenliği Çalışma Grubunun "Avrupa Güvenliği'nin Askeri Olmayan Boyutları" başlıklı projesine dayanmaktadır. Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde Kopenhag ekolünün (veya okulu'nun) en önemli isimleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Kılıçaslan, 2016, s. 47,48). Kopenhag Okulu kapsamında Liberalizm ve Realizm gibi tüm küreye eşit olarak genellenen bir güvenlik

tanımlaması yoktur. Bunun yerine coğrafi olarak bölgeler ve onların içinde bulunduğu koşullara göre sınıflandırılmış bir güvenlik perspektifi mevcuttur. Örneğin; Ortadoğu güvenliği, Doğu Avrupa güvenliği gibi ayrımlara gidilmiştir. Bu ayrım ile sınıflandırılan yerdeki güvenlik sorunları sadece o bölgeyi ilgilendirmektedir. Yani Orta Amerika'daki bir güvenlik sorunu Orta Asya'yı ilgilendirmemektedir. Bu perspektif içinde güvenlik sağlanması bölgelerin kendi içlerinde yer alan aktörler bakımından karşılıklı bağımlılığı getirmektedir. Bu sınırlamada bölgeleri birbirinden yalıtın devletler mevcuttur. Örneğin; Türkiye, Ortadoğu ve Avrupa'yı birbirinden yalıtın bir devlet konumundadır.

1990'lardan beri genel düzeyde Avrupa devletleri genişletilmiş bir güvenlik tanımını benimsemiş ve bu yönde ilerlemiştir. Kopenhag ekolü düşünürlerinden Ole Weaver, Barry Buzan, ve Jack De Wilde, ekonomik ve çevresel gibi çeşitli boyutları güvenlik analizine dâhil eden genişleticiler ile dar bir askeri güvenlik kavramının üstünlüğüne odaklanan gelenekçiler arasında ayrıma gitmişlerdir (Brauch, 2008, s. 6, 7). Kopenhag ekolünün doğuşu özellikle Avrupa güvenliğinin sadece askeri olmayan yönüne odaklanma olarak aktarılabilmektedir. Kopenhag ekolü tek başına askeri tehdidin toplumsal güvensizlik kaynağı olarak görülmesinin hatalı olduğunu, diğer kategorilerdeki tehdidin de güvensizlik yaratabileceğini aktarır. Bu noktada ekol güvenliği sadece askeri boyutta tanımlamak yerine farklı kategorilere ayırarak tanımlama yoluna gitmiştir.

Kopenhag ekolünde güvenlik kavramı beş boyut üzerinden tanımlanmıştır. Kopenhag Okulunun güvenliğinin tanımladığı (yatay) boyutlar;

- a) Askeri Güvenlik Boyutu
- b) Siyasi Güvenlik Boyutu
- c) Ekonomik Güvenlik Boyutu
- d) Toplumsal Güvenlik Boyutu

e) Çevresel Güvenlik Boyutu başlıkları altında bir araya getirilmiştir.

Askerî güvenlik boyutu; kuvvet temelli baskı ilişkilerine dayalı oluşumlar çerçevesinde ele alınmıştır. Siyasi güvenlik boyutu, otoritenin fiilleri, yönetimin meşru veya gayri meşru statüde tanımlanması, iktidar ve yönetim ilişkileri çerçevesinde ele alınmıştır. Ekonomik güvenlik boyutu; Ticaret, üretim, finans ilişkileri çerçevesinde ele alınmıştır. Toplumsal güvenlik boyutu; kolektif kimlik ilişkileri çerçevesinde ele alınmıştır. Son olarak, çevresel güvenlik boyutu; insan faaliyetleri ve gezegenin bilinen anlamıyla çevre konuları çerçevesinde ele alınmıştır (Baysal & Lüleci, 2015, s. 72). Genişletilmiş güvenlik perspektifinin temel önemi güvenliği bütünsel ele olarak almasıdır (Kılıçaslan, 2016, s. 52). Bahsettiğimiz bu boyutlar bütünsel güvenlik bakışına çok net örnekler olarak gösterilebilir.

Ekonomik güvenlik boyutu çalışmamızda da incelenen enerji güvenliğinin öne çıktığı boyuttur. 21. yüzyılda enerji güvenliği uluslararası ve ulusal güvenliğin önemli bir gündem maddesi olarak öne çıkmış ve ekonomik güvenlik boyut içinde de büyük önem kazanmıştır. Bu önem kazanmada, savaş durumunda enerji ile savaşın sürdürülebilirliği arasındaki güçlü bağlantının anlaşılmaya başlanması, 1973 Petrol krizi ile anlaşılan petrolün politik bir araç olarak kullanılabilirliği gibi unsurlar etkili olmuştur. Enerji rezervlerinin yer aldığı bölgelerdeki istikrarsız ve çatışmacı yapı, enerjiye olan ihtiyacın giderek yükselmesi, enerji kaynaklarının geleceği üzerinde yapılan negatif ön görüler gibi unsurlar ekonomik güvenlik boyutu için üzerinde durulması gereken unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Bingöl, 2016, s. 27). Kopenhag Okulu güvenlik kavramına bahsettiğimiz analiz boyutlarının yanında beş farklı analiz düzeyi de eklemiştir. Bu (dikey) analiz düzeyleri;

a) Küresel (Gezegensel) Güvenlik Analiz Düzeyi

- b) Bölgesel Güvenlik Analiz Düzeyi
- c) Ulusal Güvenlik Analiz Düzeyi
- d) Toplumsal Güvenlik Analiz Düzeyi
- e) Bireysel Güvenlik Analiz Düzeyidir.

Bireysel güvenlik analiz düzeyi, güvenliği insanın öz varlığının güvenliğini tehdit eden terör, şiddet tehdit unsurları açısından ele alır. Toplumsal güvenlik analiz düzeyi güvenliği köy, şehir, topluluk güvenliği gibi unsurlar açısından ele alır. Ulusal güvenlik analiz düzeyi, güvenliği doğrudan ülkenin genel güvenliği üzerinden ele alır. Bölgesel güvenlik analiz düzeyi güvenlik kavramını örneğin; Ortadoğu, Latin Amerika güvenliği gibi özel olarak yalıtılmış bölgeler düzeyinde ele alır. Küresel güvenlik analiz düzeyi ise güvenlik kavramını, tüm dünya genelini kapsayan, global kapsamda ele alır. (Baylıs, 2015, s. 170, 171). Bu bakımdan enerji güvenliği gibi spesifik güvenlik konularını yorumlamada Kopenhag ekolünün güvenlik boyutları ve analiz düzeyleri kategorileri bizlere yardımcı olmaktadır.

Güvenlikleştirme (securitization) Kopenhag okulu için temel referans kavramdır. Kısa ve net açıklamasıyla bir devlet herhangi bir konuyu veya siyasi sorunu kendi açısından güvenlik sorunu çerçevesinde görmeye başlamışsa, söz konusu durumu güvenlikleştiriyor demektir.

Güvenlikleştirme inşacı (Constructivists) temele sahip olan savunduklarıyla bu perspektifte yol alan bir teoridir (Baysal & Lüleci, 2015, s. 71, 72). Güvenlikleştirme, bir konunun sadece güvenlik düzeyinde kavranıp, bir güvenlik sorunu olarak ele alınmasıdır. Güvenlikleştirmenin dört temel bileşeni vardır. Dört temel güvenlikleştirme bileşeninin birincisi, güvenleştirmeyi hayata geçirecek yani bir durumu sorun olarak algılayacak bir aktöre (devlete) ihtiyaç duyulmasıdır. İkincisi, devletin varoluşsal bir tehdit olarak

algılayacağı, güvenliğini tehdit edecek bir varlığın mevcut olmasıdır. Üçüncüsü, varoluşu ve güvenliğini tehdit altında olan, korunması gereken bir varlığın (devlet ve genel anlamda toplumu gibi) gerekli olmasıdır. Dördüncü bileşen ise ortada bir güvenlik sorununun olduğuna, bir tehdit olduğuna inanan, bunu kabullenen ve mücadelesi için otoriteye destek veren (geniş halk kitleleri gibi) bir hedef kitlenin var olmasıdır. Özellikle enerji güvenliği alanında devletlerin güvenlikleştirme uygulamaları sıkça karşımıza çıkmaktadır.

Güvenlikleştirme sosyal inşa ile yakından ilgilidir. Sosyal inşacılar dünyayı açıklamak yerine onu anlamlandırmaya çalışır ve onlar için güvenlik perspektifi aktörlerin onu nasıl anlamlandırdıklarına ilişkin olarak özneler arasındadır (Brauch, 2008, s. 4, 5). Buna dayanarak güvenlik sorunu olarak algılanan şeyin aslında zihinde yaratıldığına işaret edilmektedir. Yani her sorun güvenlik sorunu değildir. Eğer dünyaya şiddet ve çatışma perspektifi üzerinden bakılırsa, bu çerçevede oluşacak algı gerçekleri etkileyecek ve her şeye güvenlik çerçevesinden bakar duruma gelinecektir. Bunun yansıması olarak her durum güvenlik sorunu haline getirilerek güvenlikleştirilecektir. Sosyal inşacılara göre güvenli ve barışın hâkim olduğu bir düzen kurmak için öncelikle devletler birbirine güven duymalıdır. Böylece her duruma güvenlik çerçevesinden bakmayı sonlandırmalıdır. Gerçeklik bireyin veya toplumun algıda inşa ettiğini yansıtmaktadır. Bu noktadan yola çıkarak bir devletin herhangi bir konuyu güvenlikleştirerek alacağı halk desteği, aynı konuyu siyasi bir sorun olarak yansıttığında alacağı destekten çok daha fazla olacağı sonucuna varılmaktadır. Çünkü siyasi sorunlar toplumsal hafızalarda her zaman gerçek olarak algılanmamakta ama güvenlikleştirmeye uğramış bir eylem toplumsal hafızada gerçek tehdit unsuru olarak kabul edileceğinden, bu tehdidi aşmak için verilen destek kesin ve istikrarlı bir hal almaktadır.

Sektörel, bölgesel ve güvenlikleştirme bileşenleri üzerinden analizler yapan Kopenhag Okulu özellikle güvenlikleştirme düzeyinde yaptığı analizle haklı savaş kavramıyla benzer söylemler taşımaktadır. Haklı savaş kavramı ilk çağlardan günümüze ele alınan savaş kavramına farklı perspektifte bir yaklaşımdır. Haklı savaş en yalın anlamıyla güç kullanımının, çatışmanın haklı bir nedene dayanmasını, söz konusu çatışma eyleminin hangi durumlarda haklı görülebileceğini ifade etmektedir. Haklı savaş kavramının kavramsal çerçevesinin ortaya konması için kavramın iki farklı boyutu olan “jus ad bellum” ve jus in bello” ifadelerini açıklamamız gerekmektedir. Jus ad bellum ilkesiyle savaşın hangi durumda haklı görülebileceğini anlatan ölçütler ifade edilmiştir. Hukuki açıdan tanınan otoritenin hukuka uygun haklı nedeni hukuka uygun iyi niyet, orantılı güç kullanımı, çatışmanın diğer tüm uzlaşma yollarının tükenmesi koşuluyla son çare olması ve nihayetinde barışın temel amaç olması Jus ad bellum’un taşıdığı ölçütler olarak aktarılabilmektedir. Jus ad bellum en önemli koşulu savaşın, çatışmanın amacının saldırı olmaması, sadece savunma amaçlı olmasıdır. Ancak savunma amaçlı bir savaş Jus ad bellum ilkesine göre haklı savaş statüsünü kazanacaktır. Savaş kuramcılarına göre saldırı amaçlı bir savaş sadece önceden yapılmış olan bir kötülüğe karşılık vermek ve onu yok etmek amacı taşıyorsa, Jus ad bellum ilkesine uygunlukla haklı savaş sayılabilmektedir. Jus in bello ilkesi ise savaşta zor kullanımının haklılığına yönelik ilkeleri ifade etmektedir. Burada savaş durumunda kullanılan gücün orantılılığı ve sivil dokunulmazlığı en önemli iki ölçüttür. Sivil dokunulmazlığı Jus in bello ilkesi için önem taşımaktadır. Çünkü savaşta doğru hedefin kim olduğunun belirlenmesi ve bu hedefler doğrultusunda savaş muhattapları dışında kalan ve siviller olarak ifade edilebilecek çatışma dışı (masum) kitleye dokunulmaması haklı savaşın temel unsurlarıdır. Fakat burada istem dışı öldürülen sivillerin yarattığı ikilem karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada haklı savaş kuramcıları bu durumu “çift etki” olarak tanımlamış ve söz konusu sivil ölümleri kazaen

yaşandıysa bu durumun haklı savaş kavramına zarar vermeyeceği kanaatine varmışlardır. Kullanılan şiddetin ölçüsü de haklı savaş için önem taşımaktadır. Bu, “orantılılık” olarak tanımlayabileceğimiz durumdur. Söz konusu durum daha çok Jus ad bellum ilkesine dahilken, jus in bello ilkesinde ifade edilen “orantılılık” savaşın yarattığı tahribatın, yıkıcılığın en düşük düzeyde tutulmasının amaçlanmasına ilişkindir (Ereker, 2015, s. 45-47). Kısaca, en genel çerçevede anlatmaya gayret ettiğimiz Jus ad bellum ve jus ad bello ilkeleri haklı savaşın kavramsal çerçevesini bir taslak olarak ortaya koymaktadır. Güvenlikleştirme ise temelde haklı savaşın felsefi yapısıyla çok benzer söylemler taşımaktadır.

Güvenlikleştirme daha önce de ifade ettiğimiz gibi bir durumun haklı savaş çemberi içine ele alınması için gösterilen çabadır. Güvenlikleştirme yapılmak istenen olay haklı savaş çerçevesine dâhil edilemez ise gerek iç siyasette gerek uluslararası çapta destek görmeyecek, aksine bu güç kullanımı o ülkeyi küresel bir hedef haline bile getirebilme potansiyeli taşıyacaktır. Güvenlikleştirme özellikle ulus devletlerin iç siyasetleri için büyük önem taşımaktadır. İç siyasette devletin alacağı aksiyon haklı savaş veya çatışma kapsamında ifade edilemez ise iktidarlar toplum desteğini alamayacak ve yıpranarak mevcut otoritelerini kaybetmeye mahkûm duruma gelecektir.

Haklı savaş özellikle global siyaset içinde büyük önem taşımaktadır. Örneğin, askeri ve ekonomik güç bakımından üstün bir ülke, söz konusu değerler açısından zayıf bir ülkeye ekonomik ve askeri açıdan müdahale ediyorsa burada işgalci, saldıran devlet konumuna düşmemesi için haklı savaş ve güvenlikleştirme kavramının güçlü bir kombinasyonuna ihtiyaç duymaktadır. Yine farklı bir örnek verirsek, küresel terörün önlenmesi, nükleer güç kullanımının önlenmesi gibi global öneme sahip konular, güvenlikleştirme ve haklı savaş kombinasyonu içeren anahtar konulardan bazıları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Örneğin bir ülke veya bölgesel ittifak, kendi enerji güvenliğini sağlamak adına, bir başka ülkeye veya bölgeye uygulayacağı politikalara uluslararası alanda destek yakalayabilmesi için haklı bir neden ortaya koyması ve uygulayacağı politikaların küresel olarak (güvenleştirilmesi yapılmış bir konuya) pozitif etki sağlayacağını anlatması gerekmektedir. Aksi halde bu politikaların uygulanması sürdürülebilirlik açısından uzun ömürlü olamayacak veya tamamen uygulayan tarafların ekonomik, askeri ve benzeri güçlerinin seviyesine bağlı devam edecek veya sonlanacaktır.

Günümüzde savaşı veya fiziki müdahaleyi en çok meşrulaştırılan unsur terördür. Terör sınırlarını iyi anlamamız gereken bir kavramdır. İki devletin birbirine uyguladığı şiddete terör olarak kabul edilmemekte, savaş olarak nitelendirilmektedir. Eğer söz konusu durum haklı savaş kapsamında değilse, bunun adı saldırı veya işgal olarak konulmakta ama terör kapsamında değerlendirilememektedir. Terör devlet dışı bir aktörün, devlet aktörünün sınırları içinde uyguladığı şiddet eylemi olarak tanımlanabilmektedir. Terör eylemi hiçbir koşulda haklı savaş tanımı içine dâhil edilememekte ama daima güvenleştirme kavramına dahil edilebilmektedir. Terör eylemine karşı devlet aktörleri tarafından yapılacak müdahaleler, güç kullanımları, daima haklı savaş kapsamında algılanmaktadır. Örneğin; Pearl Harbour saldırısı sonrası ABD'nin Japonya'ya saldırısı savaş statüsü taşımakta ve haklı savaş kavramı içinde değerlendirilmektedir. Ancak, 11 Eylül saldırıları terör eylemi içinde ele alınmaktadır. Söz konusu terör saldırısını yapan tarafın eylemi hem haklı savaş dışıdır hem de terör eylemi kapsamındadır. Fakat saldırıya uğrayan tarafın verdiği karşılık, haklı savaş kapsamında güç kullanımıdır ve güvenleştirme sürecinden geçtiği için küresel olarak da destek görmektedir. Terör günümüzde savaşı meşrulaştırılan bir kavramdır. 11 Eylül sonrası terörün güvenleştirilmesi “terör yuvasında vurulmazsa, o bizi evimizde vurur” algısı üzerinden yürütülmüştür. Bu kapsamda ABD'nin Ortadoğu müdahalesi uluslararası kamuoyu

seviyesinde de meşru olarak algılanmıştır. Terör söz konusu olduğunda müzakere olasılığı söz konusu olmadığından bu alandaki hukuki sınırdaki soyutlaşmaktadır. Terörle mücadele bazında alınan aksiyon, güvenlikleştirme ve haklı savaş unsurlarını kolayca karşıladığından kimi zaman devletlerin bazı çıkarlar adına (yıllardır süren Orta Doğu'daki huzursuzluk, İsrail-Filistin çatışmaları gibi) bunu kullanmaları da terörün küresel zararlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, haklı savaş ve güvenlikleştirmenin uluslararası güvenlik boyutunda ne kadar hassas ve önemli kavramlar olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

Uluslararası güvenlik kavramını net olarak anlayabilmek adına ele aldığımız Realist, liberal, eleştirel/ genişletici güvenlik bakış açıları ve güvenlikleştirme ile haklı savaş kavramları bize güvenlik kavramını uluslararası çapta kavrayabilmemiz için temel teşkil etmektedir. Uluslararası güvenlik kavramı içinde, global ve bölgesel çapta kurulmuş olan bazı uluslararası birlik ve ittifaklara kısaca değinmek, güncel anlamda uluslararası güvenlik üzerine atılan adımları gözlemlemek açısından bize yardımcı olmaktadır.

1.4. ULUSLARARASI GÜVENLİK ÇERÇEVESİNDE BM, AB VE NATO

20. yüzyılın uluslararası ortamını Hobbes'un ("insan insanın kurdudur" önermesiyle ifade ettiği) "doğa durumu hali" teziyle açıklamak ve ulus devletler arası ilişkileri Machiavelli'nin "amaca giden her yol mubahtır" düşüncesiyle ilişkilendirmek mümkün gözükmemektedir (Sandıklı & Emeklier, 2012, s. 3). 21. Yüzyıl uluslararası ortamı ise mevcut durum itibarıyla, 20. Yüzyıl ortamına benzer özellikler taşımaktadır. 21. Yüzyıl'da yani 2000'li yıllarda dünya savaşları yaşanmasa bile uluslararası ilişkiler (küresel terör, siber saldırılar, devlet dışı aktörlerin çatışma eylemleri, enerji güvenliği esaslı enerji siyasetinin tehditlerle süren yapısı gibi) savaşı çağrıştıran boyutlarda çekişmeler üzerinden yürümektedir. Söz konusu bu ortamda Avrupa Birliği gibi bölgesel federatif yapı mantıklı oluşumlar, Birleşmiş Milletler gibi küresel uzlaşma zemini amaçlı kurumlar veya NATO gibi güçlü askeri ittifaklar varlığını sürdürmektedir. Bu kuruluşlar Liberalizmin sunduğu hukuka dayalı güvenlik ilişkilerini çerçevesinde kurulu ortak uzlaşma zeminini çağrıştırmaktadır. Bununla beraber, söz konusu ittifak ve oluşumlar; kimi zaman kendi içlerinde, çoğunlukla da dışarıda kalan aktörlere karşı çıkarıcı tutumlar sergilediklerinden, liberalizmin düşlediği ebedi barışa herhangi bir katkı sağlamanın çok uzağındadırlar. Bu sebeple, bahsettiğimiz kurumlar her ne kadar liberal temelli olsalar da, liberalizmin mümkün gördüğü ülkeler arası iş birliği esaslı barış ve güven düzenini tüm yer küreye yaymakta başarısız olmuşlardır. Bu noktada realizmin ön gördüğü herkesin herkesle çatıştığı uluslararası ilişkiler ortamı bu ittifaklara rağmen maalesef ön plana çıkmaktadır. Günümüz uluslararası ilişkiler ortamına baktığımızda, kimi ulus devletler bahsetmiş olduğumuz ittifaklara dâhil olsalar bile elde ettikleri değerleri korumak adına güçlü olmak zorundadır. Kopenhag Okulu'na atıfla ele alabileceğimiz bölgesel ittifaklar (realizmin güvenlik anlayışı merkezinde yer alan, insan doğasının kötü olduğu temelli) anarşi ortamını kendi içlerinde önemli ölçüde sonlandırmış olsalar da küresel ittifaklar

maalesef bunu tam olarak başarabilmiş değildir. Bu duruma örnek olarak, AB içindeki eşitlik temelli barış ortamını ve Birleşmiş Milletler içindeki eşitsizlik temelli Güvenlik Konseyi yapısını gösterebiliriz.

Güvenlik kavramının uluslararası boyutta önem kazanması ve modern ulus-devletler düzenine geçişle beraber, uluslararası çerçevede ulus devletlerin üstünde aralarındaki ilişkileri düzenleyecek ittifaklar, birlikler oluşturulması fikri doğmaya başlamıştır. İlk olarak 10 Ocak 1920’de İsviçre’de devletlerarası yaşanabilecek tüm sorunları barışçıl yollarla çözmek maksadıyla Birleşmiş Milletler’in başlangıcı olarak da görebileceğimiz, Milletler Cemiyeti kurulmuştur. Söz konusu anlamda ve büyüklükte uluslararası çapta kurulan ilk önemli topluluk olması sebebiyle Milletler Cemiyeti uluslararası ilişkilerde büyük bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Milletler Cemiyeti kolektif güvenlik sisteminin ilk defa tecrübe edildiği oluşum niteliğindedir. Milletler Cemiyeti 18 Nisan 1946’da Cenevre’de sonlandırılmıştır (Polat, 2016, s. 334-336). Cemiyetin kapatılmasında; ABD, Sovyetler Birliği gibi önemli güce sahip devletlerin üye olmaktan kaçınması sebebiyle saldırgan ülkelere karşı ciddi bir yaptırım uygulanamamasının yanında, Fransa, İngiltere gibi güçlü Batı ülkelerinin çıkarlarının örgüt içi ön plana çıkması ve bu ülkelerin bir yandan barış ittifakını savunur görünürken diğer yandan Almanya’ya savaş açması gibi unsurlar önemli rol oynamıştır. Bahsettiğimiz bu unsurlar realist fikrin devletlerin daima kendi çıkarları peşinde olacağı ve bu sebeple kalıcı barış ittifakların kurulmasının zor olacağı yönündeki fikrini doğrular nitelik taşımaktadır.

Global ölçekte barışı, güvenliğini korumak veya gerektiğinde sağlamak, ekonomik-kültürel- toplumsal iş birlikleri oluşturmak gibi amaçlarla Milletler Cemiyeti’nden sonra benzer bir deneme olarak, varlığını halen sürdüren Birleşmiş Milletler kurulmuştur (Ural & Şılıbekova, 2016, s. 13). 1945 yılında kurulan Birleşmiş Milletler, uluslararası barış

ve güvenliği sağlamak adına dostane ilişkilerle ittifaklar kurmak, global çapta sosyal yaşamdaki dayanışmayı ilerlemeyi sağlamak, yaşam koşullarını dünya genelinde iyileştirmek, insan hakları bilincinin küresel olarak oluşmasına katkı sağlayıp bu bilinci korumak, geliştirmek, gibi amaçlar taşımaktadır (T.C. Dışışleri Bakanlığı, 2019). BM, Türkiye'nin de içinde bulunduğu yaklaşık 200 civarı ülkeyi bir araya getiren küresel çaptaki en büyük ittifak rgt olarak mevcut sistem içinde yer almaktadır (Avrupa Gençlik Portalı, 2019). Bu noktada söz konusu örgüt, küresel siyasi sistemde bir aktör olarak karşımıza çıkan neredeyse tüm devletleri bünyesinde barındırmaktadır.

Birleşmiş Milletler antlaşması ülkeler arası uyuramazlıkların zmleri için barışl ve zorlayıcı (BM'nin amaçlarına aykırı olarak kuvvet kullanımını önlemek gibi ülkelere bazı yükümlülükler de n gören) nlemler getirmektedir. Temel amaç, global çapta daimî güvenliği korumaktır. Birleşmiş Milletler teşkilatının, onu kuran devletlerden bağımsız olarak veya onların üzerinde yer alan bir iradesi olmamakla beraber, devletlerin egemenliği ilkesi teşkilatın temelini oluşturan unsurlardandır (Ural & Shılibekova, 2016, s. 9). Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ise yetkileri bakımından yoğun eleştirilere maruz kalmaktadır. Bunun sebebi, teşkilat içi iş bölümünün yürüdüğü 6 temel organ (Güvenlik Konseyi, Genel Kurul, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Vesayet Konseyi, BM Sekreteryası, Uluslararası Adalet Divanı) içinde yetki ve bağlayıcılık bakımından BM Güvenlik Konseyi'nin ayrıcalıklı konumda yer almasıdır. Güvenlik Konseyi BM teşkilatının siyasi karar alma ve uygulamasının yürütüldüğü temel organdır. BM'nin diğer 5 organı sadece tavsiye niteliğinde kararı alabilirken, Güvenlik Konseyi diğer ülkeler için bağlayıcı karar alabilme yetkisine sahiptir. Güvenlik Konseyi 5 daimî 10 geçici üyeden oluşur. Daimî yeler ABD, İngiltere, Fransa, Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyetidir. Bu ülkelerin veto hakkı bulunmaktadır. Veto hakkı daimî ye devletlerin istemedikleri kararların çıkmaması ve bu noktada söz konusu devletlerin perspektifinde

oluşan bir politikanın Dünya'nın en büyük ittifak örgütünü yönlendirmesi durumunu meydana getirmektedir. Daimî üye devletlerin uluslararası arenadaki en güçlü devletlerden oluşması, BM'ye güçler arası eşitsizliğin artmasının yaratacağı çatışma ortamı ve bu ülkelerin kendilerine tehdit olarak gördükleri konuları güvenlikleştirmesi bazında ciddi zararlar vermektedir (Şöhret, 2015, s. 355-358). Güvenlik Konseyi'nin yapısının "tüm devletler eşittir ama bazıları daha eşit" felsefesine dayanıyor olması, nihayetinde liberal temelli bir barış ittifakı olarak okuyabileceğimiz Birleşmiş Milletler teşkilatının dostane ve barışçıl yapısının içini boşaltmakta, çoğulcu idareye engel oluşturmakta ve bir barış ittifakının çok uzağında kalarak, realizmin ('doğa durumu' kavramından yola çıkarak) öne sürdüğü devletlerarası güç eşitliği olmadan barış olmayacağı yönündeki bakış açısını destekler nitelik taşımaktadır (Şöhret, 2016, s. 356, 357). 2. Dünya Savaşı sonrası belirlenen Güvenlik Konseyi yapılanmasında 5 daimî üyeden ağırlığın (ABD, İngiltere Fransa gibi) güçlü Batı devletlerinde olması çalışmamızın başında da değindiğimiz Harvey'in 'Yeni Emperyalizm' olarak aktardığı küreselleşme perspektifine atıf yapar nitelikler taşımaktadır. Yeni emperyalizm perspektifine atıf yapar nitelikteki unsurlara; global birleşme sürecinde devlet aktörlerinin asimetrilerden faydalanmasını, devletlerin kendi güçlerini muhafaza ederek, eşitsizlik durumlarının kendi çıkarlarına yönelik işlemlerini istemelerini, Güvenlik Konseyi'ndeki yetkilerin siyasi malzeme olarak kullanılması sonucu güvenliğin alınıp satılan bir ürün hüviyeti kazanmasını örnek verebiliriz.

Avrupa Birliği fikir temeli 13.yy'a kadar uzanan, köklü bir süreçtir. Avrupalı devletlerin kendi aralarında bütünleşmesi, ekonomik, siyasi açılardan birliktelik sağlanması gibi fikir ve girişimleri ifade eden Avrupa'da bölgesel federal yapı kurma sürecinin ilk temellerinde Hristiyan kardeşliği fikri karşımıza çıkmaktadır. Bununla beraber, Dante'nin 1310 tarihli Monarchia eserinde de birlik düşüncesinden bahsedilmiştir. Yine aydınlanma

düşünürü Jean Jacques Rousseau, Avrupa'da "uluslar üstü" bir yapının istikrar ve düzeni sağlayacağını ifade ederken, Immanuel Kant ise 1795'te "Ebedi Barış Üzerine" isimli eserinde, müşterek değerlere, ilkelere saygılı olan devletlerin kendi aralarında, bu değerler zemininde bir araya gelecekleri bir Avrupa Birleşik Devletleri kurmaları fikrini öne sürmüştür (Erhan, 2012, s. 14,15). Bu tarihsel süreç içinde temellenen Avrupa özelinde bölgesel temelli ittifak fikrinin hayata geçmesinin ilk adımı 1950 yılında kurulan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu ile olmuştur. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan büyük yıkım içinde Avrupa devletlerinin toparlanmaları isteğine dayalı olan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu, daha önce savaşan devletlerin kömür ve çelik üretimlerini tek bir üst otorite yetkisinde yapmaları temeline dayanmaktadır. Avrupa'da bölgesel birleşmeyi, Soğuk Savaş'ın varlığı ve Sovyetler Birliği'nin temsil ettiği tehdit algısı unsurları teşvik etmiştir. Söz konusu birleşmenin ilk adımlarından Avrupa Kömür Çelik Topluluğu, temel, ekonomik dinamikler içermekle beraber ifade ettiği uzlaşma ve barış anlamları daha geniş kapsamlı bir birliğin hayat geçmesine ışık tutar nitelik taşımıştır (Fontaine, 2014, s. 10-14). Bu doğrultuda, günümüzde küresel düzeyde son derece önemli bir bölgesel ittifak olarak varlığını sürdüren Avrupa Birliği, bahsetmiş olduğumuz ekonomik, siyasi, güvenlik gibi konularda barış ve ortaklık temelinde 1993'te Maastricht Antlaşması ile kurulmuştur. Günümüz Avrupa Birliği'ne giden süreçte sonraları Avrupa Birliği'ne dönüşen 1957 Roma Antlaşması ile kurulan Avrupa ekonomik topluluğu ve Avrupa Atom enerjisi topluluğu gibi oluşumlar önemli temeller olarak bölgesel birleşme sürecinde yer almaktadır (Fontaine, 2014, s. 10-14). Avrupa Birliği'ni Kant'ın felsefesinin ve ondan etkilenen liberal görüşün güvenliği bölgesel iş birliğine dayalı olarak algılamasına, Kopenhag ekolünün bölgesel güvenlik analiz düzeyi içinde ele aldığı spesifik olarak yalıtılmış bölgeler düzeyinde bir güvenlik algısının oluşturulmasına bağlantılı olarak ele alabiliriz.

Liberalizmin barış ittifakları önermesinden hareketle ele aldığımız küresel düzeyde Birleşmiş Milletler, bölgesel düzeyde Avrupa Birliği'nden sonra son olarak güvenlik sağlanmasında askeri olarak birçok önde gelen gelişmiş ülkenin içinde bulunduğu Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü olan NATO'yu irdelemek yerinde olacaktır.

NATO kurumunun temelleri 2. Dünya Savaşı sonrası döneme dayanmaktadır. Söz konusu dönemde Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinin Sovyetler Birliği'nin yayılcı politikasını tehdit olarak algılamaya başlamışlardır. Batı ülkelerinin varlığına, egemenlik sistemlerine yönelik tehditler Çekoslovakya'daki 1948 darbesi, yine 1948'de Berlin'in Sovyetler birliği tarafından kuşatma altına alınması gibi özellikle Avrupa genelinde endişe yaratan gelişmeler, Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere'yi askeri yönden müşterek bir savunma sistemi kurma girişimine yöneltmiştir. Bu açıdan 1948'de Brüksel Antlaşması imzalanmış ve bu antlaşmayla kurulan Batı Avrupa Savunma Örgütü ile Batı Avrupa'nın ideolojik, siyasi ve askeri güvenliğini koruyacak bir yapılanmaya adım atılmıştır. Bu adım, Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 1949'da imzalanmasına giden sürecin başlangıcı niteliği taşımaktadır. Brüksel Antlaşması'nı imzalayan ülkeler olan İngiltere (Birleşik Krallık), Fransa, Belçika, Lüksemburg, Hollanda güvenlik açısından karşılıklı garantilerle taahhütlere dayalı geniş çerçeveli bir Kuzey Atlantik ittifakının kurulması niyetiyle, ABD ve Kanada'yla bu konuda ortaklık kurma yoluna gitmişlerdir. Böylece NATO'yu kuran "Kuzey Atlantik Antlaşması" 12 ülkenin katılımıyla 1949'da Washington'da imzalanmıştır. ABD ve Kanada'yla antlaşmaya varılan bu sürece, İngiltere (Birleşik Krallık), Fransa, Belçika, Lüksemburg, Hollanda'nın yanı sıra Norveç, Danimarka, Lüksemburg, Portekiz, İzlanda ve İtalya'da dâhil olmuştur. Türkiye'de 1952 yılında NATO'ya tam üye olmuştur. NATO'nun temel görevi üye ülkelerin özgürlük ve güvenliklerini koruma altında tutmaktır. NATO, demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, bireysel özgürlükler gibi değerleri Avrupa ve Atlantik bölgesine yayarken,

aynı zamanda da müttefiklerinin değerlerine de saygı göstererek üyelerinin yaşadığı çatışmaları barışçıl yollarla çözmeyi hedeflemektedir. NATO ittifakının en önemli ayrıcalığı üyelerinden birine karşı yapılan bir tehdidin, tüm üyelerine yapılmış varsayılacağı ve buna göre davranılacağı ilkesidir (T.C. Dışişleri Bakanlığı Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, 2017). Bölgesel ama müdahil olduğu alanlar itibariyle neredeyse küresel bir ittifak niteliği taşıyan barış temelli NATO'yu liberal felsefe doğrultusunda değerlendirebilmekle beraber, Realizmin bahsettiği, güçler arasında eşitliğin getireceği barış veya devletler arası çatışma durumunun daim sürmesi varsayımı üzerine kurulu bir ittifak olması yönünden değerlendirmekte mümkündür.

2. BÖLÜM: TÜRKİYE’NİN ENERJİ GÜVENLİĞİ

2.1. ENERJİ GÜVENLİĞİ KAVRAMI

Çalışmamızın başında güvenlik kavramının genel yapısından bahsederken, günümüz küreselleşme koşullarındaki güncel güvenlik kavramını global düzen doğrultusunda ele almaya çalışmıştık. Bununla beraber küresel düzen içinde devlet aktörlerinin ilişkilerini düzenlendiği uluslararası güvenlik zeminini anlayabilmemizde de kavramsal açıdan güvenlik yaklaşımları ve BM/AB/NATO gibi uluslararası / bölgesel güvenlik ittifakları örnekleri bize yardımcı olmuştur. Bu noktada bahsetmiş olduğumuz güvenlik yaklaşımları, güncel uluslararası güvenlik yapısını anlamlandırabilmemiz ve yorumlayabilmemiz açısından elimizdeki anahtarlar niteliğindedir. Ancak, enerji unsuru üzerine bir inceleme yapmadan uluslararası güvenlik yapısını kavrayabilmemiz zordur. Bu açıdan enerji unsuru günümüz uluslararası ilişkiler alanında sıkça karşımıza çıkmakta ve uluslararası güvenlik gündemini önemli ölçüde etkilemektedir.

Enerji sanayi, konut ve ulaştırma gibi birçok alanda hayati öneme sahiptir. Bahsettiğimiz alanlar günlük hayatın aktığı alanlar olması sebebiyle aslında enerji tüm bireyler için hayati bir konumdadır. Dünya’nın günümüzdeki enerji ihtiyacı, nüfus artışının yoğun biçimde sürmesi, gelişen sanayinin ortaya çıkardığı yüksek talep düzeyleri gibi sebeplerle yeterince rahat biçimde karşılanamamaktadır. Söz konusu taleplerin yüksekliği karşısında küresel çapta var olan enerji kaynakları yetersiz kalmaktadır. Global enerji tüketimini 2055 yılına kadar 2000’li yıllarda tüketilen enerji miktarının yaklaşık olarak üç katına çıkacağı tahmin edilmektedir (Şahin, 2006, s. 89). Bu bakımdan enerji ve enerji güvenliği unsuru gerek bireyler gerek devletler boyutunda büyük öneme sahiptir.

Tablo 1: Dünya Birincil Enerji Tüketimi

Dünya Birincil Enerji Tüketimi							
ÜLKE	2013	2014	2015	Dünya Toplamındaki Payı(%)	Sıra		
Çin	2.903,9	2.970,3	3.014,0	22,9%	1		
ABD	2.271,7	2.300,5	2.280,6	17,3%	2		
Hindistan	626,0	666,2	700,5	5,3%	3		
Rusya	688,0	689,8	666,8	5,1%	4		
Japonya	465,8	453,9	448,5	3,4%	5		
Kanada	335,0	335,5	329,9	2,5%	6		
Almanya	325,8	311,9	320,6	2,4%	7		
Brezilya	290,0	297,6	292,8	2,2%	8		
Güney Kore	270,9	273,1	276,9	2,1%	9		
İran	247,6	260,8	267,2	2,0%	10		
Suudi Arabistan	237,4	252,4	264,0	2,0%	11		
Fransa	247,4	237,5	239,0	1,8%	12		
Endonezya	175,0	188,3	195,6	1,5%	13		
Birleşik Krallık	201,4	188,9	191,2	1,5%	14		
Meksika	188,9	190,0	185,0	1,4%	15		
İtalya	155,7	146,8	151,7	1,2%	16		
İspanya	134,2	132,1	134,4	1,0%	17		
Avustralya	130,7	129,9	131,4	1,0%	18		
Türkiye	120,3	123,9	126,9	1,0%	19		
Tayland	120,3	123,4	124,9	0,9%	20		
Güney Afrika	124,6	128,0	124,2	0,9%	21		
Tayvan	109,9	111,4	110,7	0,8%	22		

BAE	97,2	99,0	103,9	0,8%	23		
Polonya	96,0	92,4	95,0	0,7%	24		
Ukrayna	114,7	101,0	85,1	0,6%	25		
TOPLAM	12.873,1	13.020,6	13.147,3	100,0%			

(T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017, s. 6).

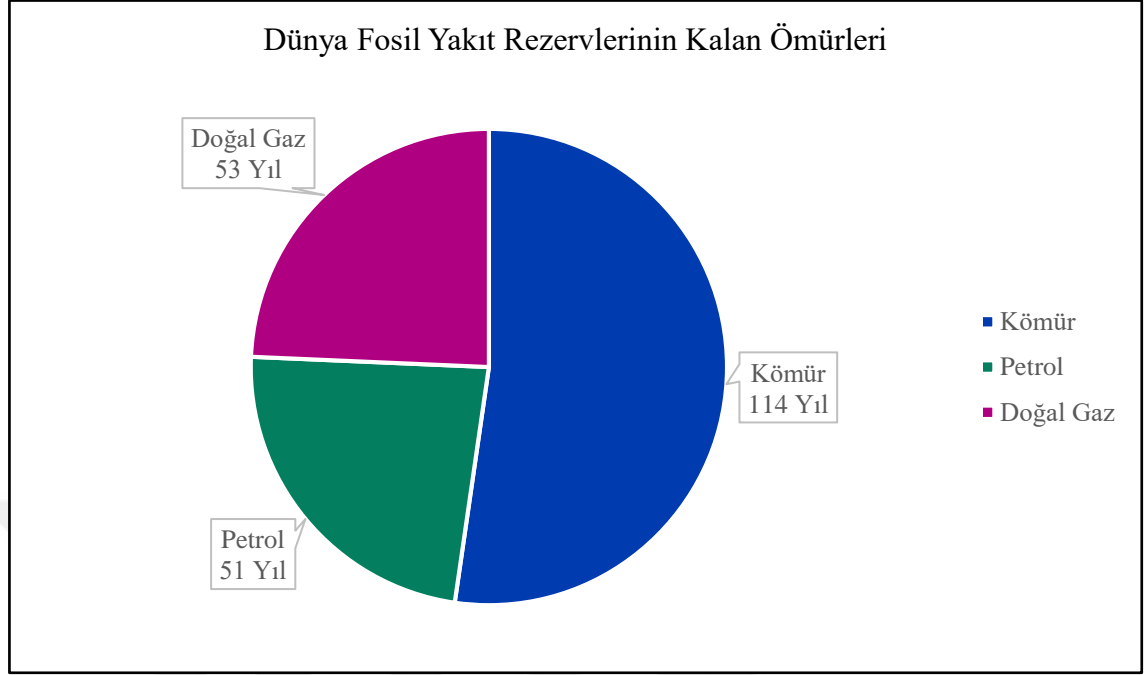
Günümüz hayatının en önemli unsurlarından olan enerji kavramının gerek dış politikaya gerekse de global ekonomiye olan etkisi pek çok noktada açık bir biçimde karşımıza çıkmaktadır. Doğal kaynak anlamında ele aldığımız enerji unsuruna bağımlılık ve enerji alanında politik açıdan gün geçtikçe artan karmaşık yapı, 21. Yüzyılda enerji güvenliğinin risk ve gerekliliklerini anlama ihtiyacını ortaya koymuştur. Enerji kaynakları temelli çatışmalar ve bunların uluslararası güvenliğe etkisi, enerji güvenliği kavramı üzerine yoğunlaşmamızı gerekli kılmaktadır (Yergin, 2013, s. 69).

Enerji kaynaklar bir devletin ulusal güç unsurları içinde yer almaktadır. Söz konusu kaynaklar ilk bakışta sadece ekonomik yönden ele alınsa da günümüz küresel düzeninde siyasi olarak da bazı parolaları işaret eder nitelikler taşımaktadır. Enerji kaynakları genel anlamda çok boyutlu bir güç unsurudur. Bu çok boyut içinde enerji kaynakları, kimi noktalarda iç politika unsuru olarak ele alınmakla birlikte, geniş çerçeveden bakıldığında aslında dış politikayı da şekillendirmektedir.

Enerji güvenliği üzerine genel olarak bazı kısa tanımlar yapılabilmektedir. Dünya Enerji Konseyi Paradigmasına göre enerji güvenliği üç unsur üzerinden açıklanmaktadır. Bu üç unsur, enerjiye erişim (Accessibility), enerjide bolluk ve sürekli temin (Availability), enerji temin ve tedarikinin makullüğü (Acceptability) olarak sıralanmaktadır (Özdemir, 2017, s. 143). Uluslararası Enerji Ajansı (UEA) enerji güvenliğini; uygun fiyatla kesintiye uğramadan enerjiye ulaşabilmek olarak tanımlamaktadır (Ünal, 2015, s. 56,57). Yine Uluslararası Enerji Ajansı tanımından yola çıkarak, yeterli miktarda kaliteli enerjiyi,

makul fiyatlarla, sürdürülebilir olarak kesintisiz biçimde temin edebilmek olarak aktarabileceğimiz enerji güvenliği, özünde enerjinin, uygun fiyatla kesintisiz arzı unsurunu barındırmaktadır. Enerji güvenliğinin ulaşılabilirlik, ekonomiklik, güvenilirlik, sürdürülebilirlik gibi unsurları ve ekonomik, politik ve çevresel boyutları mevcuttur. Enerji unsurunun politikada ve ekonomide ön plana çıkmasının temelini, fosil yakıtların kıt oluşu ve kullanımının çok fazla olmasına rağmen bu kaynaklara ulaşmanın zor olmasıdır. Günümüz enerji kaynakları içinde fosil yakıtlar büyük önem taşımaktadır (Telli, 2016, s. 217). UEA Enerji güvenliğini uzun dönemli ve kısa dönemli olarak bir ayrıma sokmuştur. Uzun vadeli enerji güvenliği, ekonomik kalkınma ve çevresel ihtiyaçlar doğrultusunda enerji tedarikine yönelik yapılan yatırımlar bütünüdür. Uzun vadeli enerji güvenliği buna yönelik alınan siyasi, ekonomik kararları ifade etmektedir. Uzun vadeli enerji güvenliği temelde toplum hayatının aksamaması için gerekli enerjiye, sürdürülebilir olarak ulaşımı işaret etmektedir. Kısa vadeli enerji güvenliği ise enerjinin tedarik edilmesinde ve talebinde yaşanabilecek anlık değişimlere cevap verebilecek bir enerji güvenliği sisteminin oluşturulmasıdır (Ünal, 2015, s. 57). Kısa vadede ihtiyaç olan enerji, uygun fiyatla tedarik edilemez veya uzun vadede enerji temini sürdürülebilir olarak gerçekleştirilemez ise ulus devlet güvenliğinde enerji güvenliği boyutlu bir açık meydana gelebilmektedir. Dünya genelinde artan enerji ihtiyacı ve halen bu ihtiyaçların karşılanmasında temel unsur olan fosil yakıtlara, sürdürülebilir ve kesintisiz alternatifler sağlanamaması enerji güvenliğinin temel sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 1: Fosil Yakıt Rezervlerinin Kalan Ömürleri

(T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017, s. 4)

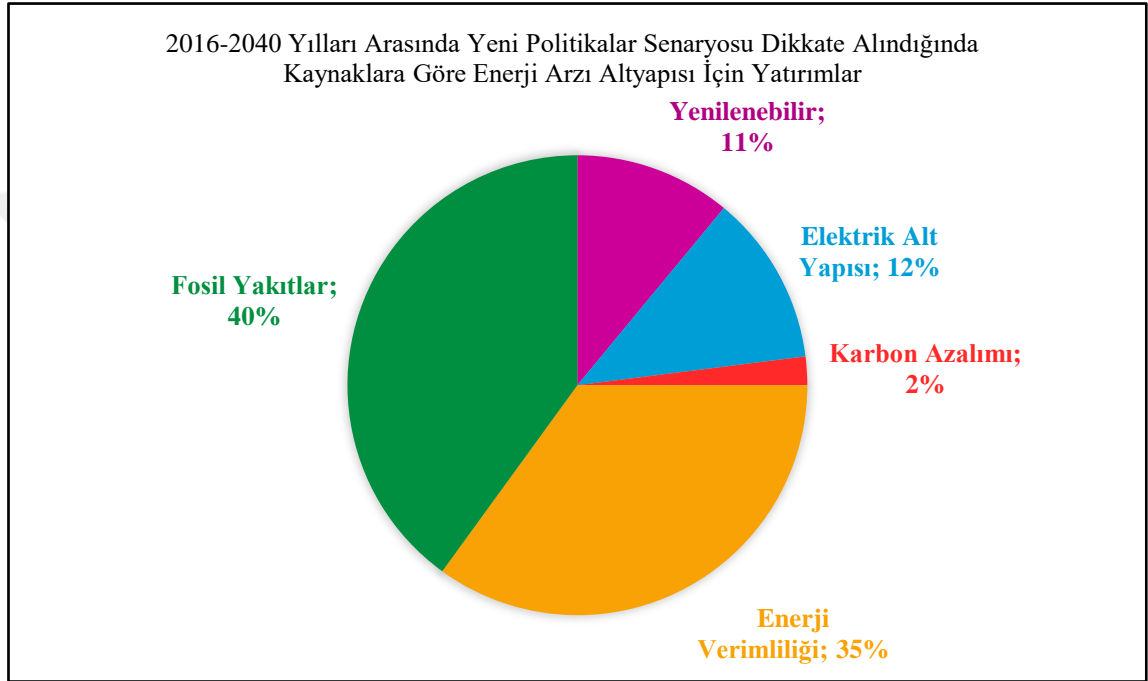
Enerji güvenliği üzerinden yürütülen tartışmalar, petrol ve doğalgaz dışında global ölçekte artan enerji ihtiyacını karşılayacak sürdürülebilir kaynaklar bulunamadığı müddetçe siyasi ilişkilerin enerji güvenliği üzerinden şekillenmesinin devam edeceği yönündedir (Ünal, 2015, s. 56). Özellikle enerji kaynakları kullanımında petrol, doğalgaz ve kömürün ilk sıralarda yer alması, fosil kaynak kullanımının önemini anlamamız için bize yardımcı olmaktadır.

Petrol günümüzde kullanılan en önemli ve en etkili enerji kaynağıdır. Petrolün kaynak güvenliğindeki herhangi bir olumsuz etki, kaynak talep eden ülkenin ekonomisine de olumsuz etki etmektedir. Petrolden sonra en yaygın kaynak olan doğalgaz kaynaklarının belli bölgelerde yoğunlaşması ve nakledilmesinin güçlüğü bu alandaki kaynak güvenliğini güçleştirmektedir. Petrol ve doğalgaz kaynaklarına kıyasla daha geniş bölgelere daha dengeli yayılan kömürün 2030 yılında %51'lik bir talep artışına maruz kalması beklenmektedir. Bu artışın özellikle Çin ve Hindistan ekonomilerinin taleplerinden kaynaklanacağı tahmin edilmekle beraber bu durumun kömür kaynaklarının

güvenliğinin önemini arttıracığı kesindir (Ekodialog, 2019). Kısaca bahsetmiş olduğumuz bu üç kaynak vasıtasıyla fosil kaynakların Dünya üzerindeki enerji güvenliği bazında önemini kavrayabiliriz.

Şekil 2: 2016-2040 Yılları Arasında Yeni Politikalar Senaryosu Dikkate Alındığında Kaynaklara Göre Enerji Arzı Altyapısı İçin Yatırımlar

(T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017, s. 5).

Yukarıda aktarmış olduğumuz şekil 2'den yola çıkarak Uluslararası Enerji Ajansı verilerine göre Dünya enerji talebini karşılamak adına her yıl artan küresel çaptaki enerji sektörü yatırımlarının 2016 ile 2040 yılları arasında küresel ölçekte toplam 66,5 trilyon dolar olacağı tahmin edilmektedir (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017, s. 5). Bununla beraber böylesi küresel dev yatırımları barındıran Fosil enerji kaynakları doğal afetlere, iklimsel sorunlara, kazalara, savaşlara ve benzeri birçok dış etkene açık yapıdadır. Enerji kullanımında bahsetmiş olduğumuz belli başlı doğal kaynaklara bağlı kalınması tarih boyu çeşitli krizlere ve enerji güvenliği açıklarına sebep olmuştur. Çünkü söz konusu fosil enerji kaynaklarının güvenliği, üretimin azalması, iklim şartları ve siyasi kriz gibi değişkenlerden etkilenmektedir (Ekodialog, 2019). Özellikle, petrol, doğalgaz

gibi yaygın ve çeşitli kullanım alanlarına sahip kaynaklar başta olmak üzere enerji güvenliği devletler arası alanda bazı yeni hiyerarşik tanımlamalar getirmiştir.

Geçmiş dönemlerde bir devletin küresel alanda varlığını ifade eden hiyerarşik sıralaması deniz gücü, askeri personel ve donanımın kapasitesi, ekonomik ilişkileri, politik istikrarı gibi unsurlara dayanırken, yeni (enerji ön plandaki) küresel düzende bu unsurların yanında sahip olunan petrol ve doğalgaz rezerv kapasitesi veya bunları satın alabilecek mali güce sahip olma kapasitesi bir devletin uluslararası alandaki sıralamasında belirleyici unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Telli, 2016, s. 219, 220). Enerji güvenliği üzerine iki temel yaklaşım mevcuttur. Bunlardan birincisi enerji merkezli yaklaşımdır. Enerji merkezli yaklaşım, daha çok enerji rezervlerine yönelen, kaynakların bulunabilirliğini, ulaşılabilirliğini ön plana çıkaran ve daha az politik, daha çok teknik, lojistik kaygılar içeren bir yaklaşımdır. Temel yaklaşımlardan ikincisi ise enerji güvenliğinin güvenlik boyutunu ön plana taşıyan güvenlik merkezli yaklaşımdır. Bu güvenlik merkezli yaklaşım, rezerv keşifleri, kaynak üretimi, dağıtımı, pazarlaması, nakil hatları gibi unsurlar üzerinde daha çok fiziki korumayı kapsayan, uygulanan politikalarla da askeri ve ekonomik unsurları kapsayan daha detaylı bir yaklaşımdır. Hatta bu bakış açılarından yola çıkarak enerji güvenliğine daha önce bahsettiklerimizden biraz daha farklı tanımlamalar getirilmiştir. Bu yaklaşımlardan hareketle, enerji güvenliği; enerjiye temiz kaynaklardan uygun fiyatla sürekli olarak ulaşım, eldeki kaynakların en verimli biçimde tasarruflu kullanımı çerçevesinde sürekli tüketim imkânına sahip olunması, enerjiye sürdürülebilir olarak tutarlı fiyat ve kaynaktan fiili tehdit altında olmayan boru hatları ve deniz yolları gibi kaynaklardan adil dağıtım çerçevesinde ulaşılması gibi noktalar üzerinden de daha detaylı olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlar bize şunu göstermiştir ki enerji alanının çok boyutlu yapısını tek bir düzlemde toplamak son derece zordur. Özellikle enerji güvenliğinin çerçevesi günümüzde çok geniş bir alana

yayılmıştır. Enerjiye ulaşım olanakları, kaynak çeşitliliği, fiyat ve erişim istikrarı, gibi birçok girdiyi bünyesinde barındıran enerji güvenliği kavramı, Rorschach mürekkep lekeli kişilik testinde olduğu gibi her ele alanın kendi çerçevesinden okuyabileceği bir hal almıştır (Telli, 2016, s. 220, 222). Bu noktada enerji alanı güvenlikleştirmeye en çok uğrayan alanlardan biri haline gelmiş ve hayati önem taşıdığından yönetimlerin politikalarını uygulamak için halk desteğini kolayca alabileceği bir alan hüviyetine bürünmüştür.

Enerji unsuru özellikle 1973 petrol krizi sonrası uluslararası politikanın ana gündem maddelerinden birisi haline almıştır. Günümüzde uluslararası alanda uygulanan enerji güvenliği sisteminin temeli 1973 Petrol krizine dayanmaktadır. Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği'nin, ABD'nin İsrail Ordusuna Yom Kippur Savaşı'nda destek vermesine tepki olarak ortaya koyduğu ve ABD başta olmak üzere bu süreçte İsrail'den yana tavır sergileyen tüm ülkelere karşı petrol ihraç ambargosu uygulanmasını ifade eden 1973 petrol krizi, enerji güvenliği üzerinde önemli izler bırakmıştır (TUİC Akademi, 2011). Sonraları içinde Türkiye'nin de yer aldığı UEA'nın kurulmasına giden sürecin yarattığı izlerin en belirginini, günümüz enerji güvenliği sisteminin, 1973 Arap Petrol ambargosu sonucu, sanayileşmiş ülkelerin enerji ihtiyaçlarını tedarik etmelerinin kesintiye uğramasına karşı, enerji politikalarında çıkar temelli iş birlikleri kurarak ihracatçı ülkelerin ileride enerjiyi silah olarak kullanımlarını önlemek için ortaya çıkmasıdır (Ünal, 2015, s. 57). Söz konusu kriz sonrası enerji kaynaklarına sahipliğin ulus devletler açısından siyasi anlamdaki pozitif getirisinin, ticari anlamdaki pozitif getirisinden bile fazla olması, enerjiye olan bakış açısını köklü olarak değiştirmiştir. Söz konusu süreç sonrası enerjinin dış politikada bir silah olarak kullanımı gözlemlenmeye başlamış ve enerji güvenliği algısı köklü olarak tümüyle değişime uğramıştır. Bu noktada enerji güvenliği ulus devletler için güvenlik anlamında ön plana çıkmıştır. Enerji güvenliği

unsuru, enerji kaynak sahipliği bulunmayan devletler için zayıf bir nokta olarak görülmekle beraber, enerji kaynak sahibi ülkeler için dış politikanın güçlü bir silahı halini almıştır. Bu noktada bir ulus devlet için enerji politikalarının en temel amacı enerji güvenliğini devam ettirmek olarak aktarılabilmektedir. Fakat enerji kaynaklarına sahip bir ülke için enerji politikası, kendi enerji güvenliğini sağlamanın yanında, dış politikada pozitif girdiler elde edilmesini sağlayan bir araç vasfı da taşımaktadır. Bir ülkenin başta hangi kaynağın kullanımını tercih edeceği ve sonra tercih ettiği kaynağa ulaşım için seçeceği yol o ülkenin ekonomisini, ulusal güvenliğini, bunlara ait alacağı birçok aksiyonları belirlemektedir. Bu açıdan enerji unsuru dış politikada hem bir araç hem de bir amaç vasfı taşımaktadır (Telli, 2016, s. 218). Enerjinin dış politikanın bir amacı olarak taşıdığı vasıf, ihtiyaç olan enerjiye kesintisiz olarak ulaşımı ifade ederken, dış politikanın aracı olarak taşıdığı vasıf kaynak sahibi ülkenin dış ve iç politikasında kullandığı bir araç statüsünü ifade etmektedir. Örneğin, kaynak sahibi bir ülke enerji güvenliğini dış politikasında istediği kazançlara ulaşmak için bir araç olarak kullanırken, enerjiye ihtiyaç duyan bir ülke kendi enerji güvenliğini sağlamayı izlediği dış politikasıyla elde etmek istediği bir amaç olarak belirlemektedir. Genel itibariyle enerji güvenliği çift taraflı bir unsur niteliği taşımaktadır.

Kaynaklar ifade ettikleri ekonomik, askeri, politik niteliklerle hayati önem taşıdıklarından bu kaynaklara ulaşmak, kontrol etmek ulusal amaçlar arasında yer almaktadır. Kaynakların coğrafi etkenlerle belli ulusların sahipliğinde olması ve getirisinin zengin olup, yokluğunun büyük sorunlar yaratması, enerji kaynaklı çatışmaların önünü açmaktadır. Bu bakımdan özetlersek daha önce değindiğimiz üzere enerji kaynakları kıttır, onlara ulaşmak güçtür ve sahip olmak büyük avantajlarla beraber büyük sorumluluklar getirmektedir. Enerji kaynaklarına ulaşım fiilleri daima global çapta ulus devletler arası mücadeleyi, çatışmayı tetiklemektedir. Enerji güvenliği amaç ve araç vasfı

taşımasıyla iki yönlü bir unsur olmanın yanında, çatışmaları bir yandan tetiklemesi diğer yandan da enerji temelli iş birliklerine zemin oluşturur nitelik taşımasıyla çift taraflı bir kart görevi görmektedir. Örneğin, boru hatları gibi enerji güvenliği temelli projeler devletler için iş birliklerini tetiklerken, bu kaynaklara sahip olmak için verilen mücadeleler çatışmaları körüklemektedir.

Enerji güvenliğinden bahsederken karşılıklı bağımlılık ilişkisine de değinmemiz yerinde olacaktır. Karşılıklı bağımlılık, herhangi bir konuda kurulan bir ilişkinin aksaması veya kesilmesi halinde ortaya çıkacak durumun taraflar için maliyetli olmasını ifade etmektedir. Bu noktada ifade ettiğimiz maliyet, ortada var olan ilişkinin türüne göre çeşitlilik göstermektedir. Eğer ticari bir ilişki ise bu ilişkinin aksaması ticari refahı etkilerken, petrol ve doğalgaz gibi kaynakların ticaretinde ortaya çıkacak bir aksama, doğrudan ülke güvenliğini etkileyecektir. Herhangi bir ilişki bütününe karşılıklı bağımlılık olarak tanımlayabilmemiz için ilişkinin kesilmesinin taraflar açısından önemli ekonomik ve politik değişimleri beraberinde getirecek büyüklükte olması gerekmektedir. Karşılıklı bağımlılık ilişkisi liberal ve realist kuramcılarının üzerinde durduğu bir noktadır. Realistler karşılıklı bağımlılık için gerekli olanın, tarafların kaybının eşitliği olduğunu ifade etmektedirler. Çıkış maliyeti olarak ele alınan bu durum için kimi realistlerin belirttiği, çıkış maliyetinin taraflar arası eşit olmasının zor olduğu yönündedir. Realist görüş, bu ilişkinin genelde asimetrik olarak şekilleneceğini ve bir tarafın diğerine göre söz konusu ilişkiye daha çok bağımlı olacağını ifade etmektedir. Onlara göre bağımlılık ilişkisi kaçınılmaz olarak asimetrik özellikler taşıyacak ve nihayetinde güçler arası dengesizliğe esas olacaktır (Demiryol, 2016, s. 227-236). Realist görüşün enerji güvenliğine bakışını incelediğimizde, söz konusu görüş devlet çıkarlarını daima üstte tuttuğundan enerji güvenliğinde de rezerv sahibini genelde kazanan kısımda görmektedir.

Realistler enerji güvenliği alanını kaynak sahibinin üstünlüğünü kullandığı ve bu üstünlüğü politik fiillerinde de ifade ettiği bir alan olarak tanımlamaktadır. Baskın olarak enerji güvenliği üzerinden kurgulanan enerji sahibi ile alıcı arası ilişkileri anlatan karşılıklı bağımlılık ilkesi, realist fikir tarafından kabul görmemektedir. Realist fikir karşılıklı bağımlılığın da sonuç olarak bir bağımlılık türü olduğunu ve bu ilişkinin temelde üstün tarafın istekleri doğrultusunda şekilleneceğinin yadsınamaz bir gerçek olduğunu ifade etmektedir. Örneğin, doğalgaz ithalatına bağımlı bir ülke ile doğalgaz ihracatçısı bir ülkeyi kıyasladığımızda her ne kadar birbirlerine bağımlı gözükseler de ithalatçı ülke ihracatçı ülkenin fiyat artışı ve ambargo uygulaması gibi fiillerine karşı her zaman hassas durumdadır. Ayrıca, enerji ihtiyacı bir noktadan sonra hayati ihtiyaçlar statüsünde algılanabileceği için bu bağımlılık ilişkisi asimetric yapıda şekillenmektedir. Bu asimetric yapıda enerji güvenliği, enerji ihtiyacını ithalat ile karşılayabilen yapıdaki ülkeler için zayıf nokta, enerji ihracatçısı ülke için güçlü nokta olarak varlığını sürdürmektedir. Realist fikir, rezerv sahibi ülkenin asimetric ilişki yapısının kaçınılmaz ve her zaman kazanan kısmında olduğunu savunmaktadır. Neticede bu rezervler her zaman talep göreceğ olan ve kullanım alanı hayati olmakla beraber çok geniş çerçeveye yayılan kaynaklardır. Uluslararası sistemde devlet aktörünü temel aktör olarak ele alan ve ulus devlet tanımlaması üzerinden bir uluslararası sistem bakış açısı sunan Realist yaklaşıma göre enerji güvenliği global olarak değil, tamamen ülke bazlı ilerleyen bir alandır. Yani Rusya gibi çok geniş ölçekli enerji ihracatçısı olan bir ülkeyi ele aldığımızda, Realist görüş bu ülkenin politikalarının enerji alanında salt olarak belirleyici etkenlerin başında kabul ederken petrol ihraç eden ülkeler topluluğu (OPEC) gibi global kuruluşların etkisini genel olarak minimumda tutmak (Şöhret, 2015, s. 9). Liberal kuramcılar ise karşılıklı bağımlılık ilişkinin kesilmesinden dolayı tarafların göreceğleri zararın eşit olmasının zorunlu olmadığını ifade ederler. Taraflar birbirlerine farklı

derecelerde de bağımlı olsalar, bu ilişkinin devamını tercih edecek eğilimler sergileyebileceklerini aktarırlar. Realistlerin aksine liberaller, karşılıklı bağımlılık ilişkisindeki asimetrik yapının devletlerarası çatışmayı kaçınılmaz kılacağı görüşüne katılmamaktadırlar. Liberal görüş, enerji alanında boru hatları gibi projelerin devletlerin çıkarlarını bir araya getirerek politik arenada da uyum içinde davranmalarını sağlayacağını ifade etmektedir (Demiryol, 2016, s. 238, 239). Liberalizmin temel ilkeleri olan devletin minimum düzeydeki rolü, serbest piyasanın üstünlüğü, insan hakları, hukuk temelli devlet yönetim sistemi gibi ilkeler açısından enerji güvenliğini ele aldığımızda karşılıklı bağımlılıklar ve bunun yaratacağı barışçıl iş birliği ortamının enerji güvenliği kavramı içinde daha ağır basacağı fikri ön plana çıkmaktadır.

Enerji güvenliği konusunda karşılıklı bağımlılık ilişkisi kimi zaman karmaşık karşılıklı bağımlılık (complex interdependence) ilişkisine dönüşmektedir. Örneğin, rezerv sahibi ülkeler, enerji ihraç ederken, çok uluslu şirketlerle beraber yüksek fiyatlar belirleyip bundan fayda sağlayabilirler. Bu durum eşit bağımlılık düzeyini ifade eden geleneksel karşılıklı bağımlılık ilkesi ile uyumsuzdur. Çünkü enerji ticareti yapan çok uluslu şirketlerin, hammadde için enerji rezervine sahip ülkeye ihtiyacı olduğu gibi kaynak sahibi ülkenin de pazarlama için çok uluslu şirketlere ihtiyacı bulunmaktadır. Fakat enerji alanı yapısı itibarıyla çok değişken bir yapıda olduğundan, bahsettiğimiz karşılıklı bağımlılık ilişkisi örneği üzerinden ilerlediğimizde enerji ticaretinden gelecek kazancın nasıl paylaşılacağı devlet ve çok uluslu şirketler arası uyumsuzluklara, karmaşaya yol açabilmektedir. Bu durumda ortak bir fayda bulunsa bile hangi tarafın ne kadar kazanacağı konusu karmaşık karşılıklı bağımlılığı ortaya çıkarabilmektedir. Bu nokta liberal bakış açısının ortak fayda temelli karşılıklı bağımlılık ön görüşü her zaman işlemeyebilir. Özellikle söz konusu devletler küreselleşme düzeninde küresel imparatorluk diye tabir edebileceğimiz küresel kapitalist sistemin etkin aktörlerinden ise

bu karşılıklı bağımlılık ilişkisinin ortak paydalarının söz konusu devletler yararına olması kaçınılmaz olacak ve realizmin doğa durumu kaynaklı devletlerin her zaman öncelikli kendi çıkarlarını düşüneceği fikir yapısı baskın gelmiş olacaktır (Demiryol, 2016, s. 227, 233).

2.2. ENERJİ GÜVENLİĞİ KAVRAMININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Enerji güvenliği kavramı temelinin oluşmasına sebep olan bazı tarihsel gelişmeler mevcuttur. Doğal kaynaklar tarih boyu medeniyetler için önemli bir unsur olmuştur. Daha önce ele almış olduğumuz 1973 petrol krizi, günümüz enerji güvenliği sistemini oluşturan temel unsur olsa da kavramsal açıdan enerji kaynakları ve enerji güvenliği unsurları birtakım çok boyutlu tarihsel gelişmelere dayanmaktadır. Son yüzyıl içinde yaşanan, 1. Dünya Savaşı, 2. Dünya Savaşı, Kore Krizi, Küba Krizi, Vietnam Savaşı, Arap-İsrail Savaşları, Süveyş Krizi, 1. ve 2. Körfez Operasyonları gibi ağır kayıplara sebep olmuş büyük krizlerin odağında veya yan rolünde enerji güvenliği kavramı yer almıştır (Sevim C. , 2012, s. 4379). Enerji kaynakları üzerinden tarihsel çekişmelerin gelişimini incelediğimizde 18. Yüzyılda başlayan sanayi devrimi enerji ihtiyacını tetikleyen en temel tarihsel gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarıma dayalı ekonomilerin yerini sanayiye bıraktığı sanayi devrimi, makinelere ve onların temel ihtiyacı enerji kaynaklarına dayalı bir süreç olduğundan enerji kaynaklarının önemini geri dönülemez biçimde arttırmıştır. Böylece sanayi devriminden günümüze enerji kaynaklarına sahiplik için kıyasıya bir mücadele başlamıştır (Şöhret, 2015, s. 28). Başlayan bu kıyasıya yarış, dünya liderliği vasfına sahip bir ülke olabilme ile enerji kaynakları arasındaki ilişkiyi açık biçimde ortaya koymuştur.

Enerji sanayi devrimi dönemden başlayarak ekonomik ve siyasi kalkınmanın temel parolası haline gelmiştir. Sanayileşmenin, şehirleşmenin, teknolojik gelişmelerin artışına,

giderek yükselen nüfus oranları da eklenince, enerji kaynaklarının önemi, uğruna savaşlar verilecek düzeylere ulaşmıştır. Özellikle fosil yakıtların sınırlı kaynaklar oluşu, bu savaşların şiddetini daha da arttırmıştır. Endüstrileşme sonrası öne çıkan ilk kaynak kömür olmuştur. 19. Yüzyıl kömür çağı olarak anılmaya başlanmış ve başta İngiltere olmak üzere, sonrasında Fransa dönemin lider ülkeleri konumuna ulaşmışlardır. İngiliz ekonomisinin ve ulus devlet bazında küresel liderliğinin temel sebeplerinden biri başlangıçta kömüre dayalı olan endüstrileşme çağında, İngiltere'nin kömür üretiminde lider konumda yer alması olmuştur. Ancak, petrolün ön plana çıkmaya başlaması İngiltere, Fransa gibi lider ülkeler için negatif etki oluşturmaya başlamış ve bu durum söz konusu ülkelerin enerji ve ekonomi politikalarında yeni aksiyonlar almalarını sağlamıştır. 20.yy'da kömürün yerini petrole bırakmaya başlaması, yer küre içinde petrol yataklarının mevcut bulunduğu bölgelere ilginin dramatik olarak artışa geçmesini beraberinde getirmiştir. Özellikle, İngiliz donanmasının enerji kaynağı olarak petrolü kullanmaya başlaması kırılma noktası niteliği taşımaktadır. Çünkü bu politika kendi petrol zengini olmayan İngiltere'nin, petrolü sömürge ülkelerinden karşılamaya başlamasını beraberinde getirmiş ve enerji kaynakları temelli sömürü, el koyma, işgal fiillerinin önünü açmıştır. İngiltere'nin kendi öz topraklarındaki kömür gibi enerji rezervlerine dokunmayarak, tüm enerji ihtiyacını sömürgeler üzerinden karşılamaya gitmesi benzer güçlere örnek teşkil etmiş ve savaş, çatışma, işgal, sömürgecilik kavramları temelinde daha çok askeri, lojistik, ekonomik ve insan kaynağı temelli ihtiyaçları arttırmıştır (Kılıçaslan, 2015, s. 87, 93). Petrolün yükselişe geçmesi ve dünya liderlik yarışında öneminin anlaşılması beraberinde Osmanlı'nın parçalanmasında da rol oynayan petrol yataklarının mülkiyet paylaşım yarışını getirmiş ve bu durum temelde 1. Dünya savaşını tetikleyen en önemli etkenler arasında yer almıştır. Özellikle, liderliği elden bırakmak istemeyen İngiltere petrol kaynağı bir ülke olamaması sebebiyle kömürün yerini alacak

petrolün sahipliğini kazanmak için çeşitli mücadelelere girmeye başlamıştır. Liderliği kaybetmek istemeyen İngiltere, öncelikle tüm dikkatini Ortadoğu, Afrika, Orta Asya gibi olası petrol yataklarının bulunduğu bölgelerde hâkimiyet kurma politikalarına yoğunlaştırmıştır. 19. Yüzyılda Osmanlı'nın elinde bulunan Ortadoğu bölgesi petrol yataklarının varlığı, tüm dikkatini bu alanın hâkimiyeti ülküsüne yönelten İngilizler tarafından tespit edilmiş ve benzer liderliği elinde bulundurmak isteyen diğer güçlerinde dikkatleri doğal olarak bu yöne çekilmiştir. Kömürün yerine geçecek petrole sahiplik global ölçekte sanayiye ve getirisi olarak ekonomik üstünlüğü elde tutmakla eşdeğer konuma ulaşmış ve süreci 1. Dünya Savaşı'na götüren kanlı çatışmaların temel unsurlarından olmuştur. Bu bakımdan 1. Dünya Savaşı'nın temel nedenini, İngiltere'nin petrol yataklarını ve onların ifade ettiği ekonomik, siyasi üstünlüğü, başta Almanya olmak üzere diğer ülkelere kaptırmak istememesi olarak ifade edebiliriz (Şöhret, 2015, s. 29-32). Buradan çıkan bakış açısıyla Avusturya-Macaristan ile Rusya'nın Osmanlı egemenliğindeki Balkanlar'da egemenlik kurma isteği, Rusya'nın Boğazlarda hâkimiyet kurma isteği ve nihayetinde 1914'te Avusturya veliaht prensi Ferdinand'ın Bosna'da Sırp'lar tarafından öldürülmesi, aslında 1. Dünya Savaşı'nın başlatılması için gerekli zemini hazırlayan, görünür detaylar olarak okunabilmektedir (Köse, 2019). Tüm bahsettiğimiz gelişmeler ışığında, 1. Dünya Savaşı'nı başlatan temel unsur enerji bölgeleri ve nakil hatlarının paylaşımının getirdiği uyuşmazlık olarak özetlenebilmektedir.

Enerji güvenliği aslında uzun bir tarihsel sürece dayanan, temelinde liderlik kaygısı barındıran tarih boyu popülerliğini koruyan bir konu olmuştur. Süre gelmiş olayların akışı enerji alanında Realist güvenlik bakış açısının baskın olarak haklılığını ortaya koymuştur. Bu açıdan 2. Dünya Savaşı'nın çıkmasının sebebi de yine petrol yatakları hakimiyeti temelli enerji kaynaklarına sahip olma istekleridir. Enerji kaynaklar 2. Dünya Savaşı içinde de belirleyici olmuştur. 2. Dünya Savaşı sonrası artan petrol ihtiyacı ve ona

bağlı üretim sahaları artışı petrolü daha stratejik önemi olan seviyelere taşımıştır. Bu bakımdan, 2. Dünya Savaşı petrol paylaşımı zemininde şekillenen enerji kaynak sahipliği temelli bir savaş olarak nitelendirilebilir (Şöhret, 2015, s. 29-33). Kısaca tarihsel gelişimde yaşanan 1. Dünya Savaşı, 2. Dünya Savaşı, Kore Krizi, Küba Krizi, Vietnam Savaşı, Arap-İsrail Savaşları, İran -Irak Savaşı, Süveyş Krizi, Birinci ve İkinci Körfez Operasyonu, ABD-Irak Savaşı, birçok yaşanan Orta Doğu krizleri, Rusya-Avrupa bölgesi arası enerji krizleri, Afganistan Enerji Kaynakları Çatışmaları, Kafkas Bölgesi Çatışmaları, Kıbrıs Krizi, Kongo Krizi, Endonezya ve Doğu Timor Krizi, Musul-Kerkük Sorunu, Arap Baharı, Nijerya Enerji Kaynakları Terör Krizleri gibi birçok olayın meydana gelmesinin başrolünde ya da tetikleyici unsurlarının temelinde enerji kaynaklarına sahip olma isteği yatmaktadır (Kılıçaslan, 2015, s. 93-120). Bu nedenle enerji güvenliği geçmişte ve günümüzde devletler arası ilişkileri global ekonomik hakimiyetleri belirleyen temel bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır.

Bahsettiğimiz tüm bu unsurlar bize Türkiye'nin enerji güvenliğini okuyabilmemiz için ışık tutmaktadır. Türkiye'nin enerji güvenliği konusunda karşımıza çok boyutlu bir yapı çıkmaktadır. Türkiye'nin enerji güvenliğinde; coğrafi açıdan enerji kaynaklarına yakın olunmasına rağmen yeterli miktarda yerli enerji rezervlerinin olmaması, bulunduğu coğrafi konumu nedeniyle nakil hatları ile içi içe olan yapısı, yoğun enerji ihtiyacının var oluşu, bulunduğu bölgenin siyasi ve sosyal açıdan karışıklığı gibi unsurlar son derece etkindir. Türkiye'nin enerji güvenliğini bahsettiğimiz çok boyutlu yapı içinde incelememiz mümkündür.

2.3.TÜRKİYE'NİN ENERJİ GÖRÜNÜMÜNE BAKIŞ

Türkiye, içinde bulunduğu coğrafi konumu, bölgesel çapta enerji ticaret merkezi olma çabası ve devamlı tüketici olma rolü ile dünya enerji piyasası içindeki etkin aktörlerden

biri konumundadır (BOTAŞ, 2016, s. 13). Türkiye, genç ve artan nüfus yapısı, bölge ve dünya ekonomisindeki konumu, ekonomik, sosyal genişleme eksenli politikaları ve sahip olduğu mevcut koşulları açısından, genel olarak artış gösteren bir enerji talebine sahiptir (Şahin, 2006, s. 98). Türkiye’de genel olarak artış gösteren enerji talebinin, özellikle çeşit ve rezerv açısından çok kısıtlı olan yerli kaynaklarla karşılanması mümkün değildir (Furuncu ve diğerleri, 2018, s. 4). Türkiye bu sebeple enerji daima ithalatçısı ülke konumundadır. Bunun en temel sebebi değindiğimiz üzere Türkiye’nin bulunduğu toprakların yeterli ve çeşitli enerji rezervlerine sahip olmamasıdır (Özbaş, 2010, s. 103). Özellikle fosil enerji kaynaklarından petrol ve doğal gaz rezervleri açısından Türkiye, çevresindeki ülkelere kıyasla, yok denecek kadar az miktarda enerji kaynağına sahiptir (Demirbilek, 2006, s. 99). Bu sebeple birçok kaynak çeşidine, rezerv sahibi ülkeye ve bunların hepsini sürdürebilecek çeşitli diplomatik ilişkilere ihtiyaç duymaktadır.

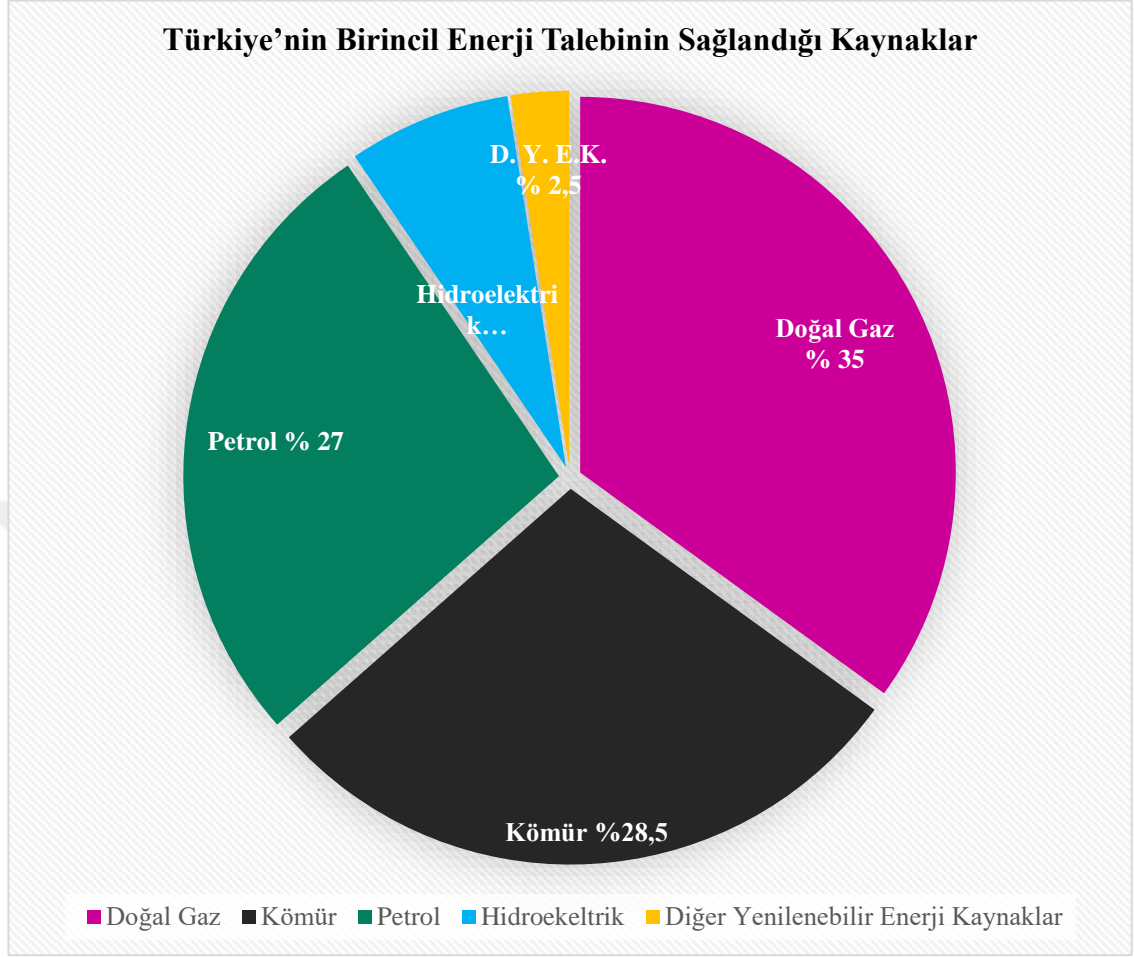
Tablo 2: Türkiye'nin 2015 Yılı Sonu İtibarıyla Birincil Enerji Kaynakları Rezervleri

Türkiye'nin 2015 Yılı Sonu İtibarıyla Birincil Enerji Kaynakları Rezervleri				
Rezerv Cinsi	Görünür	Muhtemel	Mümkün	Toplam
Taş Kömürü(milyon ton)	506,5	425,0	368,4	1.308,5
Linyit(milyon ton)				
Elbitan	4.845,5			4.845,5
Diğer	9.146,0	768,9	4,5	9.914,4
Toplam	13.991,5	768,9	4,5	14.764,9
Asfalt(milyon ton)	82			82
Bütümler(milyon ton)	1,641,4			1,641,4
Hidrolik				
GWh/Yıl	59.245,8			59.245,8
MW/Yıl	22.748,8			22.748,8
Ham Petrol(milyon varil)	7.167			7.167
Doğal Gaz(milyar m ³)	23,2			23,2
Nükleer Kaynaklar(ton)				
Tabii Uranyum	9.129			9.129
Toryum	380.000			380.000

(BOTAŞ, 2016, s. 14).

Türkiye'de enerji sektörü genel olarak fosil yakıtlar üzerine kurulmuş olmakla beraber, yenilenebilir ve nükleer enerjiyi de kapsayacak yapıya bürünmesi için bazı adımlar atılmaktadır (Saygın & Çelik, 2011, s. 142). Türkiye birincil enerji talebini %35 oranında doğal gazdan, %28,5 oranında kömürden, %27 oranında petrolden, %7 oranında hidroelektrik santrallerinden, %2,5 oranında diğer yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlanmaktadır (BOTAŞ, 2016, s. 13).

Şekil 3: Türkiye'nin Birincil Enerji Talebinin Sağlandığı Kaynaklar

(BOTAŞ, 2016, s. 13).

Türkiye'nin harcadığı enerji genel olarak nüfus ve ekonomik büyüklüğe orantılı olarak gelişmektedir. Türkiye'nin petrol ve doğal gaz üretimi incelendiğinde ham petrol üretiminde yıllara göre fazla değişiklik olmamasına karşılık doğal gaz üretim miktarının değişkenliği gözlemlenmektedir. 2016 Yılı sonu itibarıyla 17,9 milyon varil ham petrol üretimine karşılık 381,6 milyon m³ doğal gaz üretimi gerçekleşmiştir (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017, s. 37).

Tablo 3: Türkiye Ham Petrol ve Doğal Gaz Üretimi.

Türkiye Ham Petrol ve Doğal Gaz Üretimi				
Yıl	Ham Petrol Üretimi (Milyon Varil)	Tpao Ham Petrol Üretimi (Milyon Varil)	Doğal Gaz Üretimi (Milyon M ³)	Tpao Doğal Gaz Üretimi (Milyon M ³)
2002	17,0	11,7	378,4	268,0
2003	16,6	11,1	560,6	352,1
2004	15,9	10,5	707,0	432,8
2005	15,9	10,7	896,4	566,9
2006	15,1	10,4	906,6	412,6
2007	14,8	10,3	893,1	421,5
2008	15,0	10,3	1014,5	495,6
2009	16,7	12,4	729,4	277,3
2010	17,3	11,6	726,0	260,7
2011	16,4	11,2	793,4	317,7
2012	16,2	11,6	664,4	339,7
2013	16,6	12,3	561,5	307,6
2014	17,1	12,1	502,1	251,8
2015	17,5	11,5	398,7	165,7
2016	17,9	12,2	381,6	248,1

(T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017, s. 37) .

Türkiye ekonomisinin politik yapısı ve büyüme stratejileri özellikle 1980’li yıllardan başlayarak köklü değişimlere uğramıştır. Bu dönemlerden başlayarak ekonominin verimlilik düzeyi ve rekabet gücünün artması hedeflenmiştir. Türkiye’de gayrisafi milli hasıla içinde tarım, sanayi ve hizmet sektörünün payının, sadece sanayi ve hizmet sektörünün lehinde gelişmesi, bunun yanında ekonomik büyüme, nüfus artış hızı gibi unsurlar, enerji tüketiminde önemli artışlar meydana getirmiştir (Şahin, 2006, s. 94). Yüksek enerji tüketimi doğal olarak yüksek enerji ihtiyacını beraberinde taşımıştır. Bu yüksek miktardaki enerji ihtiyacı ise yerli rezervler yetersiz kaldığı için ithalat yoluyla karşılanmaktadır. Bu sebeple Türkiye’deki enerji kaynak tüketimi incelendiğinde Türkiye’nin enerjide ithalatçı konumda bir ülke olduğu açıkça görülmektedir.

Tablo 4: Türkiye Ham Petrol ve Doğal Gaz Tüketimi

Türkiye Ham Petrol ve Doğal Gaz Tüketimi		
Yıl	Ham Petrol Tüketimi (Milyon Ton)	Doğal Gaz Tüketimi (Milyon M ³)
2002	26,1	17.065
2003	29,5	21.384
2004	30,6	22.505
2005	29,3	27.467
2006	29,9	31.128
2007	27,7	34.600
2008	27,0	36.100
2009	22,3	34.400
2010	23,8	36.900
2011	25,0	43.800
2012	22,1	45.242
2013	20,8	45.270
2014	19,8	48.717
2015	27,2	47.999
2016	27,6	46.146

(T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017, s. 38)

Türkiye, 1945 yılında petrol, 1976 yılında doğal gaz, 1984 yılında jeotermal enerji, 1986 yılında güneş enerjisinden buhar ve 1998 yılında da rüzgâr enerjisinden elektrik üretmeye başlamıştır (Saygın & Çelik, 2011, s. 141). Türkiye'nin enerji üretimini ele aldığımızda, Dünya enerji üretimi içinde Türkiye'nin payı yaklaşık %1 civarı bir orana denk gelmektedir (Şahin, 2006, s. 98). Bu noktada Türkiye'nin devamlı bir enerji ithalatçısı olma konumu net biçimde ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin sürekli enerji ithalatçısı konumunda bulunması, ülkenin enerji güvenliği temelinde, dış kaynaklara yüksek bağımlılık açısından bir güvenlik açığı oluşturmaktadır.

Yerli kaynak kullanımını arttırmak ve ithal enerjinin tüketimdeki payını azaltmak için milli enerji ve maden politikaları kapsamında yerli ve yenilenebilir kaynakların enerji üretimi içerisindeki payının arttırılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bunun yanında,

yüksek oranlı fosil yakıt kullanımı, yerli enerji tüketimini arttırmak odaklı çalışmaların bütünüyle başarıya ulaştırmasını zora sokmaktadır (Furuncu ve diğerleri, 2018, s. 4). Çünkü söz konusu enerji ihtiyaçları ertelenemez ihtiyaçlar statüsünde olduğunda bu alandaki bir talebin karşılanması için yerli kaynak kullanımının yeterince yaygınlaşmasını beklemek son derece güçtür. Bu noktada anlık olarak enerji ihtiyacının karşılanması adına kısa ve orta vadede ithal enerji kaynaklarına erişim, enerji güvenliği açısından hayati konudur. Bu durumda dış politikada kaynak ülke karşısında büyük zayıflık meydana getirmektedir.

Yerli kaynaklar açısından yetersiz kalan Türkiye’de özellikle kullanılan doğal gaz miktarının yaklaşık %98’i yurt dışından ithal edilmektedir. Söz konusu yüksek ithalat miktarı nedeniyle kaynak çeşitliliği ihtiyacının en çok hissedildiği alan doğal gazdır. Doğal gaz ithalatında kaynak ülke çeşitliliğinin oluşturması ve bu yolla bir denge kurulması artan doğalgaz tüketim talebine karşı Türkiye’nin alabileceği önemli tedbirlerden biridir (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2019, s. 38). Doğal gaz kullanım miktarının yoğunluğu sebebiyle Türkiye enerji güvenliği içinde önemli bir yer tutmaktadır. Doğal gaz Türkiye’nin, özellikle Rusya gibi büyük rezerv sahibi ülkeler karşısında elini zayıflatmaktadır.

Tablo 5: Türkiye’nin Ülke Bazında Doğal Gaz İthalatı

Türkiye’nin Ülke Bazında Doğal Gaz İthalatı (Milyon Sm ³)							
Yıl	Rusya	İran	Azerbaycan	Cezayir	Nijerya	Spot Lng	Toplam
2002	11.574	660	-	3.722	1.139		17.095
2003	12.460	3.461	-	3.795	1.107		20.823
2004	14.102	3.498		3.182	1.016		21.798
2005	17.524	4.248		3.786	1.013		26.571
2006	19.316	5.594		4.132	1.100	79	30.221

2007	22.762	6.054	1.258	4.205	1.396	167	35.842
2008	23.159	4.113	4.580	4.148	1.017	333	37.350
2009	19.473	5.252	4.960	4.487	903	781	35.856
2010	17.576	7.765	4.521	3.906	1.189	3.079	38.036
2011	25.406	8.190	3.806	4.156	1.248	1.069	43.874
2012	26.491	8.215	3.354	4.076	1.322	2.464	45.922
2013	26.212	8.730	4.245	3.917	1.274	892	45.270
2014	26.975	8.933	6.074	4.179	1.414	1.598	49.173
2015	26.783	7.826	6.169	3.916	1.240	2.493	48.427
2016	24.740	7.705	6.480	4.193	1.120	1.962	46.200

(T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017, s. 40)

Tablo 6: Türkiye'nin 2008-2017 Arasında Gerçekleşen Doğalgaz İhracat Miktarları

Türkiye'nin 2008-2017 Arasında Gerçekleşen Doğalgaz İhracat Miktarları (Milyon Sm ³)										
Yıllar	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Miktar	435,8	708,5	648,6	714	611	682	632,63	623,94	674,68	630,67

(T.C. Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, 2018, s. 18).

Tablo 5'de görüldüğü üzere; ülkemiz, doğal gazda önemli ölçüde ithalata bağımlı bir ülkedir. İthalatın büyük bir kısmı ise Rusya'dan karşılanmaktadır. Türkiye'de önemli düzeyde ihtiyaç duyulan diğer bir kaynak ise petroldür. Petrol tarihsel süreçten bugüne genel olarak ulaştırma sektöründe kullanıldığından, yıllar boyunca Türkiye enerji talebindeki baskınlığını sürdürmüştür. Son yıllarda ise hâkim konumunu doğal gaz devralmıştır. Petrolün payı 1970'lerde %42 civarındayken, 2012 yılında %28'lere kadar gerilemiştir. Kömür ise Türkiye enerji talebine her zaman önemli ölçüde katkıda bulunmakla beraber doğal gazın 1990'lardan başlayarak enerji üretimindeki payını artması sonucu geride kalmıştır. Doğal gaz 1990'da %5'lik bir paya sahipken, 2010 yılında petrolü, 2011 yılında da kömürü geçerek Türkiye'de hâkim yakıt konumuna ulaşmıştır (BOTAŞ, 2016, s. 13). Türkiye'nin 2018 doğal gaz ithalatının kaynak ülkelere göre dağılımına bakıldığında geçmiş yıllarda olduğu gibi Rusya'nın ilk sırada yer almaktadır. İthalat büyüklüğünde Rusya'yı Azerbaycan, İran ve Cezayir takip etmektedir.

Azerbaycan'ın 2018'de tamamlanan TANAP projesiyle Türkiye'ye ihraç ettiği doğal gaz miktarı artmış ve bu alanda İran'ın önüne geçmiştir (Furuncu ve diğerleri, 2018, s. 6). Türkiye Ekim 2018 verileri temel alındığında toplam 3 milyar 707 milyon m³ doğalgaz ithalatı gerçekleştirmiştir. Bu miktarın 3 milyar 7 milyon m³'lük kısmını boru hatlarıyla, 700 milyon m³'lük kısmını ise sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) tesisleri aracılığıyla gerçekleştirmiştir. Bahsettiğimiz miktarın 1 milyar 648 milyon m³'lük bölümü sadece Rusya'dan ithal edilmiştir. Rusya'nın Türkiye doğalgaz ithalatındaki üstünlüğünü 771 milyon m³ ile Azerbaycan ve 588 milyon m³ ile İran takip etmiştir, söz konusu ithalatın kalanı Cezayir ve Nijerya'dan gerçekleştirilmiştir (TRT Haber, 2018). Türkiye 2016 sonu itibarıyla 27,6 milyon ton ham petrol ve 46,1 milyar m³ doğalgaz tüketimi gerçekleştirmiştir. Doğal gaz tüketimi 2002 yılına kıyasla 2016 yılında 2,7 katına çıkmıştır (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017, s. 38). Ele almış olduğumuz bu veriler Türkiye doğal gaz ithalatı hususunda somut bir tablo çizebilmemiz adına bize yardımcı olmaktadır.

Türkiye'nin güncel enerji görünümünde büyük çapta enerji projelerinin hayata geçirilmesi, yerli kaynak kullanımının artırılması, enerji kaynaklarında devam eden yüksek dışa bağımlılığın azaltılması, arz güvenliğinin sağlanması yönünde atılan adımlar öne çıkmaktadır (Furuncu ve diğerleri, 2018, s. 9).

2.4.TÜRKİYE'NİN ENERJİ GÜVENLİĞİ TEMELİNDE KAYNAK ÇEŞİTLİLİĞİ

Kaynak çeşitliliği kavramı, kaynak tipinde ve kaynağın temin edildiği ülke bazında çeşitlilik unsurlarını içeren iki yönlü bir kavramdır. Kaynak çeşitliliği kavramı Türkiye enerji güvenliğinde dışa bağımlılıktan kaynaklanan risklerin azaltılması ve ülkenin yerli enerji kaynaklarının öne çıkarılarak ekonomik açıdan ulaşılması gereken hedeflerin

gerçekleştirilmesi bazında ele alınmaktadır (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2019, s. 34). Kaynak çeşitliliği temelde iki farklı amaç barındırmaktadır. Bu amaçlar, kaynak ülke çeşitliliği ile asimetrik karşılıklı bağımlılığa dönüşebilecek siyasi ilişkilerin önünün kesilmesi ve tek kaynağa bağımlı olmanın yaratacağı kırılganlıkların ortadan kaldırılmasıdır.

Türkiye, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, doğal gaz ve petrol arama faaliyetlerinin artırılması, yenilenebilir enerji projelerinin geliştirilmesi gibi alanlarda çalışmalar sürdürme yolunda bir politika benimsemektedir. Bu yolla enerji güvenliğine pozitif etki yapılması amaçlanmaktadır. 2018 yılı itibariyle Türk Akım projesinin açık deniz kısmının inşasının tamamlanması, TANAP projesinin açılması, Akkuyu Nükleer Güç Santrali ile ilgili somut adımlar atılması, denizlerde başlatılan doğal gaz ve petrol arama çalışmaları, sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) ve depolama projeleri ile yenilenebilir enerji projelerinde adımlar atılması bu çalışmalara örnektir (Furuncu ve diğerleri 2018, s. 10). Kaynak çeşitliliği kavramı bu alanda başlatılan projelerin yanında, temelde farklı ülkelerle iyi diplomatik ilişki kurma zorunluluğunu da taşımaktadır. Bu bakımdan sağlam bir enerji diplomasisine ve çok boyutlu sağlam uluslararası ilişkilere yoğun düzeyde ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada bahsettiğimiz karşılıklı diplomatik ilişkilerin odağında karşılıklı bağımlılık temasının bulunması kaçınılmazdır. Kaynak çeşitliliğine farklı bir noktadan bakıldığında ise aslında Türkiye dış politikasının bir amacı haline geldiği de görülebilmektedir. Neticede kaynak çeşitliliği kavramı kapsadığı nitelikler itibariyle temelinde ülkenin enerji güvenliğini sağlama amacı barındırmaktadır.

Kaynak çeşitliliği kaynak tipi çeşitliliği düzeyinde ele alındığında, yerli kaynaklara yönelme konusunda karşımıza çıkan en temel rezerv kömürdür. Türkiye'deki fosil yakıt kaynakları içinde üzerine politika kurmaya degecek oranda rezervi bulunan en önemli

kaynakların başında kömür gelmektedir. Türkiye’de yerli kaynağa yönelim ve kaynak çeşitliliğini sağlama bakımından, yerli rezervlerden sağlanan kömürün elektrik enerjisi üretimindeki payı arttırılmaya çalışılmaktadır. Türkiye çapında kömür üretimini arttırmak ve bu konuda yatırım yapıp, çalışacakların önünü açmak adına devlet eliyle kolaylıklar sağlamaktadır. Benzeri adımlar kaynak çeşitliliğini yerli düzeyde arttırmak adına da hedeflenmektedir (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2019, s. 38,40). Ayrıca, Nükleer enerjinin etkin düzeyde kullanıma alınması gibi kaynak çeşitliliği hedefleri de Türkiye açısından öne çıkmaktadır. Bu bahsettiğimiz hedefler kaynak çeşitliliğinde kaynak tipi temelinde bir çeşitliliğe yol açmakla beraber bazı tartışmaları da beraberinde getirmektedir.

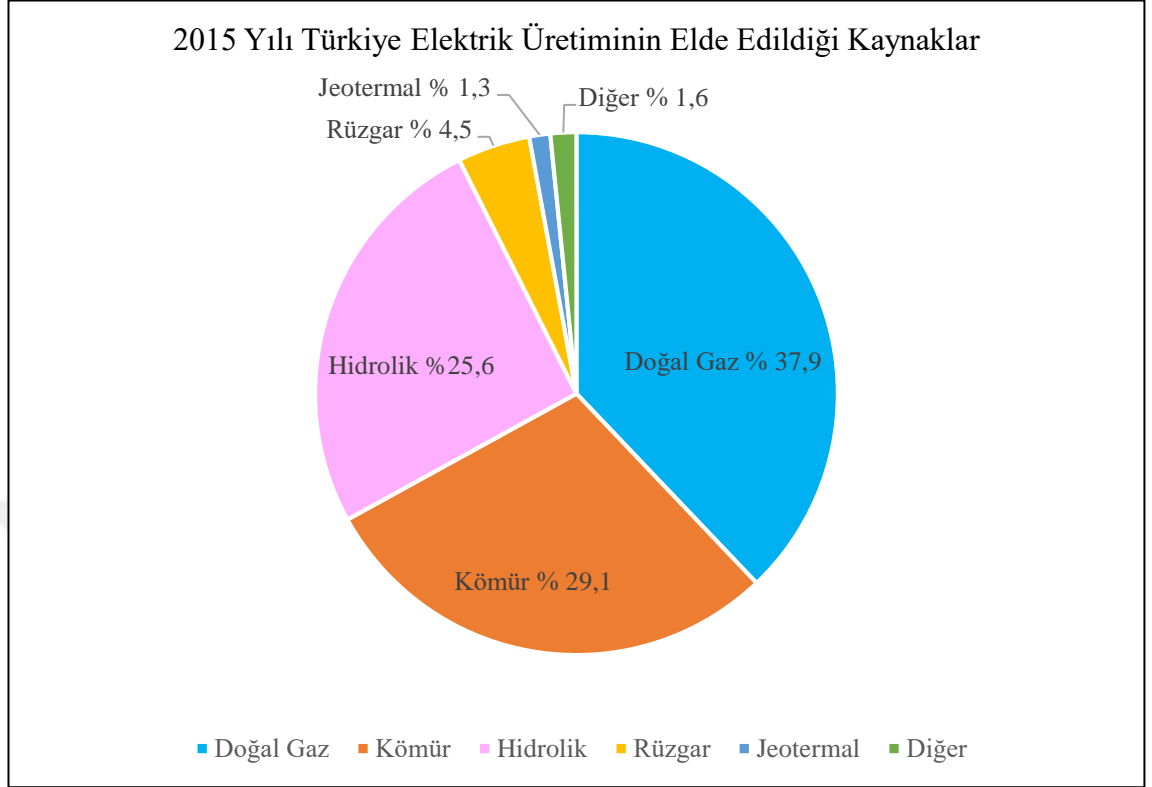
Kömürün kaynak çeşitliliğinde bir çözüm yolu olarak ele alınması, kömürle ilgili olarak bazı soru işaretlerini beraberinde getirmektedir. Bu soru işaretleri kömürün sonsuz bir rezerv olmayışı, çevresel açıdan kirlilik oluşturması ve bunun yaratacağı çevresel maliyet yönündedir. Nükleer enerji temelli bir kaynak çeşitliliği ise çevresel açıdan barındırdığı büyük tehlikeler üzerinden ele alındığında yine önemli soru işaretleri barındırmaktadır. Ayrıca Türkiye açısından Nükleer santral yatırımı Rusya ile iş birliği içinde yürüdüğünden, Rusya’ya bağımlılık açısından yeni bir alan yaratıp yaratmayacağı konusunda tartışmalara sebep olmaktadır.

Kaynak çeşitliliği hedefiyle atılan somut bir adım olan Akkuyu nükleer santrali ve bu santraldeki Rusya ortaklığının (doğalgaz düzeyinde zaten önemli bir bağımlılığı olan) Türk enerji güvenliği bakımından yeni bir karşılıklı bağımlılığı beraberinde getireceği gözlemlenmektedir. Bunun yanında başta Türkiye’nin büyük yatırım gerektiren nükleer enerji teknolojisine sahip olması unsuru açısından bu durumun karşılıklı çıkarlar barındırdığı da önemli bir veri olarak gözükmektedir (Furuncu, 2016, s. 205). Kömür ve

Nükleer enerjinin kullanım hedeflerinin yanında, yenilenebilir enerjinin payının arttırılmaya çalışılması, ham petrol üretiminde artış sağlama hedefi, kaya gazı çıkarma yönünde adımlar atılması, doğalgaz ithalatının kaynak ülke ve ulaşım yolu (LNG gibi) bazında çeşitlendirilmesi, yerli doğalgaz petrol arama faaliyetlerinin arttırılması, kayıp kaçak enerji tüketiminin önlenmesi, doğalgaz ile elektrik üretiminin düşürülmesi gibi amaçlar Türkiye'nin kaynak çeşitliliği ve güçlü enerji güvenliği sağlama alanında uyguladığı politikalar olarak karşımıza çıkmaktadır (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2019, s. 38-43). Enerji üretiminin genel yapısını analiz ettiğimizde temel amacın sürdürülebilir, güvenilir, temiz ve en uygun fiyatla enerji üretmek olduğu karşımıza çıkmaktadır. Türkiye içinde bulunduğu koşullar ve bölgesel bazı avantajları gereği enerji üretiminde birçok yöntemi aynı anda kullanılabilecek bir yapıya sahiptir (Kabalıcı, Çiçek, & Keven, 2010, s. 190). Bu durumun getirisi olarak Türkiye'nin fosil kaynak bazlı enerji üretimi tek enerji üretim vasıtası olarak algılanmamalıdır.

Türkiye'nin enerji güvenliğinde bulunduğu noktaya detaylı bakıldığında Türkiye'nin güçlü ve güvenli bir enerji alt yapısına sahip olması için doğal gaza bağımlı elektrik enerjisi üretimini değiştirmesi gereği ortaya çıkmaktadır. 2015'de Türkiye elektrik üretiminin; %37,9'u doğal gazdan, %29,1'i kömürden, %25,6'sı hidrolikten, %4,5'i rüzgârdan, %1,3'ü jeotermalden ve %1,6'sı diğer kaynaklardan sağlanmıştır. Diğer taraftan tüketilen doğal gazın yaklaşık %99'u ve petrolün %89'u ithal edilmektedir (BOTAŞ, 2016, s. 13).

Şekil 4: 2015 Yılı Türkiye Elektrik Üretimini Elde Edildiği Kaynaklar

(BOTAŞ, 2016, s. 13)

Doğal gaz için tamamen ithalata bağlı bir yapıya sahip olan Türkiye'nin doğal gazın elektrik üretimindeki payının azaltılmasına ve doğal gaz tüketiminin devam edeceği alanlardaki enerji temini için kaynak ülkelerin çeşitlendirilmesine ihtiyaç duymaktadır. Çeşitlendirilmesi gereken kaynak ülkelerden alınacak enerji için doğal gaz bazında ele aldığımızda depolama kapasitesinin artırılmasına önemlidir (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2019, s. 23). Günümüzde enerji üretim teknolojisi önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Genel olarak birincil enerji kaynağı olarak görülen petrol, doğal gaz, kömür gibi kaynaklarla enerji üretimi sağlanabilmektedir. Bunun yanında yenilenebilir enerji kaynakları olarak nitelendirilen rüzgâr, güneş enerjisi ve jeotermal kaynaklar vasıtasıyla da temiz enerji üretimi gerçekleştirilebilmektedir (Kabalıcı ve diğerleri, 2010, s. 90). Bu durum fosil temelli kaynaklarla üretilen enerjiye alternatif sağlaması ve kaynak çeşitliliği oluşturulmasına destek oluşturması açısından önemlidir.

Kaynak çeşitliliği enerji güvenliğini sürdürülebilir düzeyde sağlamak ve asimetric bağımlılıkları en az düzeye indirmek veya sonlandırmak bakımından Türkiye için kilit bir konumda yer almaktadır (Demirbilek, 2006, s. 101). Türkiye güneş, rüzgâr, hidroelektrik, jeotermal, biyo kütle, dalga ve akıntı gibi yenilenebilir enerji kaynaklarında hem elektrik enerjisi üretimi hem de ısı üretimi açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyeli kullanabilmek için finansman imkânlarının geliştirilmesi, iletim altyapısının güçlendirilmesi önemlidir (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2019, s. 23). Türkiye'nin tek bir kaynağa bağımlılığını en çok %20'ler oranında tutması gerekmektedir. Türkiye tek kaynak bağımlılığı en çok %20 oranında tutulabilirse o kaynakta çıkan bir sorunu diğer kaynaklar önemli ölçüde telafi edebilecek bir niteliğe ulaşabilecektir (Demirbilek, 2006, s. 101). Türkiye, enerji güvenliğini ve kaynak çeşitliliğini sağlamak adına bazı somut adımlar atmaktadır. Türkiye'nin genel enerji politikası ve enerji görünümü içinde bahsettiğimiz bu somut adımlara göz atmamız durumu net olarak okuyabilmemiz için önemlidir. Türkiye'nin orta ve uzun vadede enerji güvenliğini etkileyebilecek olan adımların ve projelerin ilk olanı "Türk Akım" projesidir.

Harita 1: Türk Akım Projesi Haritası

(Furuncu ve diğerleri 2018, s. 11).

Türk Akım projesi, Rusya'dan Türkiye'ye ve Avrupa'ya doğal gaz taşınmasını planlayan bir projedir. 2018'de açık deniz inşası biten Türk Akım projesi ile Türkiye'nin enerji alanında etkisinin dünya çapında artırılması amaçlanmıştır. Bu projede her biri 15,75 milyar m³/yıl kapasiteli iki boru hattı yapımını içeren projede ilk boru hattıyla Türkiye'ye, ikinci boru hattıyla da Avrupa'ya doğal gaz ulaştırılması planlanmıştır. Türk Akım projesinin, açık deniz birinci ve ikinci kısımlarının işletimi Rus enerji şirketi "Gazprom" tarafından üstlenilmiştir. Kara bölümünde yer alan ve Türkiye'ye doğal gaz arzı sağlayacak olan hattın inşası da BOTAŞ tarafından gerçekleştirilmektedir (Furuncu ve diğerleri 2018, s. 10). Türk Akım projesi, Rusya'daki dev doğalgaz rezervlerini doğrudan Türkiye'nin doğalgaz dağıtım şebekesine bağlamaktadır. Bu yolla Türkiye'nin Güney ve Güneydoğu Avrupa için güvenilir bir enerji kaynağı ve enerji yolu olması hedeflenmiştir (TurkStream, 2019).

Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP), Azerbaycan'ın Hazar Denizi'nde üretilen doğal gazın öncelikli olarak Türkiye'ye ve sonrasında Avrupa'ya taşınmasının amaçlandığı bir projedir. Bu proje diğer bir yandan Güney Kafkasya Boru Hattı (SCP) ve Trans-Adriyatik Boru Hattı (TAP) ile birleşerek Güney Doğal Gaz Koridorunu oluşturmaktadır (TANAP, 2019). TANAP, Türkiye'nin orta ve uzun vadede enerji güvenliğini etkileyebilecek olan adımlardan bir tanesidir.

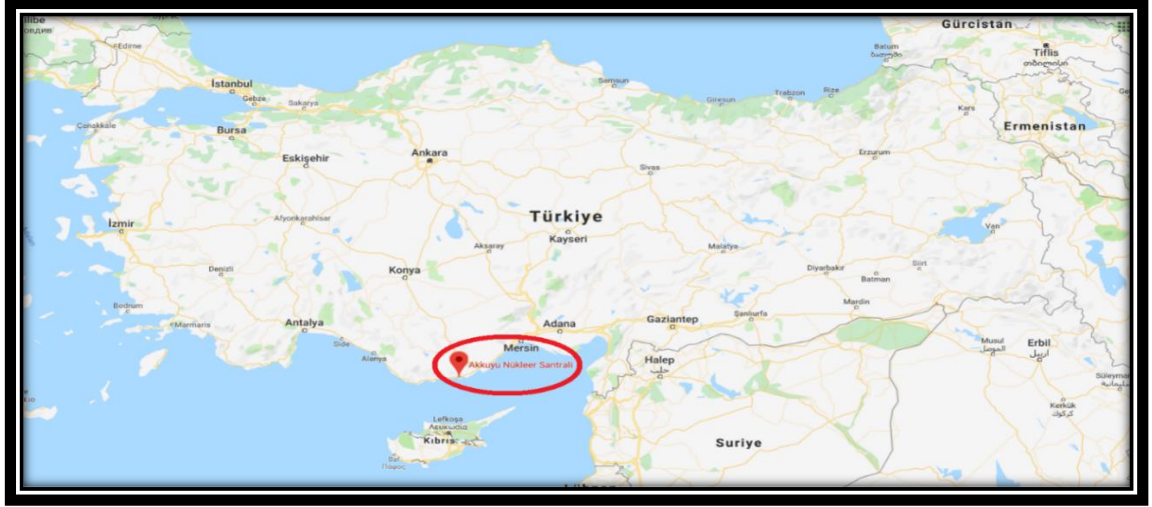
Harita 2: TANAP Doğal Gaz Boru Hattı Haritası

(Furuncu ve diğerleri 2018, s. 12)

2018’de açılan TANAP, 6 milyar m³’ü Türkiye’ye olmak üzere, toplamda 31 milyar m³ m³ doğal gazı taşıyacak olan bir projedir. TANAP’a yapılan yatırım tutarı yaklaşık 8 milyar doları bulmaktadır (Furuncu ve diğerleri 2018, s. 12). Türkiye için enerji güvenliğini sağlamada önemli bir adım ise Mersin Akkuyu nükleer güç santrali (NGS) projesidir. Akkuyu NGS projesi 4 üniteden oluşmaktadır. Her bir ünitenin gücü 1200 MWE olacak olup, teknik referans santrali, Rusya’da bulunan AES-2006 projeli Novovoronejskaya-2 Nükleer Santrali’dir. Bu bakımından teknolojik olarak Rusya temelli bir santraldir. Akkuyu Nükleer Santrali’nin işletme ömrü 60 yıl olması planlanmıştır (Akkuyu Nükleer, 2019). Akkuyu NGS projesinin temeli 2018’de atılmıştır. Santralin ilk ünitesinin 2023’te sonraki ünitelerinin ise birer yıl arayla devreye alınması ve sonunda 2026’da tam kapasiteye ulaşması planlanmaktadır. Bu projeye yerli enerji payının önemli düzeyde artışı, uluslararası enerji fiyatlarının yükselmesinden kaynaklanan enerji maliyetleri artışını Türkiye açısından önlemek, Kaynak çeşitliliği ve dışa bağımlı azaltmak amaçlanmaktadır (Furuncu ve diğerleri 2018, s. 12). Fakat bu projenin Rusya ile yakın temasta yürütülmesi, değindiğimiz gibi yeni karşılıklı bağımlılıklar yaratması yönünde kimi bakış açılarında endişeler yaratmaktadır.

Harita 3: Akkuyu Nükleer Santrali Konumu

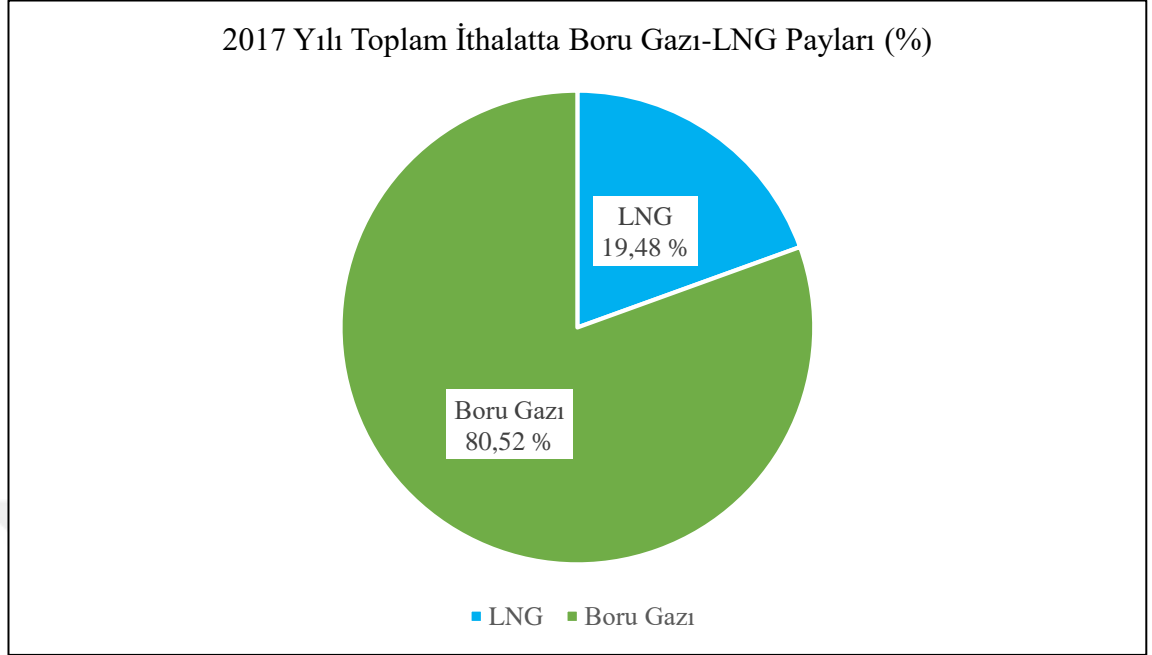
(Google Maps, 2019).

Türkiye sürdürülebilir enerji güvenliğini sağlamak için kaynak çeşitliliğini sağlama bazında attığı adımları güçlendirebilmek adına, yerli doğal gaz ve petrol arama çalışmalarında aktifliğini arttırmıştır. Bu alanda Akdeniz’de petrol ve doğal gaz derin sondaj çalışmaları başlatılmıştır. Türkiye karada devam eden hidrokarbon arama yönündeki çalışmalarını sürdürmenin yanında, kendi gemileriyle denizlerdeki hidrokarbon arama faaliyetlerine de ne hız verilmiştir (Furuncu ve diğerleri 2018, s. 13). Sıvılaştırılmış gaz ticareti Lojistik imkânlarının genişliği ve boru hatlarına kıyasla çok daha az mali kaynak gerektirmesi sebebiyle Dünya’da yükselen bir talebe sahiptir. Türkiye enerji güvenliği ve kaynak çeşitliliğinde de sıvılaştırılmış doğal gaz ve depolama projeleri ciddi öneme sahiptir.

Günümüzde en temiz yanan hidrokarbon olarak doğal gaz kabul edilmektedir. Yüksek miktarda enerji ihtiyacı olan birçok yer, doğal gaz rezervlerine uzakta bulunmaktadır. Bölgesel uzaklıklar boru hatları projeleriyle aşılmaya çalışılsa da bir noktadan sonra boru hatlarının yüksek maliyetleri bu projelerin hayata geçişini zorlamaktadır. Bunun için LNG sistemi geliştirilmiştir. LNG doğal gazın, belirli bir soğutma işlemi uygulayarak sıvı faza geçirilmesidir. Böylece gaz kolay ve güvenli bir şekilde depolanarak deniz aşırı

lkeler hacimsel olarak küçülerek kolayca aktarılmaktadır (SHELL, 2019). Doğal gaz kullanımının bazı dönemlerde artması sonucu doğal gaz arzının güvenliği açısından doğal gaz depolama tesislerinin yapılması Türkiye enerji güvenliğinin sağlamlaşması açısından son derece stratejik bir adım niteliği taşımaktadır. Bu kapsamda Türkiye'nin attığı adımlarda Silivri, Kuzey Marmara ve Değirmenköy doğal gaz depolama tesislerinin kapasitelerinin 4,6 milyar m³e çıkarılması hedeflenmektedir. Ayrıca, Tuz Gölü Doğal Gaz Depolama Tesisi'nde kapasitenin 450 milyon m³ten 600 milyon m³e yükseltilmesi hususunda da atılan adımlar mevcuttur. LNG teknolojisi Türkiye'nin anlık yükselen doğal gaz talebini karşılamada ve kaynak ülke çeşitliliğini yakalaması açısından elini güçlendirmiştir. Türkiye bu alanda, LNG (sıvılaştırılmış doğalgaz) depolama ve yeniden gazlaştırma (FSRU) terminallerinin sayısını arttırma yoluna gitmektedir. Bu kapsamda 2018'de Hatay'ın Dörtyol ilçesinde BOTAş Dörtyol FSRU Terminali devreye alınmıştır. FSRU terminalleri enerji altyapısının güçlenmesi, yüksek tüketim taleplerinde sistemsel veya kaynak ülkeden doğabilecek sorunların en aza indirilmesi açısından Türkiye enerji güvenliğinde ciddi bir yer tutmaktadır (Furuncu ve diğerleri 2018, s. 13). Enerji üretimine global çapta baktığımızda, günümüz küresel enerjinin yüzde 80 civarının fosil yakıtlardan elde edildiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu durumda yenilenebilir enerji kaynakları önemi sadece Türkiye değil global çapta da önem taşımaktadır.

Şekil 5: 2017 Yılı Toplam İthalatta Boru Gazı-LNG Payları

(T.C. Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, 2018, s. 12).

Yenilenebilir enerji kaynakları kömür, petrol ve doğalgaz gibi fosil yakıtlara olan bağımlılığı küresel çapta düşürmede önemli bir rol oynamaktadır. Yenilenebilir enerji kaynakları genel olarak; güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi, jeotermal enerji, hidroelektrik, biyoenerji, okyanus enerjisi olarak özetlenebilmektedir (World Wildlife Fund, 2019). Fakat yenilenebilir enerji küresel çapta bazı engellerle karşılaşmaktadır. Bu engeller temelde Türkiye için de varlığını korumaktadır. Yenilenebilir enerjinin elde edilmesindeki yüksek maliyet engeli bu enerji türünün tüketimi noktasında sorun yaratmaktadır. Yenilenebilir enerji türlerinin maliyetinin yüksekliği, yenilenebilir kaynaklardan elde edilen enerjinin depolanmasındaki güçlük ve yenilenebilir enerji alt yapısının sınırlı olması, yenilenebilir enerjinin dünyada yaygın kullanımını engelleyen en temel faktörlerdir (Bayraç, 2009, s. 117). Küresel çapta varlığını sürdüren bu faktörler dolayısıyla Türkiye’de de yenilenebilir enerji istenilen düzeyde elde edilememektedir. Türkiye dış kaynaklı enerji bağımlılığını azaltma yolunda yenilenebilir enerji kaynakları alanına da yatırımlar gerçekleştirmektedir. Türkiye’nin yenilenebilir enerji alanında attığı

adımlar çerçevesinde 2018’de Bingöl’de inşa edilen Kiğı Barajı’nda elektrik üretimine başlanmış, yerli güneş panellerinin üretiminde somut gelişmeler yakalanmıştır (Furuncu ve diğerleri, 2018, s. 13). Günümüzde kaya gazı ve petrol alanında yaşanan gelişmeler, küresel ve yerel bazda ülkelerin enerji güvenliği için önem taşımaktadır. Bu açıdan Türkiye enerji güvenliğinde de kaya gazı ve petrolüne kısaca değinmek gerekmektedir. Kaya gazı gibi alternatif enerji kaynakları Türkiye’nin kaynak çeşitliliğini sağlaması bakımından önem teşkil etmektedir.

Kaya gazı yeraltında şist adı verilen kayaların içinde sıkışmış halde bulunan bir doğal gaz türüdür. Kaya gazı, kömür yatağı metanı, sıkı kumtaşı, metan hidratlarla birlikte doğal gaz kaynakları içinde bulunmaktadır. Kaya gazının hidrolik kırılmalarla (fracking) gazın bulunduğu kayanın içinde kırılmalar yaratılıp basınçlı su yardımıyla yüzeye çıkarılmaktadır. Kaya gazı ilk defa ABD’de 19. Yüzyılda çıkarılmış ve günümüze uzanan süreçte ciddi bir enerji kaynağı potansiyeli oluşturmuştur (Powerenerji, 2016). Kaya gazı alanında ABD öncü konumda bulunmaktadır. Kaya gazı ve petrolünü çıkarmak alanında geliştirilen teknolojiler bu alanda ABD’yi enerji ihracatçısı konumuna taşımıştır. Bu durum küresel enerji jeopolitiği açısından önem taşımaktadır (Özev, 2017, s. 91). Türkiye’de de Yerli üretimi artırmak ve enerji merkezi olmak amacıyla Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde bulunduğu tahmin edilen kaya gazı ve petrolü ile ilgili çalışmalara ağırlık verilmesi gereği yönündeki yaklaşımlar son dönemlerde ön plana çıkmaktadır (Özev, 2017, s. 91). ETKB’nin tahminleri doğrultusunda Türkiye’de yaklaşık 551 milyar m³ kaya gazı rezervi mevcuttur (Özev, 2017, s. 48). Bu sebeple ETKB 2015-2019 Stratejik Planında arama ve üretim faaliyetlerinde kaya gazı ve petrol kaynaklarına yer ayrılması hedeflenmiştir (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2019, s. 41). Bu alanda yapılacak çalışmalarla enerji kaynak çeşitliliği, dış enerji

kaynaklarına bağımlılık gibi konularda Türkiye enerji güvenliğinin güç kazanmasına yardımcı olması amaçlanmıştır.

Tüm bunların yanında da günümüz koşullarında Kaya gazı, kaya petrolü, gibi kaynaklar için yeni teknolojiler geliştirilmesinin Türkiye ölçeğindeki ülkeler için pek kolay olmadığı da başka bir gerçek olarak süreç içinde yer almaktadır (Özev, 2017, s. 82).

Özetle Türkiye'nin 2018 enerji görünümü genel olarak büyük projelerin hayata geçirilmesi, elektrik üretim sektöründe yaşanan olumlu gelişmeler, yerli kaynak kullanımının artırılmasına yönelik çalışmalar ve altyapı yatırımları çerçevesinde şekillenmiştir. Enerji kaynaklarında yüksek oranlı dışa bağımlılık gibi yapısal sorunların devam etmesine rağmen arz güvenliğinin sağlanması yönünde yapılan çalışmalar memnuniyet verici

Enerji arz güvenliğinden bahsedebilmemiz için enerji talebine, talebi karşılayacak ürünün sunulmasına ve talep eden ile sunulan ürünü buluşturacak altyapıya ihtiyaç duyulmaktadır. Kısaca, enerji arz güvenliği üçlü bir yapıya sahiptir. Bu üçlü yapıyı oluşturan bileşenler arz, talep ve arzla talebi buluşturacak olan fiziki ulaştırma yapısıdır (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2019, s. 24). Bu bakımdan enerji güvenliği çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Bu çok boyutlu yapı içinde Türkiye'nin üretici ülkelere karşı asimetrik karşılıklı bağımlılığını kaynak çeşitlendirme yoluna giderek kırması, güvenli bir enerji merkezi olmak için adımlarını hızlandırması ve kendi enerji güvenliğini sürdürülebilir olarak sağlaması önemlidir. Buradan yola çıkarak Türkiye'nin enerji güvenliğinde önemli bir unsur olan Türkiye'nin enerji jeopolitiğindeki konumuna değinmemiz gerekmektedir.

2.5. TÜRKİYE’NİN ENERJİ JEOPOLİTİĞİNDEKİ KONUMU

Türkiye’nin enerji güvenliği yapısında, uzun vadede yerli kaynak üretim kapasitesinin verimli ve etkin biçimde artırılması gerekmektedir. Tıpkı bu gereklilik gibi Türkiye açısından ithal kaynaklarda da kaynak çeşitliliği ve kaynak ülke sayısının da artırılması gerekmektedir. Bu durum enerji arz güvenliği ve güvenilirliğinin sağlanması adına Türkiye için önem teşkil etmektedir (Özbaş, 2010, s. 103). Kaynak ülke sayısının artırılmasında Türkiye’nin jeopolitik konumu ön plana çıkmaktadır. Türkiye’nin enerji güvenliği konusunu ele almaya başladığımızda karşımıza çıkan ilk unsur Türkiye’nin bölgesel enerji jeopolitiği içindeki çift yönlü yapısıdır. Bu yapı temelde Türkiye’nin enerji bağlamında dış politikadaki algısını da içermektedir.

Türkiye bulunduğu konum itibarıyla, Orta Doğu ve Hazar Havzası başta olmak üzere, Dünya’nın ispatlanmış gaz rezervlerinin %71,8’inin, petrol rezervlerinin %72,7’sinin bulunduğu bir bölgeye komşu durumundadır. Bu sebeple Türkiye, kaynak ülkeler ile tüketici ülkeler arasında bir çeşit köprü işlevi görmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2009, s. 2). Türkiye enerji jeopolitiğinde bir köprü vasfı taşımakla beraber temel de en önemli vasfı devamlı bir tüketici olmasıdır.

Tablo 7: Bölgelere Göre Dünya Kanıtlanmış Doğal Gaz Rezervleri

Bölgelere Göre Dünya Kanıtlanmış Doğal Gaz Rezervleri		
Bölge	Miktar (Trilyon M3)	Dünya Toplamındaki Payı (%)
Orta Doğu	80	42,80%
Avrupa Ve Avrasya	56,8	30,40%
Asya Pasifik	15,6	8,40%
Afrika	14,1	7,50%
Kuzey Amerika	12,8	6,80%
Güney ve Orta Amerika	7,6	4,10%

(T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017, s. 10).

Bu bakımdan Türkiye'nin ikili rolünü özetlersek, Türkiye'nin enerji jeopolitiği içinde sahip olduğu ilk rol, enerji kaynaklarına geniş ölçekte ihtiyaç duyan ve bu bakımdan enerji ithalatına tamamen bağımlı bir ülke olmasıdır. Türkiye'nin söz konusu alanda ikinci sahip olduğu rol ise ağırlıklı olarak enerji geçiş güzergâhında bulunan ülke olma rolüdür. Türkiye gibi coğrafi geçiş güzergâhında bulunan ülkelerin enerji nakliyatında sahip olabileceği başlıca 3 kategoriye değinmek yerinde olacaktır.

İlk kategori enerji koridoru ülke kategorisidir. Enerji koridoru kategorisinde enerji fiyatları satıcı tarafından belirlenir. Geçiş ülkesinin fonksiyonu sadece bir köprü olmaktan ibarettir. Enerjinin taşındığı iletim sisteminin mülkiyeti geçiş ülkesine ait değildir. Bu kategoriye uygun bir hat olarak Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru hattını örnek verebiliriz. Hattın büyük bölümü Türk topraklarında olmasına rağmen TPAO'ya ait olan pay sadece %6,75'dir (Özdemir, 2017, s. 186). Türkiye geçiş güzergâhında bir ülke olarak koridor ülke kategorisine daha yakındır.

Enerjide transit ülke kategorisinin kapsamına göz attığımızda, enerji fiyatlarının koridor ülkedeki gibi yine satıcı tarafından belirlendiği ama taşımacılığın geçiş ülkesinin mülkiyetindeki şebeke üzerinden yapılması durumu karşımıza çıkmaktadır. Bu kategori koridor ülke olma kategorisine kıyasla transit ülkeye daha büyük önem atfetmektedir. Çünkü transit ülke geçiş ücretini belirlemese de vananın kontrolünü elinde tutmakta ve son kullanıcı olan üçüncü taraflar bu şebekeden aldıkları gazın geçiş bedelini transit ülkeye ödemektedir. Bu kategoriye örnek olarak Ukrayna/Naftogaz'ı verebiliriz (Özdemir, 2017, s. 186). Transit ülke olmanın faydaları söz konusu boru hatlarından geçen enerjinin bir kısmının ülkenin kendine ayırabilmesidir. Transit ülkenin sahip olduğu avantaj topraklarından geçen enerjiden kendine ayırdığı kısmını uygun fiyatlarla alabilmesidir. Fakat transit ülke olmak stratejik perspektiften bakıldığında çok büyük

avantajları olan bir durum değildir. Çünkü transit sisteminde temel boru hattının mülkiyeti her zaman için tamamen transit ülkeye ait olamayabilir. Bu sebeple Türkiye için avantajlı bir durum olarak kabul edebileceğimiz transit ülke olma potansiyelini barındırma durumu aslında Türkiye'nin enerji güvenliğini ve ekonomik çıkarlarını kalıcı olarak sağlayabilecek bir unsur değildir. Bununla birlikte Türkiye'nin enerjide transit ülke olma yolunda önemini koruduğuna ilişkin görüşler var olmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin ve uzun vadede transit ülkeden enerji ticareti merkezi ülke olma yolunda ilerleyebileceği yönünde görüşler de mevcuttur. Dünya'nın en önemli ve en büyük petrokimya şirketlerinden biri olan Royal Dutch Shell'in Başkanlığını yapmış olan Mark Moody-Stuart, Türkiye'nin doğalgaz ve petrol gibi enerji kaynaklarında transit ülke olarak önemini koruduğunu hatta orta vadede Singapur benzeri bir enerji ticareti merkezi olma potansiyelinin varlığından bahsetmektedir (Enerji Enstitüsü, 2016). Enerji merkezi ülke kategorisi "Hub" olmak olarak ta literatürde yer almaktadır.

Hub kategorisi bir geçiş ülkesinin elde edebileceği en büyük başarıdır. Bu kategoride geçiş ülkesi alıcıyla satıcı arasında sadece aktarıcı rolü üstlenmeden kömür, petrol, gaz, nükleer, yenilenebilir gibi birçok enerji kaynağının dengelenmesiyle birçok piyasa aktörünün bir araya toplandığı, bununla ilgili yeterli altyapı hizmetlerinin mevcut bulunduğu fiziki veya sanal ticaret merkezinin söz konusu ülkede kurulmuş olmasıdır. Enerji hub'ı olan ülkede birçok alıcı ve satıcı arasında enerji fiyatları arz/talep dengesine göre belirlenmektedir. Enerji hub'ı aynı zamanda bu gelişmişliği yakalayan ülkenin finans piyasasına da uyum sağlamak ve bu hub'ın işletimi söz konu ülke şirketleri tarafından yürütülmektedir. Hub olma durumu bir ülke ekonomisine çok ciddi katma değer yaratmakla beraber, söz konusu ülkeye gerek ekonomik gerek enerji güvenliği bağlamında büyük güç kazandırmaktadır. Hub olmaya örnek olarak ABD-Henry Hub'ı,

İngiltere NBP'yi ve Hollanda TTF'yi örnek verebiliriz (Özdemir, 2017, s. 186). Enerjide merkezi olma durumu Türkiye için henüz geçerli değildir. Çünkü enerji terimi yukarıda da değindiğimiz gibi kömür, petrol, gaz, nükleer, yenilenebilir gibi geniş ölçekli tüm enerji kaynaklarını kapsamaktadır. Türkiye için ifade edilen geçiş güzergâhı olma rolü ise doğal gaz üzerinden gerçekleşmektedir. Yine enerjide merkez ülke olmak için çok fazla sayıda boru hattının kesiştiği bir merkez olunması ve enerji fiyatının belirlendiği, teknoloji ve servis şirketleri dâhil çeşitli yatırımcıların, banka, enerji finans sektörünün bir araya geldiği bir merkez olunması gerekmektedir (Karbuş, 2016). Bu bakımdan Türkiye için enerji merkezi olma durumu henüz geçerli olmamakla beraber bu noktaya ulaşması kısa ve orta vadede mümkün değildir.

Enerjide hub olmak ise 2 boyutlu bir kavramdır. Bu boyutlar fiziki hub (gas transit hub) ve ticari hub (gas trading hub) boyutudur. Bir çeşit borsa olarak da adlandırabileceğimiz hub platformunda arz talep dengelerine göre fiyatlar belirlenir. Fiziki hub gelen doğal gaz'ın depolanıp, işlenip, bir ürüne çevrilmesi unsurlarını içeren bir boyuttur. Yani ham olanı alıp işleme ve bir ürün olarak onun üzerinden gelir elde etme boyutudur. Fiziki hub sermaye, yatırım, istikrar gibi unsurlara ihtiyaç duymaktadır. Bu boyut Türkiye için uygulanan bir sistem değildir. Türkiye hub olmanın daha çok ticari boyutu üzerinden yol almaya çalışmaktadır. Ticari hub, gaz'ın fiziki ya da sanal olarak bir borsasının olmasıdır. Yani uygulama boyutunu örnekle açıklarsak gaz Türkiye'ye gelecek ve Türkiye'nin hukuki vb. altyapısında rekabet edip, Türkiye'de fiyatlandırılıp, Avrupa'ya satılacaktır. Bahsettiğimiz düzeyde bir ticari hub için fiziki altyapının yanında şeffaf, liberal, işleyen bir gaz piyasasına, rekabetçi bir toptan satış piyasasına, yeterli miktarda birbiriyle bağlantılı (interconnected) boru hatları ağına güçlü hukuki sisteme, ihtiyaç fazlası gaz'a ihtiyaç duyulmaktadır (Karbuş, 2016). Türkiye henüz tam anlamıyla hub olabilmiş bir ülke değildir. Ancak transit ülke olma yolunda adımlar atmaya çalışmaktadır.

Türkiye'nin transit ülke olma çabasının temeli coğrafi konumu gereği enerji kaynaklarına sahip bölgelere yakın oluşundan kaynaklanmaktadır. Türkiye mevcut coğrafi konumu sebebiyle dünya petrol ve doğalgaz rezervlerinin %70'inin bulunduğu ülkelere yakınlığı bulunmaktadır (Demirbilek, 2006, s. 100). Türkiye coğrafi konumu gereği enerji ithalatına ihtiyaç duyan ülkelere yakın olmakla beraber, zengin enerji rezervlerine sahip ülkelerin komşusu konumunda da bulunmaktadır. Bu durum Türkiye'yi bulunduğu konumunu transit ülke olarak değerlendirme yoluna gitmeye teşvik etmiştir. Örneğin, Türkiye özellikle AB ülkelerine uzanan boru hatları ile gerek ekonomik gerek karşılıklı bağımlılık düzeyinde politik kazançlar sağlama yoluna gitmektedir. Hatta Türkiye bu sayede Kafkas ve Orta Asya Bölgesi ile ilişkilerin gelişmesini de öngörmektedir (Efe, 2010, s. 78). Türkiye'nin hem enerji üreticisi ülkelere hem de enerji ithalatına ihtiyaç duyan müşteri vasfındaki ülkelere yakınlığı, onu belli bir ölçüde enerji transit ülkesi haline getirmiştir. Türkiye bu noktada sahip olduğu çok boyutlu istikrar oranında güvenli transit ülke konumuna ulaşmayı hedeflemektedir.

Batı pazarının güvenli enerji yollarına ihtiyaç duyması bakımından Türkiye transit ülke potansiyeline sahipliği boyutuyla ön plana çıkmaktadır. Üretici ülkelerin tüketici konumdaki Batı pazarına ulaşması için üretici ülkeler boyutunda (transit ülke potansiyeli ile) Türkiye ön plana çıkmaktadır. Çünkü tüketicilerin arz güvenliklerini sağlamak adına güvenli yollara ihtiyaç duydukları kadar, üreticilerin de üretimlerini tüketici pazarlarına sunmak üzere güvenli rotalara ihtiyaçları bulunmaktadır (Demirbilek, 2006, s. 100). Bu noktada Türkiye'nin sürdürülebilir istikrarı koruyabilmesi önemlidir. Çünkü transit potansiyelinin değerlendirilebilmesinde bahsettiğimiz ekonomik, politik, sosyal unsurları kapsayan çok boyutlu istikrar anahtar nitelik taşımaktadır.

Türkiye'nin hem enerji koridoru konumunda bir olma rolü, hem de net bir enerji ithalatçısı olma rolü kimi noktalarda birbiriyle uyuşmaktadır. Uyuşan noktalardan ilki Türkiye'nin duyduğu enerji ihtiyacı (özellikle doğalgaz bağlamında) ele alındığında gelen enerjinin (doğalgazın) bir bölümünü zaten kendisinin tüketecek olmasıdır. Bu bakımından Türkiye'nin alıcı konumda olması sebebiyle enerji kaynağına sahip ihracatçı ülkelerle (Rusya ve Doğu ülkeleri gibi) iyi ilişkiler kurmaya ihtiyacı bulunmaktadır. Fakat söz konusu yakın ilişkiler kurma gereğinin mevcut bulunması, özellikle Batı pazarını yani Avrupa'yı Türkiye açısından tedirgin etmektedir. Türkiye'nin üretici ülkelerle asimetrik karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde daha sık ikili ilişkiler kurması gereğinin bulunması Avrupa'yı Türkiye'nin transit ülke olarak kabullenilmesi konusunda tedirgin etmektedir. Bu noktada kaynak ülkeyle bağımlılığı kırma unsuru ön plana çıkmaktadır.

2.6. AB-RUSYA-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNİN TÜRKİYE ENERJİ GÜVENLİĞİNDEKİ ROLÜ

Türkiye'nin hidrokarbon enerji kaynaklarından özellikle doğal gaz bazında yürüttüğü enerji politikaları Rusya ve Avrupa Birliği gibi aktörlerle yakından ilişkilidir. Türkiye'nin gerek transit ülke konumu gerek tüketici ve müşteri konumu her iki aktörle arasında karşılıklı bağımlılık ilişkileri doğurmuştur. Bununla birlikte Türkiye'nin dışında Avrupa Birliği ve Rusya'nın da birbirine güçlü karşılıklı bağımlılıkları mevcuttur. Burada kastettiğimiz özellikle enerji temelinde bir karşılıklı bağımlılıktır.

Enerji unsuru önemli bir ekonomik karşılıklı bağımlılıktır. Enerjide karşılıklı bağımlılık sadece ithalat ve ihracatı içermemekte, aynı zamanda üretim ve dağıtım süreçlerini de içermektedir (Demiryol, 2016, s. 237). Örneğin Türkiye Rusya'ya ihracatçı yani satıcı ülke olarak ihtiyaç duyarken Rusya Türkiye'ye hem ithalatçı ülke hem de enerjisini pazara sunabileceği transit ülke olarak ihtiyaç duymaktadır. Aynı şekilde AB'de

Türkiye'ye transit ülke yönüyle ihtiyaç duymaktadır. Bahsettiğimiz karşılıklı bağımlılık ilişkileri özellikle sınır aşan doğal gaz ticaretinde gözlemlenmektedir. Bu durumun temel sebebi doğal gaz'ın küresel olarak ticaret ve fiyatlandırılması yapılan petrolde farklı olarak halen büyük ölçekte boru hatları üzerinden nakledilen bölgesel özellikli bir kaynak olmasıdır (Demiryol, 2016, s. 237). Ekonomik bir topluluk olarak kurulan ancak zaman içinde siyasi yanı ön plana çıkan Avrupa birliğinde enerji politikaları problemleri süreçlerden biri olarak varlığını sürdürmektedir. Bunun en temel sebebi enerji güvenliği her devlet için son derece önemli alanlardan biri olmasıdır.

1970'lerde yaşanan petrol krizleri sonucu petrol fiyatlarının üst seviyelere ulaşması Avrupa Birliği'ni enerji alanına önem vermeye sevk etmiştir. Avrupa Komisyonu yaklaşık 20 yıldır doğalgaz ve elektrik piyasası başta olmak üzere genel anlamda enerji piyasalarının serbestleşmesine destek vermiştir. Buna rağmen AB 2000'li yılların bitimine kadar enerji konusunda birlik düzeyinde ilke ve politikaların belirlenmesi ve AB temel antlaşmalarında yer verilmesi hususunda ciddi bir ilerleme kaydedememiştir (Eriş, 2012, s. 529). Devletler kendileri için büyük önem teşkil eden enerji güvenliği alanında kendi çıkarlarını kaybetmek istememektedir. Avrupa Birliği her ne kadar liberal kuram temeline dayansa da enerji gibi devletler için hayati önemi olan noktalarda Realist kuram temelli devletlerin önce kendi çıkarlarını düşündüğü doğa durumu hali devreye girmektedir.

Her devletin enerji güvenliği hususunda ulusal düzeyde farklı çıkarları olduğundan kendi politikalarını yürütmek istemektedir. Bu sebeple birçok siyasi ve ekonomik konuda bir bütün olarak karşımıza çıkan Avrupa Birliği enerji konusunda bir bütün olarak duruş sergileyememektedir. Örneğin, Almanya, AB politikalarını pek umursamadan Rusya ile Kuzey akım boru hattı vasıtasıyla doğrudan uygun maliyetle enerji ticareti

yapabilmektedir. Bu gibi durumlar birlik içi tek sesliliğin önüne geçmektedir. Bununla birlikte AB tek bir aktör olarak bazı temel enerji hedeflerine de sahiptir. AB öncelikli olarak enerji kaynaklarına kesintisiz ve serbest piyasa koşulları içinde ulaşım çok önemlidir. Çünkü AB kendi büyüklüğüne kıyasla çok yüksek miktarda kendi içinde mevcut bulunan hidrokarbon (petrol, doğal gaz, kömür) kaynaklarına sahip değildir. Bu sebeple bu hidrokarbon kaynakları uluslararası piyasalardan elde etme zorunluluğu bulunmaktadır. Bu durum AB enerji güvenliği ve ekonomisinde kırılganlıklar yaratmaktadır (Cerrah, 2015, s. 165,166). Bu doğrultuda AB için enerji güvenliğini kontrol altına almak öncelikli hedeflerdendir.

Avrupa Birliği 2020-2030-2050 yılları için enerji alanında bazı ortak hedefler belirlemiştir. Bu hedefler genel olarak sera gazı emisyonlarının azaltılması, yenilenebilir enerji kaynaklarının artırılması ve enerji verimliliğinin en üst seviyelere ulaşması çerçevesindedir (Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 2019). Avrupa birliği kısa vadede 2020 yılı için “20-20-20 hedefleri” belirlemiştir. AB’nin 2020 hedefleri Sera gazlarının en az %20 oranında azaltılması, Yenilenebilir enerjinin AB’nin enerji tüketimi içerisindeki payını en az %20’ye çıkarılması, Enerji verimliliğini en az %20 oranında artırılmasıdır (European Commission, 2019). Bu hedeflerin politik temelinde Rusya’dan gelen gazın payının en aza indirgenmesi durumu da mevcuttur.

Avrupa birliğinin temel enerji problemi doğalgaz üzerinde yaşanmaktadır. Çünkü petrol küresel bir emtia olduğu için farklı kaynaklardan temin edilebilirken, doğal gazda kısıtlı rezervlere bağlı kalma durumu söz konusudur. Fosil enerji kaynaklarının AB içi kullanımı çok yüksektir. 2009 yılı rakamlarına göre AB enerji tüketiminin %35’ini petrol, %26’sını ise doğalgaz karşılamaktadır. AB içi doğalgaz kaynaklarının kısıtlı yapısı, yerli üretimin düşen grafiği ve iç tüketiminin giderek artması faktörleri göz önüne alındığında 2020’li

yıllarda AB'nin doğal gaz bağımlılığının yaklaşık %80 oranlarına yükselme riski mevcuttur (Eriş, 2012, s. 535). Bu sebeple AB'nin genel olarak Rus gazına karşı ithalat bağımlılığı özellikle kısa vadede kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır.

AB doğalgaz ithalatında Rusya'ya belli bir ölçekte Norveç gazını alternatif olarak gösterebilmektedir (Eriş, 2012, s. 534). Norveç, AB üyesi olmamasına rağmen Avrupa içinde yer alması, kültürel benzeşme, tarihsel sorunlar olmayışı, Avrupa Ekonomik Bölgesi üyesi olması gibi sebeplerle AB için Rusya'ya kıyasla çok daha güvenli bir rezervdir. Fakat Norveç için petrol ve doğal gaz kaynaklarının azalmasına ilişkin tehlikeler mevcuttur. Bu sebeple Rusya daha güçlü konumdadır. 2006 yılında meydana gelen Rusya Ukrayna arası gaz krizi sonucu Doğu Avrupa'ya gelen gazın kesilmesi AB-Rusya arası enerji ilişkilerinin dönüm noktası olmuştur.

AB ülkelerine ihraç edilen Rus gazı yaklaşık %80 oranda Ukrayna toprakları üzerinden geçtiğinden Ukrayna ile yaşanan kriz Avrupa'yı doğrudan etkilemiştir. Söz konusu krizde Naftogaz (Ukrayna) ve Gazprom (Rusya) arasında gaz fiyatları ve borçları sebebiyle anlaşmazlık yaşanmış ve Gaz ihraç eden Rus Gazprom şirketi, Ukrayna'nın Avrupa'ya gönderilen doğalgazı "çaldığını" ima etmiştir. Rusya'nın bu krizde Avrupa'ya giden doğalgazda kesintiler yapması Avrupa'yı enerji güvenliği alanında huzursuz etmiştir (BBCnews, 2006). Bu durum Avrupa'ya Rusya'nın enerjiyi siyasi bir silah olarak kullanabileceği tehlikesini göstermiştir. Rusya'nın enerjiyi bir baskı aracı olarak kullanma eğilimi AB'yi genel olarak endişelendirmektedir (Ayhan, 2009, s. 161). Bahsettiğimiz gelişmelerin muhtemelen en önemli yansıması Rus doğal gazının Avrupa için bir güvenlikleştirme sorunu olarak algılanmaya başlaması olmuştur.

Çalışmamızın ilk bölümünde de bahsettiğimiz ekonomi, sağlık, askeri gibi farklı disiplinlerdeki bir sorunun kamuoyunda tartışılıp, siyasetin bir parçası haline getirilip,

nihayetinde de ülke için genel bir güvenlik tehdidi olarak algılanmaya başlaması olan güvenikleştirme, Rusya'nın enerji kartı üzerinden diğer ülkelere karşı bazı aksiyonlar almasıyla özellikle Avrupa politik ortamında Rus gazı için temel gündem maddesi halini almıştır. Bu sebeple Avrupa'da kaynak çeşitlendirme stratejisi hız kazanmıştır. Yine 2007, 2008 gibi sonraki yıllarda da Rusya'dan kaynaklanan kısa süreli enerji krizlerinden AB etkilenmiştir. Bununla birlikte Avrupa pazarı Rusya için çok önemlidir. Avrupa pazarı, enerji eksenli bir ekonomiye sahip Rusya'nın doğal gaz üretimine önemli ölçüde bağlanmış ve boru hattı projeleri gibi yeni projeler inşa edilmek üzere ilişkiler iki taraflı güçlendirilmiştir. Bu süreç belli ölçüde rezerv sahibi Rusya'nın belirlediği yönde ilerlemiştir. Bu sürecin yansıması olarak Avrupa'nın Rusya'ya bağımlılığı ortaya çıkarken bir yandan da Rusya'nın Avrupa pazarına ekonomik olarak bağımlılığı meydana gelmiştir (Sevim T. V., 2014, s. 88). Avrupa Rusya arası yaşanan enerji krizleri karşılıklı bağımlılık temelinde iki taraflı ekonomik etkiler yaratmakla beraber arz güvenliğinin ve erişim güvenliğinin de önemini de ortaya koymuştur (Ayhan, 2009, s. 156). Bu noktada Türkiye'nin AB açısından önemi devreye girmektedir.

Türkiye öncelikle coğrafi konumu nedeniyle Avrupa Birliği'nin enerji politikasında önemli bir yer tutmaktadır. AB ile enerji temelli ilişkisinde esas olarak Kafkasya, Doğu Akdeniz, Ortadoğu ve Orta Asya'dan Avrupa'ya taşınan doğal gaz bağlamında önemli bir transit ülke olma potansiyeli içermektedir Türkiye, Hazar, Orta Asya ve Ortadoğu hidrokarbon kaynaklarının Avrupa ulaşımı için nemli bir geçiş ülkesi niteliği taşımaktadır. Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı bunun en örneklerindedir. Türkiye enerji üreten bir ülke olmamasına rağmen Petrol ve doğalgaz yataklarının bulunduğu ülkelere komşu konumu sebebiyle AB için transit ülke vasfında önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye'nin transit ülke olarak izleyeceği politikalar Avrupa Birliği enerji politikası üzerinde de etkili olmaktadır (Ercan, 2011, s. 7,8). Kısaca AB, Orta Doğu ve Hazar

Havzası doğal gaz ve petrol kaynaklarına güvenli erişimde Türkiye'yi güvenilir ve istikrarlı bir ortak olarak görmektedir.

Avrupa Birliği enerji kaynaklarına transit ülke olarak önem verdiği Türkiye üzerinden erişimi sağlayacak yönde bazı projelerin hayata geçirilmesine destek vermektedir. Söz konusu durum belli ölçekte bir karşılıklı bağımlılık ilişkisinin gelişmesine yol açmaktadır. Alternatif güzergâhların, örneğin İran veya Irak'ın AB'ye petrol ve doğal gazı boru hatlarıyla ihraç etmesi gündeme geldiğinde, AB'nin Türkiye'yi by-pass eden hatlara yönelmesi, ekonomik ve güvenlik açısından farklı riskler taşımaktadır. Bu bakımdan Türkiye, Orta Doğu ve Hazar Havzası enerji kaynaklarının AB'ye güvenli bir şekilde taşınmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu durum Türkiye'nin enerjide transit (veya koridor) ülke olma rolünü de pekiştirmektedir (Ayhan, 2009, s. 156). Türkiye Avrupa için bir enerji geçiş ülkesi olma potansiyeli ile ön plana çıkmakla beraber, Rusya için de enerji kaynaklarını tüketiciye ulaştırabileceği güvenli koridor ülke ve önemli bir ithalatçı müşteri konumundadır. Gerek AB ile olan ilişkiler gerekse de Rusya ile olan ilişkiler Türkiye'nin özellikle doğal gaz temelli enerji güvenliğini yakından etkilemektedir. Bu bakımdan tıpkı AB-Türkiye arası enerji güvenliği temelli ilişkiye değindiğimiz gibi bu alanda Rusya-Türkiye arası ilişkilere de kısaca göz atmamız önemlidir.

Rusya Dünya'nın en büyük enerji ihracatçısı ve en büyük ikinci enerji üreticisidir. Ayrıca dünya genelindeki en büyük doğal gaz rezervlerini bünyesinde barındırmakta ve bu alanda en büyük ihracatçı olmaktadır (Shafer, 2009, s. 114).

Tablo 8: Bazı Ülkelerin Kanıtlanmış Doğal Gaz Rezervleri

Bazı Ülkelerin Kanıtlanmış Doğal Gaz Rezervleri		
Ülke	Miktar (Trilyon M3)	Dünya Toplamındaki Payı (%)
İran	34	18,20%
Rusya	32,3	17,30%
Katar	24,5	13,10%
Türkmenistan	17,5	9,40%
ABD	10,4	5,60%
Suudi Arabistan	8,3	4,50%
Birleşik Arap Emirlikleri	6,1	3,30%
Venezuela	5,6	3,00%
Nijerya	5,1	2,70%
Cezayir	4,5	2,40%
Çin	3,8	2,10%
Irak	3,7	2,00%
<i>Dünya Toplamı</i>	<i>186,9</i>	<i>100%</i>

(T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017, s. 10).

Enerji sektörünün özellikle doğalgaz alanında en önemli aktörlerinde olan Rusya'ya tarihsel süreçte baktığımızda, Rusya Federasyonu'nun 1991'de bağımsızlığını kazanmasının ardından dış politikasını ve iktisadi yapısını birleştirecek bir dış enerji politikası oluşturmaya başladığı göze çarpmaktadır. 2000'lere gelindiğinde Vladimir Putin'in Rusya Başkanı olmasının da etkisiyle enerji sektörü Rusya için en önemli ekonomik sektör konumuna ulaşmıştır. Enerji sektörü Rusya için yeniden süper güç olmanın anahtarlarından biri olarak görülmektedir. Enerji sektörü gelişmişliğinin en temel sebebi Rusya'nın, zengin hidrokarbon rezervlerine sahip olmasıdır. Enerji sektörüne geniş ölçekte bağlı Rus ekonomisi petrol ve doğal gaz fiyatlarındaki

dalgalanmalar nedeniyle kırılmalıklara sahiptir. Bu durumu gidermek adına Rusya, doğal gaz gelirlerini garantileyebilmek için alıcı ülkeler ile uzun dönemli kontratlara, yeni boru hatlarına, yeni dönemde işlevsel bir LNG (Likit Doğal Gaz) sektörü kurmaya ihtiyacı bulunmaktadır (Sevim T. V., 2014, s. 88). Coğrafi koşullar Rusya'nın enerji ihracatında son derece etkin rol oynamaktadır.

Rusya bulunduğu konum olarak AB, Uzakdoğu (Çin) gibi Dünya'nın en önemli enerji ithalat piyasalarına yakın bulunmaktadır. Bu sebeple Avrupa Pazarına yakınlığı Rusya'ya bu bölgelerin enerji tedarikçisi olması rolünde büyük katkı sağlamaktadır. Rusya'nın coğrafi konumu bahsettiğimiz yönden fayda sağlamakla enerji ihracatını lojistik olarak rahatça yapmasını önleyen bir kilit unsurunu da barındırmaktadır. Rusya'nın bulunduğu bölgenin sert hava koşulları birçok limanını verimli kullanımını önlemektedir. Yine bulunduğu bölgenin konum ve koşulları gereği enerji ihracatı için güvenli transit ülkelere ihtiyaç duymaktadır (Shafer, 2009, s. 114). Bu noktada Rusya için Türkiye hem jeopolitik konumuyla hem de devamlı tüketici olması durumu ile ön plana çıkmaktadır.

Rusya tarihsel ve coğrafi koşullarının getirisi ile modern serbest piyasa ekonomisinin aktif olarak uygulandığı sisteme nispeten izole kalmıştır (Considine & Kerr, 2002, s. 306). Rusya gaz endüstrisi de bu durumdan etkilenerek Rus enerji sektörü politik etkiler içeren farklı özellikte bir yapıda ilerlemiştir. Bu noktada iktisadi yönden baktığımızda Gazprom Rusya enerji sektöründe son derece baskın ve tekel niteliğinde bir konuma sahiptir. Rus enerji sektörüne politik yanıyla baktığımızda da Türkiye'yi yakından ilgilendiren bir unsur olan Rusya'nın Avrupa'ya gaz ihracatı için politik bağlamda transit ülkelere önemli bağımlılıklarının varlığı ortaya çıkmaktadır (Mitchell, Beck, & Grubb, 1996, s. 68). Türk-Rus ilişkileri çoğunlukla bu zemin üzerinde şekillenmektedir.

Soğuk savaş döneminde, Türkiye'nin NATO üyesi olması sebebiyle dönemin doğası gereği son derece kısıtlı olan Türk-Rus ilişkileri soğuk savaş sonrası gelişmeye başlamıştır. Özellikle Türkiye'nin enerji jeopolitiğindeki transit ülke ve enerji ithalat bağımlısı ülke olan çift yönlü rolü Türkiye'yi genel anlamda bir denge politikası izlemeye götürmüştür. Ancak Türkiye Rusya arası ilişkiler tarihsel süreçten bu yana daha Realist temelde çıkar ilişkileri odaklı yürümüştür. Bu çıkarların temelinde de enerji ve ekonomik çıkar unsurları ön plana çıkmıştır. Türkiye Rusya arası karşılıklı bağımlılık ilişkisinin temeli farklı bazı dinamikler içermektedir. Türkiye Rusya arası karşılıklı bağımlılık ilişkisine bakıldığında karşılıklı bağımlılıkta taraflar arası eşitsizliğe işaret ederek asimetric karşılıklı bağımlılığı ifade eden Realist düşünceye uygun bir yapı göze çarpmaktadır. Rusya'nın Türkiye'den gördüğü en temel fayda doğal gazı pazarlayabileceği güvenli transit yol olması şeklindedir. Fakat Türkiye Rusya üzerinden gelecek enerji ithalatına büyük ölçekte bağımlıdır. Türkiye'nin Rusya'dan mutlak faydası ücretini ödeyebileceğini garanti ettiği miktarda enerji akışını Rusya'dan güvenli olarak kesintisiz olarak temin edebilmesi ve transit ülke rolünün pekişmesi yönündedir. Fakat Rusya'ya yaptığı genel anlamdaki ihracatı, enerji ithalatının yanında çok geride kalmaktadır. Bu durum büyük ticaret açığı meydana getirmektedir. Türkiye doğal gazı elektrik üretiminde kullanım, konutlarda, şehirlerde kullanım gibi çok boyutlu bir kullanım politikası ile bağlıdır. Bu çok boyutlu kullanım Türkiye'yi Rusya'ya karşı doğal gaz ithalat bağımlısı haline getirmiştir. Böylece Türk ekonomisi bu alanda önemli kırılganlıklar barındırmaktadır. Tüm bu süreç sonucu Türk – Rus ilişkilerinde asimetric karşılıklı bağımlılık oluşmaktadır. Bu asimetric karşılıklı bağımlılık Türkiye'nin AB ile veya bir başka aktör ile istediği biçimde enerji ilişkileri kurmasını önlemektedir. Çünkü Türkiye'de Realist bağlamda kendi çıkarlarını düşünmekte ve enerji güvenliğini ulusal güvenlik açığı haline getirmemek adına çaba göstermektedir. Tüm bunların yanında

Gaz Boru Hattı projesidir. 2003 yılında Türkiye Karadeniz'in 1900 km altından geçen ve yıllık 16 milyar m³ kapasitesi olan Dünya'nın en derin gaz boru hattı niteliğindeki mavi akım aracılığı ile Rus gazını almaya başlamıştır. Buna ek olarak Ankara'ya 1997 yılında Gazprom tarafından verilen mavi akım hattından gaz alışverişi ile ilgili sözlerin yerine getirilmesi iki ülke arasındaki büyüyen stratejik ortaklığı göstermektedir. Rusya-Bulgaristan Güney Akım boru hattı iptal edilir edilmez, Ankara ve Moskova hızlı biçimde yeni projeler ortaya koymaya çalışmışlardır. Tüm bu karşılıklı ilişkilerin yansıması olarak 2013 yılında Türkiye Gazprom için Avrupa bölgesindeki ikinci en büyük pazar haline gelmiştir (Grigas, 2017, s. 113). Mavi akım gaz boru hattı arada üçüncü ülkeleri geçerek Rusya'nın doğal gazını Türkiye'ye ulaştırma bağlamında tasarlanmıştır. Mavi Akım ile doğal gaz Rusya Federasyonu'ndan Karadeniz geçişli bir hat ile Türkiye'ye ulaşmaktadır (Gazprom, 2019). Mavi Akım'ın Türkiye bölümü Samsun'dan başlamakta, Amasya, Çorum, Kırıkkale üzerinden Ankara'ya ulaşmakta ve Ana Hat ile irtibatlandırılmaktadır. Söz konusu hat 2003 tarihinde işletmeye alınmakla beraber, 2005 tarihinde resmî törenle açılmıştır (www.enerji.gov.tr, 2019). Rusya Türkiye arası önemli bir diğer proje ise Rus gazını güneydoğu Avrupa'ya taşıyacak yeni boru hattı projesi olan Türk Akım Gaz Boru Hattı Projesidir (Grigas, 2017, s. 113). Türk Akım projesi Rusya'daki dev doğal gaz rezervlerini doğrudan Türkiye'nin doğal gaz dağıtım şebekesine bağlayarak Türkiye, Güney ve Güneydoğu Avrupa için güvenilir bir enerji kaynağı yaratmayı hedeflemektedir (TurkStream, 2019). Rusya'dan başlayarak Türkiye üzerinden Türkiye'nin komşu devletleriyle olan sınırlarına kadar uzanan ve temelde Türkiye ile Avrupa'ya gaz arzını sağlamak amacıyla inşa edilen Türk Akım ile Rusya Federasyonu ve Ukrayna arasında geçtiğimiz yıllarda yaşanan doğal gaz anlaşmazlıkları sonu Batı Hattı'ndan gelen gazda yaşanan kesintilerin sonlanmasını da amaçlamaktadır. Bu proje ile Türkiye'ye başka bir ülkenin iletim hattı kullanılmadan doğrudan kaynak ülkeden gaz taşınabilmekte ve

üçüncü taraflardan kaynaklı muhtemel kesintilerin önlenmesi hedeflenmektedir (www.enerji.gov.tr, 2019). Türkiye Rusya arası ilişkiler, Türkiye'nin gerek enerji arz güvenliğini gerekse de enerjide transit ülke olma ve ekonomik olarak bu yolla pozitif girdiler sağlama potansiyelini önemli ölçüde etkilemektedir. TürkAkım projesi Türkiye-Rusya arası enerji ve politik ilişkilerde yeni bir dönemi işaret etmekle beraber Türkiye'ye için (Moskova'nın Avrasya ekonomik birliği çerçevesinde Avrasya üzerindeki enerji politikalarını koordine etmesi için tasarlanmış olan) Avrasya enerji birliği gibi planlarda kilit ülkelerden biri olma yolunda destek sağlamıştır. 2015 yılında IŞID ve Suriye ile ilgili farklı politikaların varlığı ve Rus savaş uçağının düşürmesi ile ortaya çıkan uçak krizi sonucu iki ülke arası ilişkiler belli ölçüde sarsılmakla beraber, güncel konjonktürde ilişkiler normalleşmiş ve iki ülke arası iş birlikleri başarılı biçimde sürdürülmüştür (Grıgas, 2017, s. 113). Tüm bu enerji projelerinden de anlaşılacağı üzere, Türkiye enerji güvenliği için Rusya hem ticari bir ortak olarak hem de bir enerji ihracatçısı olarak büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda iki ülke arası asimetrik veya eşit fark etmeksizin çok boyutlu bir karşılıklı bağımlılığın varlığı açıktır. Söz konusu projeler ve Türkiye'nin gaz ihtiyacı devam ettikçe, iki ülke arası ilişkilerin daima orta yol bulunarak gitmesi gereği açıkça görülebilmektedir.

3. BÖLÜM: DOĞU AKDENİZ HİDROKARBON REZERVLERİ VE TÜRKİYE’NİN ENERJİ GÜVENLİĞİ

3.1. DOĞU AKDENİZ VE BÖLGEDEKİ ENERJİ KEŞİFLER

Doğu Akdeniz ve enerji konusunu özellikle Türkiye ve Türkiye’nin enerji güvenliğine katkıları bağlamında ele alırken konuyu birkaç kategoriye bölmemiz süreci rahat aktarabilmemiz açısından önemlidir. Bu sebeple Doğu Akdeniz bölgesinin coğrafi konumundan kaynaklı tarihsel önemine, bölgedeki enerji kaynaklarının neler olduğuna, bu süreçte hangi aktörlerin, hangi politikalarla etkin olduğuna ve etkin aktörlerin Türkiye ile ilişkilerine değinmemiz gerekmektedir. Ayrıca, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki enerji denklemini içinde yer aldığı konuma ve bu bölgedeki mücadelesine de değinirken, bölgedeki hidrokarbon Türkiye’ye olabilecek potansiyel faydasına ilişkin bir projeksiyon yapmamız konuyu doğru biçimde analiz etmemiz ve konuya dair bazı şeyleri rahatça ortaya koymamız adına bize yardımcı olacaktır.

Doğu Akdeniz bölgesi insanlık tarihinde önemli bir yere sahiptir. Kadim uygarlıkların kurulduğu bir bölge olmanın yanında, aktif ticaret yolları üzerinde bulunması sebebiyle de tarih boyu jeopolitik önemini muhafaza etmiştir. Tunus’taki Bon Burnu ile İtalya’ya bağlı Sicilya Adası’nın Batıya uzanan ucundaki Lilibeo Burnu arasında çizilen hattın doğusunda yer alan bölge, Doğu Akdeniz bölgesidir. Bu bölge günümüzde enerji yolları üzerinde de ciddi öneme sahiptir (Tuğrul, 2018, s. 16). Doğu Akdeniz bölgesi tarih boyu etrafındaki tüm ülkeleri coğrafi konumu itibariyle etkilemiştir.

Birçok tarihçi ve yazarın “verimli hilal” dedikleri bölgede yer alan Doğu Akdeniz; Mısır, Mezopotamya ve Anadolu gibi, Dünya’nın en verimli topraklarına sahip olan bölgeyi ifade etmektedir (Yaycı, 2012, s. 2). Bu sebeple tarihin çeşitli dönemleri boyunca savaşlara, çekişmelere sahne olmuştur.

Harita 5: Akdeniz Bölgesi İçinde Doğu Akdeniz

(Kavaz, 2019).

Doğu Akdeniz en dar ölçekte Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Yunanistan ve Kıbrıs Adası'nı (KKTC/GKRY/İngiltere olarak) kapsayan bir yapıya sahiptir (Yıldız D. , 2002, s. 55). Bu ülkelerin bulunduğu Doğu Akdeniz'in Doğu kısmı özellikle enerji konusunda aktif bölgelerdir. Doğu Akdeniz ülkelerini, Doğu Akdeniz'e kıyıları bulunması temelinde ele alırsak Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Libya, Tunus, Malta, İtalya, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Arnavutluk, Yunanistan ve Kıbrıs Adası (KKTC/GKRY/İngiltere olarak) Doğu Akdeniz'i oluşturmaktadır (Sandıklı, Budak, & Ünal, 2013, s. 3). Doğu Akdeniz ülkeleri içinde bölgeye en uzun sınırlara sahip ülkeler; Türkiye, Yunanistan ve Mısır'dır. Kıbrıs adası ise bulunduğu konum itibariyle bölgede olan olaylardan son derece yakından etkilenmektedir. Doğu Akdeniz, Orta Doğu'nun Avrupa'ya açılması, deniz yollarına ulaşması açısından da önemli olup, geçmişten geldiği gibi Avrupa, Ortadoğu, gibi çok boyutlu olarak birçok ülkenin ticaret yollarının önemli güzergâhı olmakta ve stratejik önemi artmaktadır.

3.2. DOĞU AKDENİZ VE ENERJİ KEŞİFLERİ

Zamanla değişen teknoloji yoluyla denizlerden petrol ve doğal gaz çıkartılmasının çoğalması, arama teknolojilerinin gelişmesi ile Doğu Akdeniz’de zengin petrol ve doğal gaz yatakları bulunmuştur (Tuğrul, 2018, s. 17,18). Enerji rezervlerinin ülkeler bazında hayati öneme sahip olduğu günümüzde, Doğu Akdeniz gibi zaten stratejik öneme sahip ve uzun dönemlere yayılan kargaŐa ortamının var olduğu bir bölgenin, yüksek miktarda enerji rezervlerine sahip olması, var olan ihtilafly yapıyı en st seviyelere taŐımuŐtur.

Teknolojik gelişmelerin getirisi olarak Doğu Akdeniz bölgesinde petrol, doğal gaz ve hidrokarbon yataklarının geniş lde bulunduğu saptanmıştır. 2009 ve 2011 yılları arasında İsrail kıyı ötesindeki Tamar ile Leviathan sahalarında ve Kıbrıs kıyı ötesindeki Afrodit sahasında önemli doğalgaz yataklarının bulunması sebebiyle Doğu Akdeniz uluslararası enerji piyasalarında önemli gündem maddelerinden biri haline gelmiştir (Avrupa Parlamentosu Dış Politika Direktörlüğü, 2017, s. 15). Leviathan Havzası, Nil Havzası, Herodot Havzası ve Kıbrıs Adası’nın güney vresinde tespit edilen petrol ve doğalgaz rezervinin yaklaşık 30 milyar varil ve yaklaşık 1,5 trilyon dolar değerinde olduğu açıklanmıştır. Bu durum bölgeyi enerji bakımından transit bölgeden kaynak bölge durumuna getirmektedir. Söz konusu kaynak projeksiyonu evre ülkelerin iktisadi ve enerji güvenlikleri bağlamında büyük önem arz etmektedir (Erbaş, 2018). Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının bölge içinde geniş alanlara yayılmış olduğu potansiyeli ile bölgede geniş bir ervede araştırma yapılmaktadır. Bununla birlikte mevcut kanıtlanmış rezervler İsrail, Mısır, Kıbrıs gibi belli bölgeler vresinde yer almaktadır.

Harita 6: Doğu Akdeniz’de Keşfedilen ve Araştırma Yapılan Enerji Sahaları

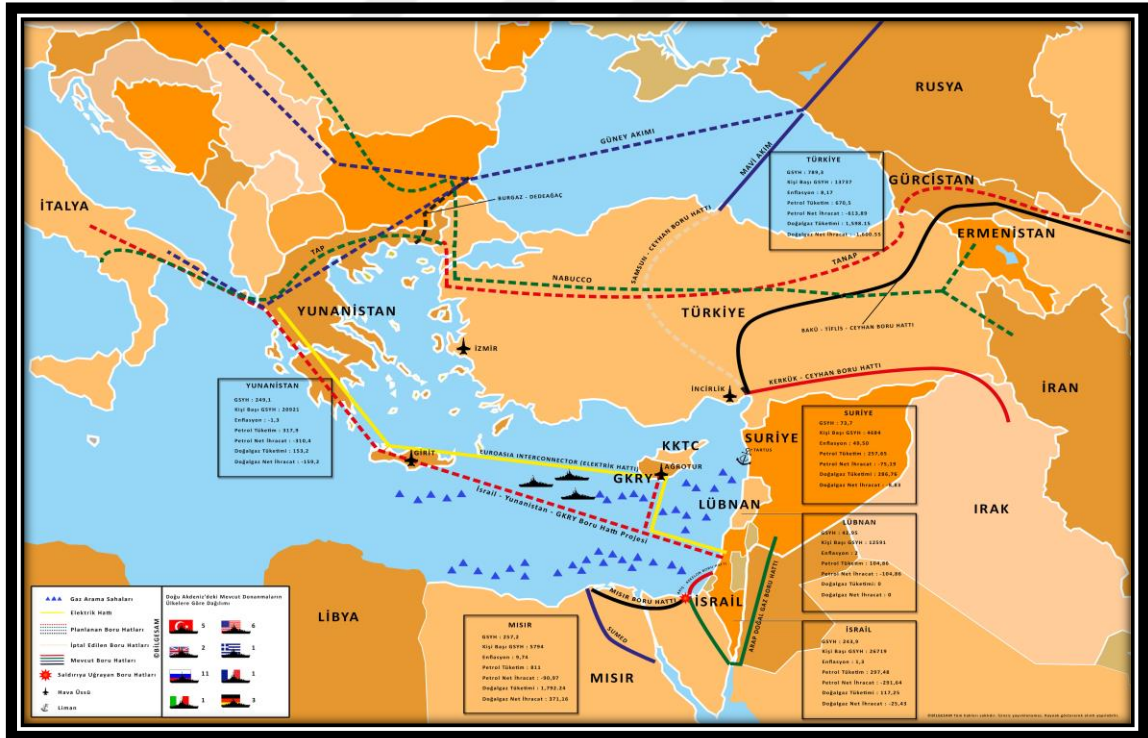

(Karagöl & Özdemir, 2017, s. 14).

Doğu Akdeniz bölgesinde enerji rezervlerinin bulunduğu ilk dönemlerde kimi analistler, bölgeye olan ilginin çoğalmasıyla, bu rezerv keşiflerinin bölgede enerji iş birliğini arttırmanın yanında, ekonomik ve siyasi istikrar konusunda daha barışçıl bir ortama yol açabileceği seçenekleri üzerinde durmuşlardır. Uluslararası Kriz Grubu (ICG) ve Alman Marshall Fonu (GMF) gibi düşünce kuruluşlarının hazırladığı raporlarda keşfedilen enerji yataklarının barışçıl bir ortama götürebileceği vurgulanmaktadır. Fakat yaşanan gelişmeler ve tarafların (Realist görüşün devletler arası doğa durumu önermesine çok uygun olan) çıkarıcı tavırları göz önünde bulundurulduğunda keşfedilen enerji kaynaklarının barıştan çok çatışmaya yol açacağını tahmin etmek zor değildir (Sandıklı ve diğerleri, 2013, s. 1, 2). Doğu Akdeniz çatışmalarının olduğu bir bölge olduğundan bu bölgede enerji kaynaklarının bulunması ve üstüne bu enerji kaynaklarının kime ait olduğu

belli olan kara parçalarının dışında, sahipliği tartışmalı denizlerde bulunması, çatışmayı körükleyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada bölgede bulunana enerji kaynakları bölge ülkeler arasında çatışmaya yol açıp, bu ülkelerin güvenliklerini tehdit edebilecek boyutlara dönüşme potansiyeline sahiptir (Altuner & Tatar, 2016, s. 805). Bölgedeki hukuki belirsizlik, bu kaynakların kime ait olduğu, bu kaynakları kimin araştırıp çıkaracağı, bu kaynaklardan kimin para kazanacağı ve nasıl nakledeceği hususlarında ihtilafli durumlar yaratmaktadır. Bu sebeple bu bölgede enerji unsuru, bölgeyi bir araya getiren bir barış unsuru olmak yerine bölgedeki ayrışmayı, kargaşayı alevlendiren bir çatışma unsuru haline gelmektedir.

Harita 7: Enerji Bağlamında Doğu Akdeniz Haritası

(Sandıklı ve diğerleri, 2013, s. 8,9).

Bölgedeki doğal kaynaklar üzerindeki tartışma özellikle Mısır, İsrail ve Kıbrıs adası üzerinde yoğunlaşmaktadır. Doğalgaz kaynaklarının yönetilmesi ile ilgili İsrail içinde yaşanan politik çekişmelerin yatırımlara negatif etkisi, Türkiye- Mısır- İsrail'in kendi

aralarında ve içlerinde yaşadıkları istikrarsız ilişkiler, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi arasında yaşadığı Münhasır Ekonomik Bölge çekişmeleri gibi unsurlar bu bölgedeki enerji kaynaklarının doğrudan taraflar arası barış ve uzlaşmaya yol açabileceği fikrini sona erdirmiştir. Doğu Akdeniz enerji kaynaklarından ilk dönemlerdeki beklenti çok üst düzeylerde olmuştur. Doğu Akdeniz doğal gazının Kıbrıs yansıması büyük beklentiler ortaya çıkarmış ama gaz rezerv potansiyellerinin, ilk dönemlerdeki aşırı yüksek tahminlerin gerisinde kalması bu konunun özellikle GKRY için daha gerçekçi temelde ele alınmasını sağlamıştır. Bununla birlikte Mısır kıyı ötesinde bulunan Zohr sahasının geniş doğal gaz yataklarının ortaya çıkması, Doğu Akdeniz'e olan ilgiyi tüm taraflar bazında üst seviyelere taşımıştır (AP Dış Politika Direktörlüğü, 2017, s. 16). Doğu Akdeniz'de güncel olarak Mısır ve İsrail iki önemli aktör konumundadır. Bu sebeple bu iki aktörün Doğu Akdeniz enerji kaynakları meselesi içindeki yeri ve önemine Türkiye'ye etkileri bakımından kısaca göz atmak gerekmektedir. Çünkü Doğu Akdeniz'deki enerji denklemi sürece bir bütün olarak çok boyutlu yaklaşım gerektirmektedir.

Doğu Akdeniz enerji gündeminin geçmişine bakıldığında Mısır uzun yıllardır önemli bir rol oynamaktadır. 2000'ler sonrasında Mısır kurmuş olduğu LNG altyapısının yanında iki adet uluslararası boru hattı inşa etmiştir. Bu çerçevede Mısır-İsrail Boru Hattı ve Arap Doğalgaz Boru Hattı, Mısır'ı bölgedeki önemli enerji ihracatçılarından biri haline getirmiştir. Fakat Mısır'da 2011'de yaşanan devrim olayları sonrası 2012'de El Arış - Aşkelon Boru Hattı üzerinden İsrail'e doğal gaz aktarımının kesilmesi, Türkiye'ye kadar uzanan Arap Doğal gaz boru hattının, altyapısına yönelik saldırılar neticesinde kapanması, Mısır'daki iç kargaşanın, İsrail ile sürtüşmelerin uzun sürece yayılması, Suriye'nin uzun soluklu bir iç savaşa girmesi ve nihayetinde İsrail - Kıbrıs kıyı ötesindeki doğalgaz keşiflerinin ortaya çıkışı gibi olaylar Mısır'ın bölgedeki enerji alanındaki lider

konumunu sarsmıştır (AP Dış Politika Direktörlüğü, 2017, s. 37, 39). Bununla birlikte Mısır Doğu Akdeniz için halen kilit bir aktördür.

2003 yılında GKRY ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) sınırlandırma anlaşması imzalayan ve 2013'te Sisi'nin yönetimi devralmasıyla Türkiye ile ilişkileri bozulan Mısır, Doğu Akdeniz'de en uzun sahil şeridine sahip ikinci ülke olarak 2012 yılından itibaren doğalgaz ithal etmeye başlamıştır. Mısır, 2015 yılında Zohr sahasında keşfedilen 850 milyar metre küp (bcm)'lik doğalgaz rezervi ve yıllık 30 bcm'lik üretim kapasitesi ile enerji alanında uluslararası bir oyuncu olma yolunda önemli bir avantaj elde etmiştir. Mısır'da Yıllık üretim kapasitesi 19 bcm olan Idku ve Damietta LNG terminalleri tekrar faal hale gelmiş ve 2018'de yürürlüğe giren doğalgaz piyasası düzenleme kanunu ile özel sektöre doğrudan gaz ithal etme yetkisi verilmesiyle, Mısır'ın doğalgaz dağıtım merkezi olma yolunda önemli bir adım atmıştır. Mısır, İsrail arası ilişkilerde de gelişmeler yaşanmış ve İsrail'den Mısır'a iç piyasa kullanımı ve LNG ihracı için 10 yıl süre ile yıllık 7 bcm doğalgaz satılması konusunda iki ülke arası 15 milyar dolarlık anlaşma yapılmıştır. Böylece İsrail'de rotasını Mısır'a çevirmiştir (euronews, 2019). Doğu Akdeniz için önemli bir aktör olan İsrail 2009 yılında "Noble Energy Company"nin İsrail kıyı ötesindeki Tamar Sahasında önemli doğal gaz bulunmasını açıklaması üzerinde bölgedeki doğal gaz araştırmalarında bir dönüm noktası meydana gelmiştir. Bu dönüm noktasını takiben bölgeye olan ilgiyi arttıran gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerin başında, Noble Şirketi'nin İsrail kıyı ötesindeki Leviathan sahasında ve Kıbrıs Kıyı ötesindeki Afrodit sahasında (bu sahalar başta olmak üzere genel olarak Levant Havzası'nda) bulunan iki büyük keşfini açıklaması yer almaktadır. 2015 yılında ENİ Şirketi'nin Mısır kıyı ötesindeki Zohr bölgesindeki büyük doğalgaz sahası keşfini açıklaması ise Doğu Akdeniz'deki hidrokarbonların enerji gündemine oturmasına ve Türkiye dâhil bölgeye yakınlığı bulunan tüm tarafların dikkatini büyük oranda çekmesine

sebepe olmuştur (AP Dış Politika Direktörlüğü, 2017, s. 42). Türkiye, Doğu Akdeniz’de daha önce Mısır ile yaşadığı benzer bir süreci İsrail ile de yaşamıştır. Türkiye, 320 bcm kapasiteli Tamar ve 640 bcm kapasiteli Leviathan sahalarından çıkarılacak doğalgaz için hem bir pazar hem de Avrupa piyasasına çıkış noktasıyken 2010 Mavi Marmara olayı ile İsrail- Türkiye arasındaki diplomatik ve askeri ilişkilerin askıya alınması bu seçeneğe büyük zarar vermiştir. İsrail ise GKRY ile MEB sınırlandırma anlaşması imzalamıştır. İsrail’in yıllık doğalgaz ihtiyacı 2023 yılına kadar 19 bcm/yıl olması ön görülmektedir. Tamar ve Leviathan sahaları tam kapasite ile üretime geçtiğinde ise İsrail yıllık 40 bcm doğalgaz üretim kapasitesine ulaşması planlanmaktadır. Mısır ise büyüyen iç talebi, Asya ve Afrika arasındaki köprü konumu, kullanıma hazır LNG alt yapısı ve 1200 km’lik Arap Doğalgaz Boru Hattı ile diğer Arap ülkelerine doğalgaz satış imkânına sahip olması sebebiyle İsrail için ittifak yapılacak iyi bir ortak konumundadır. İsrail Mısır’a benzer biçimde bölgede doğalgaz dağıtım merkezi olmayı hedeflemektedir. Hatta 2019 içinde 5 blok ve 19 saha için ihale yapılması ön görülmekte ve Amerikan ExxonMobil’in İsrail ile doğalgaz üretimi konusunda iş birliğini artırma yönünde düşünceleri olduğu tahmin edilmektedir (euronews, 2019). Bu bakımdan Doğu Akdeniz’in doğu cephesinde Türkiye’nin dahil olmadığı bir enerji denklemi kurulmakta ve bu durum Türkiye’yi Doğu Akdeniz’den dışlamak isteyen GKRY-Yunanistan, AB gibi aktörlerin işine gelmektedir. Ayrıca İsrail ve Mısır Türkiye’yi Doğu Akdeniz’deki enerji denkleminde dışlayan ve 2019’un ilk çeyreğinde Mısır’ın başkenti Kahire’de bir araya gelen “Doğu Akdeniz Gaz Forumu” toplantısının da katılımcıları olmuşlardır. Bu durum da Türkiye’nin bu bölge ile ilişkilerini hızla düzeltmesi için bir sinyal olarak okunabilmektedir.

Türkiye açısından Doğu Akdeniz’de diğer önemli iki aktör Yunanistan ve GKRY ikilisinin süreç içindeki tutumuna ve ABD, Rusya’nın bölgedeki varlık mücadelesine ayrı bir

başlıkta değinmek konuyu daha iyi anlamamızı sağlayacaktır. Fakat bu konuya değinmeden önce Türkiye'nin Doğu Akdeniz enerji kaynaklarına nakil güzergâhında olmak suretiyle dâhil olmak istemesi politikalarını etkileyen, bu enerji kaynaklarının nasıl uluslararası piyasalara arz edileceği konusuna değinmemiz yerinde olacaktır.

Doğu Akdeniz'deki doğal gaz kaynaklarının ihracı konusunda Türkiye'de oyuna dahil olmayı planlamaktadır. 2009-2010 yıllarından itibaren boru hatları ve LNG bazında projeler üretilmeye başlanmıştır. Bu önerilen projelerin önde gelenleri; İsrail-Ürdün /İsrail-Gazze boru hatları, İsrail-Kıbrıs-Yunanistan boru hattı, İsrail-Kıbrıs-Yunanistan elektrik bağlantısı, Vasilikos LNG platformu, İsrail'de Floating (Akışkan) LNG tesisi, Mısır mevcut LNG tesislerine bağlanan İsrail-Kıbrıs boru hattı ve Türkiye'yi yakından ilgilendiren İsrail-Türkiye Boru hattı projeleridir. Türkiye-İsrail arası boru hattı projesini kısaca ele alırsak ilk olarak daha öncede bahsettiğimiz gibi 2010 yılındaki Mavi Marmara (İsrail Filo Baskını) olayı ile İsrail Türkiye arası ilişkiler kopma durumuna gelmiş, siyasi ve diplomatik gerginlikler en üst seviyelere ulaşmış ve enerji kapsamındaki diyaloglar da bu süreçten doğrudan etkilenmiştir. Bununla birlikte zamanla gerilimin azalması sonucu 2013 yılında Türkiye'den Turcas Holding'in yıllık 16 milyar m³ kapasiteye sahip olabilecek 470 Km'lik söz konusu boru hattı projesi inşası için İsrail'e 2,5 Milyar ABD Doları teklif vermiştir. Bu teklifin devamında yine Türkiye'den Zorlu Grup, İsrail'deki faaliyetlerini göz önünde bulundurarak, İsrail-Türkiye arası boru hattı projesi ile ilgilendiğini açıklamış ve 2014'te Türkiye'den farklı firmalar da İsrail'in Leviathan sahasında Türkiye'ye boru hattı kurulması vasıtasıyla doğalgaz ihracatı yapılmasına ilişkin teklifler gerçekleştirmişlerdir. Bu yönde atılan hızlı ve somut adımlar sonrası 2016 yılında yeniden uzlaşma anlaşması sonucu İsrail-Türkiye arası boru hattı yeniden gündeme alınmıştır. Turcas firması İsrail doğal gazının boru hattı üzerinden Türkiye'ye

ulaşması için İsrail-Kıbrıs ve Kıbrıs-Türkiye arası karşılıklı anlaşmalar yapılması yönünde gereklilikler açıklamıştır. Fakat bu noktada söz konusu boru hattının geliştirilmesi için Kıbrıs (GKRY) engeli ortaya çıkmıştır. Bu durum süreci sekteye uğratmıştır (AP Dış Politika Direktörlüğü, 2017, s. 78-81). Doğu Akdeniz'in tarihsel önemine ve bu bölgedeki enerji kaynaklarının yarattığı etki kapsamında bölgedeki önemli bazı aktörlere Türkiye ile olan ilişkileri açısından değindikten sonra Türkiye'nin bölgedeki varlık mücadelesinde büyük yer tutan Kıta sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) mücadelesine ayrıca değinmemiz gerekmektedir. Bu mücadeleye değinirken bölgede var olmak isteyen AB, ABD, Rusya gibi aktörleri de Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de var oluş mücadelesini güvenlikleştirmesi bakımından ele almamız süreci analiz etmemiz açısından önemlidir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarından şu anda yaşanan en büyük sorun Türkiye'nin deniz yetki alanları (MEB) bazındadır.

3.3. DOĞU AKDENİZ'DEKİ HİDROKARBONLAR ÜZERİNDEN YAŞANAN MÜCADELEDE TÜRKİYE'NİN YERİ

Dünya'da enerji kaynaklarının bulunduğu ve çatışmaların, istikrarsızlıkların yaşandığı bölgelerde enerji kaynaklarının paylaşımı konusunda küresel boyutlu ihtilaf sorunları ortaya çıkmaktadır. Doğu Akdeniz'de de benzer biçimde 2000'lerde bulunan geniş enerji kaynakları, girişimlerde bulunulan somut sondaj çalışmaları yoluyla bölgenin kızgınlığını körüklemiş ve gelecekte önemli bir enerji alanı veya enerji transit ülke potansiyeline sahip tüm kıyı ülkelerini ve dolayısıyla Türkiye'yi de etkilemiştir (Altuner & Tatar, 2016, s. 806). Türkiye için Doğu Akdeniz gazı özellikle müşteri olmak boyutunda Rus gazının payının düşürülmesi ve kaynak çeşitliliği oluşturulması için önemlidir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz hidrokarbonlarından elde etmek istediği önemli bir diğer fayda ise Türkiye'nin

bu kaynakların aktarımında transit ülke olması yönündedir. Türkiye'nin bu taleplerinde bölgede Türkiye olarak ve KKTC olarak varlığı son derece önemlidir. Fakat, bu noktada özellikle AB destekli Yunanistan ve GKRY ile yaşadığı Kıta Sahanelığı ve MEB sorunları Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki egemenliğini ve bölgeden enerji güvenliği boyutunda fayda sağlama isteğini ciddi anlamda tehlikeye sokmaktadır.

Devletin anayasal düzenini, milli varlığını, bütünlüğünü, siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel çıkarlarını ve anlaşmalarla teminat altına alınan her türlü haklarının kollanmasını ifade eden güvenlik kavramı, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları göz önüne alındığında Türkiye açısından, devletin enerji güvenliği temelli çıkarlarının korunması, toprak bütünlüğü ve sahip olduğu kıta sahanlığı bazında hukukunu korunması boyutuyla genel bir güvenlik meselesi boyutu kazanmıştır (Sandıklı, 2009, s. 7). Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon rezervleri elbette ekonomik getiri açısından önemli bir konumda yer almaktadır. Fakat bu enerji rezervleri üzerinden yaşanan mücadele aslında Doğu Akdeniz'deki egemenlik mücadelesidir. 2019'un ilk çeyreğinde Mısır'ın başkenti Kahire'de Akdeniz'e kıyısı olan 7 ülkenin resmi katılımlarıyla gerçekleşen "Doğu Akdeniz Gaz Forumu" adlı bir toplantı, Doğu Akdeniz'de bulunan hidrokarbon rezervleri üzerindeki paylaşım mücadelelerinin ve iş birliklerin iyice belirginleşmeye başladığının açık kanıtıdır (Kavaz, 2019). Türkiye ve KKTC'nin toplantıya davet edilmemesi ise bölgedeki mücadelede Türkiye'nin daha etkin olarak yer almasını teşvik eder niteliktedir.

Türkiye'nin enerjide dışa bağımlı olması sebebiyle takip ettiği en temel stratejiler, yerel kaynakların enerji üretiminde payını arttırmak, uluslararası boru hattı projelerini hızla hayata geçirmek, Ceyhan'ın uluslararası enerji dağıtım terminali olmasını sağlamak ve enerji arama faaliyetlerine hız vermektir. Türkiye bu stratejilerinden yola çıkarak hidrokarbon kaynaklarının aranmasına hız vermiş ve bu bağlamda Doğu Akdeniz sahip

olduğu hidrokarbonlar vasıtasıyla bu stratejinin uygulandığı alanlardan biri olmuştur. Fakat GKRY'nin Kıbrıs adası güneyinde tek taraflı olarak Hidrokarbon kaynakları aranmasına izin vermesi Türkiye'yi harekete geçirmiş, Türk Silahlı Kuvvetleri de GKRY için arama faaliyeti yapan gemilere müdahale ettiği için konu uluslararası boyuta taşınmıştır. Bu bakımdan Türkiye- KKTC arası 11 Eylül 2011'de kıta sahanlığı anlaşması imzalanmış ve Türkiye Doğu Akdeniz'deki varlığını askeri unsurları da işe katarak fiili ve hukuki olarak göstermiştir (Tamçelik, 2016, s. 272,273). Türkiye GKRY politikalarına karşın belli ölçüde önlemler alabilmekle beraber bölgenin bir diğer aktörü İsrail'e karşın önlem alma konusunda zorlanmaktadır. Türkiye'nin doğu Akdeniz'de karşılaştığı ilk tehdit GKRY ve Yunanistan'ın MEB unsuru vasıtasıyla Türkiye'yi Akdeniz'de dar bir alana sıkıştırma politikalarıdır. Bu tehdit gerçekleşirse, Türkiye'nin doğu Akdeniz'de askeri varlığı başta olmak üzere balıkçılık konusuna kadar çok sayıda beklentilerinin yanında bölgedeki hidrokarbon kaynaklarının sahipliği hedefi de neredeyse sıfır oranına düşecektir. Bu durum KKTC'nin varlığı içinde ciddi bir tehdittir.

Türkiye için doğu Akdeniz'deki hidrokarbonlar bir diğer önemli boyu ise bu kaynakların uluslararası piyasalara arzında Türkiye'nin alacağı role ilişkindir. Türkiye'nin enerjide merkez ülke olma arayışına veya transit ülkesi olma yönündeki çalışmalarına Doğu Akdeniz hidrokarbonları destek olabilecek vasıftadır. Bu kaynakların Türkiye üzerinden başka ülkelere arzı Türkiye'nin ucuza enerji alması ve bu enerji iletiminden ekonomik kazanç elde etmesi için gayet önemlidir. Fakat Doğu Akdeniz'deki nakil güzergâhlarının Türkiye'yi oyun dışı bırakacak biçimde İsrail-GKRY-Yunanistan iş birliğinde belirlenme tehlikesi Türkiye'nin ekonomik ve enerji güvenliği bağlamında ciddi bir tehdittir (Tamçelik, 2016, s. 274). Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin yanında Avrupa Birliği, Rusya, ABD, İsrail, Mısır gibi birçok aktörün çekişmesi mevcuttur. Doğu Akdeniz'de var olma

mücadelesinde bulunan aktörler arasında AB bölgeye yakınlığı sebebiyle de etkin bir konumda yer almaktadır.

Yunanistan ve GKRY cephesinden Doğu Akdeniz mücadelesine dâhil olan AB için Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının önemi çift yönlüdür. Bu kaynakların AB için teşkil ettiği ilk önem Doğu Akdeniz doğal gazının AB'ye bölgesel olarak yakınlığı ve bölgede bulunan üyeleri vasıtasıyla bu kaynaklara rahatça ulaşabilmesidir. İkinci önemi ise GKRY-Yunanistan gibi üyelerini yakından ilgilendirmesi hususudur. Bu ikincil hususun altında Doğu Akdeniz'de AB varlığının kalıcı olarak tesis edilmesi fikrinin mevcut olduğu açıktır.

AB çalışmamızın ikinci bölümünde de değindiğimiz üzere, uzun yıllardır enerji politikaları çerçevesinde kaynak çeşitlendirme stratejisini takip etmektedir. Bu kaynak çeşitlendirmesinde özellikle doğalgaz ön plana çıkmaktadır. 2014 yılında Junker Komisyonu'nun önemli girişimlerinden AB Enerji Birliği'nin kurulmasında doğal gaz arz güvenliğinin sağlanması konusu bir katalizör görevi görmüştür. Doğu Akdeniz potansiyel enerji kaynaklarının ve AB bölgesinin kısmen içinde olan Doğu Akdeniz'in bölgesel yakınlığının, AB enerji güvenliğine önemli katkılar sağlanması beklenmektedir. Doğu Akdeniz AB'nin dış politika perspektifinde de önemli bir konuma sahiptir. 2015 yılında başlayan mülteci krizi Doğu Akdeniz'de yaşanan herhangi bir gelişmenin AB'yi doğrudan etkileyebileceğini göstermiştir. Bu sebeple Doğu Akdeniz'de ve AB'nin tüm Güney bölgesinde yaşanan siyasi gelişmeler, bölgedeki jeopolitik istikrar, ekonomik politikalar AB için önem teşkil etmekte bu sebeple buradaki gelişmelerin AB istikrarını bozmayacak biçimde desteklenmesi AB politikalarında öncelik halini almıştır (AP Dış Politika Direktörlüğü, 2017, s. 19, 20). Yunanistan ve GKRY AB üyesi olduğundan AB'nin de Doğu Akdeniz'de önemli bir varlığı söz konusudur. Yunanistan-GKRY

ittifakının Türkiye ile yaşadığı MEB sorunlarına beklendiği üzere Yunanistan ve GKRY'yi destekleyen AB bu konuda kendi çıkarlarını ön planda tutmaktadır. AB'nin 2009'da yayınladığı ilerleme raporunda Türkiye'nin GKRY için petrol arayan gemileri engellemesinden duyduğu rahatsızlığı belirtmesi bu konuda AB'nin bu bölgedeki Türkiye karşıtı net tutumunu yansıtmaktadır (Tamçelik, 2016, s. 275). Küresel enerji piyasaları açısından önemli konumdaki olan Doğu Akdeniz hidrokarbon rezervleri AB ülkelerinin ekonomik istikrarının devam etmesi için önemlidir. Yıllık ortalama 450 milyar m³ doğalgaz talebine sahip Avrupa'nın enerji arz güvenliğini güvence altına alması açısından, Doğu Akdeniz önemli bir güzergâhtır (Kavaz, 2018). AB'nin bu noktada en temel çıkarı, kendi enerji ihtiyacını kendi içinde yüksek miktarda karşılama avantajını elde etmektir.

AB bahsettiğimiz doğal gaz talebini en az maliyetle ve en güvenilir şekilde karşılanması için öne sürülen yollarda 3 farklı rota ortaya çıkmıştır. Bu rotaların birincisi Doğu Akdeniz'deki kaynakların Türkiye üzerinden Avrupa'ya boru hattı yoluyla arz edilmesidir. İkincisi, Mısır'da bulunan LNG tesisleriyle doğal gazın sıvılaştırılarak, sıvılaştırılan gazın deniz yolundan gemilerle piyasaya sunulmasıdır. Üçüncüsü ise doğalgazın East-Med doğalgaz boru hattı projesiyle Yunanistan üzerinden Avrupa ulaştırılmasıdır. Bahsettiğimiz bu projelerden en makul olanı enerji kaynaklarının Türkiye üzerinden transfer edilmesidir (Kavaz, 2018). Fakat bu yöntem AB'nin işine gelmemektedir. AB'nin Doğu Akdeniz enerji kaynaklarından enerji bağlamında en temel çıkarı, kendi enerji ihtiyacını kendi içinde yüksek miktarda karşılama avantajını elde etmek ve özellikle Rus gazına kendi içinde önemli bir alternatif sağlamaktır. Bu sebeple Doğu Akdeniz gazının kendine ulaşması bağlamında AB üyesi olmayan Türkiye'nin işin içinde bulunmasını istememektedir. AB Türkiye'ye enerji nakil yolu hususunda da bağımlı olmayı istememekte ve İsrail, GKRY gibi aktörlerin keşfedecekleri Doğu

Akdeniz'deki kaynakların yüksek maliyete rağmen Türkiye'yi by-pass ederek Avrupa'ya taşınmasını istemektedir. GKRY'nin uluslararası piyasaya sunacağı gaz sayesinde ekonomik olarak gelişmişliğinin artmasıyla, KKTC için GKRY'nin bir cazibe merkezi haline gelmesini böylece KKTC ve GKRY arası meselenin çözüme kavuşarak adada Türkiye'nin askeri, siyasi tüm varlığını sona erdirmeyi kurgulamaktadır. Böylece Türkiye'nin Doğu Akdeniz'den tamamen dışlanması ve AB-İsrail ağırlığının Doğu Akdeniz'de tesis edilmesi istenmektedir (Tamçelik, 2016, s. 276, 277). Bununla birlikte Doğu Akdeniz bölgesinde sürekli değişen dengeler farklı politika ve görüşlerinden gelişmesine yol açmaktadır.

Nitekim AB pazarının Doğu Akdeniz enerji kaynaklarına uygun maliyetle Türkiye üzerinden ulaşmayı da seçenekler arasına aldığı ifade eden görüşler de mevcuttur. Bu görüş ışığında, enerji arz güvenliği hususunda gelecek endişeleri besleyen AB için Doğu Akdeniz bölgesinde barışın tesis edilmesi ve Türkiye'nin enerji transit ülkesi olarak AB'nin bu kaygılarını azaltabileceği yönünde okumalar yapılabilmektedir. Ayrıca, Türkiye de enerjide merkez ülke olma hedefinde Doğu Akdeniz'deki kaynaklardan büyük destek alacağını düşünmekte ve Doğu Akdeniz'deki sorunların çözüme kavuştuğunda buradaki enerji kaynaklarının Türkiye üzerinden Avrupa'ya transferinin, Türkiye'nin konumunu ciddi ölçüde güçlendireceğini düşünmektedir (Kavaz, 2018). Son dönemlerde gelişen görüşlerde Asya ve Afrika arasındaki köprü konumunda olması ve hazır alt doğalgaz boru hatları ile LNG terminalleri bulunması sebebiyle Mısır'ın hem İsrail hem de Kıbrıs gazı için en ekonomik güzergâh olduğu da dile getirilmektedir. Bu görüşe temel olarak yeni ilave kaynaklar bulunmadan Kıbrıs ve İsrail gazının EastMed boru hattı yoluyla Avrupa'ya ihracının ve söz konusu gazın kendilerinden 2,5 kat ucuz olan Rus gazı ile rekabet etmesinin mümkün gözükmediği belirtilmektedir (euronews, 2019). Doğu Akdeniz gazının özellikle AB'ye ulaşmasında öne çıkan LNG seçeneği (GKRY'ye LNG

tesisi yapılması ve AB'nin Doğu Akdeniz gazının arzını da kendi içinde halletmesi yönünden) ele alındığında da bu tesislerin yüksek maliyet gerektirmesi engeli ön plana çıkmaktadır. Bu noktada boru hattı üzerinden aktarımda Türkiye'nin AB bazında oyuna dâhil olma seçeneği artmaktadır.

Doğu Akdeniz'de var olmak isteyen bir diğer önemli aktör ise Rusya'dır. Rusya, Suriye'yi kaybederek Akdeniz'deki üssünü kaybetmemek adına GKRY ile arasını iyi tutup GKRY ile çeşitli anlaşmalar imzalayabilme, silah desteğinde bulunma gibi unsur vasıtasıyla adada üs edinebilme politikalarını elde tutmaktadır (Tamçelik, 2016, s. 276, 277). Doğu Akdeniz'de çok yönlü etkili olma çabasındaki Rusya Suriye üzerindeki etkinliğini sürdürmek vasıtasıyla Doğu Akdeniz'deki varlığını devam ettirme yönünde çabalamaktadır. Fakat Rusya'nın süper güç olma gayretiyle bölgeyi domine etme seçeneği bölgede var olan bir diğer önemli aktör olan ABD tarafından kesilmiştir. ABD'nin de 2018'de 6. Filo ile bölgede bulunması Doğu Akdeniz'i daha büyük çerçevede küresel güçlerin karşı karşıya geldiği bir coğrafya konumuna getirmiştir (Kavaz, 2018). ABD donanmasına ait altıncı filonun İsrail'le yapılacak tatbikata katılmak için Doğu Akdeniz'e geldiği açıklanmakla beraber, Amerikan Exxonmobil şirketine ait araştırma gemilerinin, Kıbrıs'ın güneyindeki 10. parselde çalışmalar yapması ve ABD 6. Filosu'nun aynı dönemde bölgede bulunması, filonun araştırma gemilerini korumak için bölgeye sevk edildiği yönünde okunmuştur. Bu algı ABD'nin GKRY sondaj çalışmalarına destek vermesi biçiminde oluşmuştur. Söz konusu parselin KKTC'nin hak iddia ettiği alanın dışında bulunması konunun hararetini düşürmüştür (Habertürk, 2018). Tüm bu gelişmelerin yanında Doğu Akdeniz'de egemenlik gündeminin çekişmeli ve karışık olduğu bir dönemde süper güç ABD'nin 6. Filo vasıtasıyla bölgedeki varlığı doğal olarak çok boyutlu okunabilmektedir.

ABD'nin Doğu Akdeniz'deki varlığı yoruma açık olsa da ABD filosunun Doğu Akdeniz'deki varlığının, ABD'li ExxonMobil ile çalışacak olan ülkelere avantaj sağlayacağı açıkça gözükmemektedir. Ayrıca 20 Mart 2019'da ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo'nun katılımıyla GKRY, Yunanistan, İsrail arasında yapılan Kudüs Zirvesi ABD'nin de Doğu Akdeniz oyunundaki varlığını teyit eder niteliktedir (euronews, 2019). ABD yanı sıra diğer bir taraftan Rusya için Türkiye'nin askeri bağlamda ve enerji bağlamında Doğu Akdeniz'den dışlanması gayet cazip gözükmemektedir. Böylece önemli bir enerji tüketicisi olan Türkiye'nin enerji güvenliğinde Rusya'ya bağımlılığının sürmesi Rusya için pozitif bir gelişme yaratacaktır. Fakat AB ve Rusya'nın bahsettiğimiz bu politika ve istekleri Türkiye'nin gerek ulusal güvenliğini gerek enerji güvenliğini ciddi anlamda tehdit etmektedir. Bu sebeple Türkiye'nin Doğu Akdeniz sorununu enerji ve ulusal güvenlik bağlamında güvenlikleştirme yaklaşımı içinde ele alması doğal bir refleks olarak okunabilmektedir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'i güvenlikleştirmesinde en temel unsur olan Kıta sahanlığı ve MEB sorununa değinmemiz süreç analizinde önem taşımaktadır.

3.4. TÜRKİYE'Yİ DOĞU AKDENİZ'DEN DIŞLAMA PLANI OLARAK KİTA SAHANLIĞI VE MÜNHASİR EKONOMİK BÖLGE (MEB) OYUNU

Jeopolitik ve stratejik konumu ile Doğu Akdeniz ortasında kalan Kıbrıs ise tarihsel süreçte önemini her zaman korumuş ve adanın Türkiye ile olan bağları göz önünde bulundurulduğunda, bölgedeki enerji kaynaklarının Türkiye'yi yakından ilgilendiren boyutları belirginlik kazanmıştır. Türkiye ulusal güvenliği ve enerji güvenliği açısından Doğu Akdeniz'de yaşanan deniz yetki alanı sorununa eğildiğimizde GKRY'nin ve Yunanistan'ın Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) taleplerinden çıkan sorunun, Türkiye'nin ulusal güvenliğine olan tehdidini ve Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının çıkarılması, paylaşılması kullanılması boyutundaki kilit politikalarını gözler önüne sermektedir. Kıbrıs adasının özellikle Türkiye askeri güvenliği bağlamında büyü önem taşımaktadır. Bu öne adanın Türkiye'ye sadece 70 Km uzaklıkta olmasından ve Doğu Akdeniz'de stratejik bir konumda bulunmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin petrol ve Doğal gaz ticaretinde ekonomik siyasi kazançlar elde edebilmek için uzun uğraş verdiği Bakü-Ceyhan Boru Hattı projesinin güvenliği açısından da Kıbrıs önem arz etmektedir (Çakar, 2002, s. 312-313). Adanın çevresinde bulunan hidrokarbon rezervleri ise KKTC suretiyle Türkiye'nin enerji güvenliği bakımından da önem taşımaktadır.

Günümüz gelişmiş teknolojileri sayesinde devletlerin açık denizlerdeki doğal kaynaklardan faydalanabilmeleri durumu berberinde açık deniz kullanımının devletler bazında belirlenme gereğini doğurmuştur. Bu sebeple 1958 Cenevre deniz hukuku konferansı gerçekleşmiş ve imzalanan Kıta Sahanelığı Sözleşmesi ile Kıta Sahanelığı ilk kez bir hukuki kavram olarak tanımlanmıştır. Bu anlaşmayla devletlere bu alan içerisinde kalan deniz ve deniz altındaki topraklarda münhasır (sadece o devlete ayrılan sınırlı) kullanım hakları sağlanmıştır. 1960-1973-1982 yılları arasında toplanan ikinci ve üçüncü

deniz hukuku konferanslarıyla devletler denizler üzerinde sahip oldukları kullanım haklarını genişletmişlerdir. (Sandıklı ve diğerleri, 2013, s. 14). 1982 tarihli BMDHS (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi) denizler hakkında birçok soruna ve deniz etrafının muhafaza edilerek, uzun vadede sürdürülebilir kullanımına ilişkin, global çapta kabul gören kuralları barındırmaktadır (Güneş, 2007, s. 1, 2). Bu sözleşmeyle devletlere kıta sahanlığında verilen haklar geliştirilmenin yanında işleyişte uygulanan Münhasır Ekonomik Bölge kavramı pozitif bir hak olarak düzenlenmiştir (Sandıklı ve diğerleri, 2013, s. 15). Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları üzerinden belirlenen politikaların ve Türkiye'nin bu bölgedeki haklarının anlaşılabilmesi için kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge kavramlarına değinmemiz gerekmektedir.

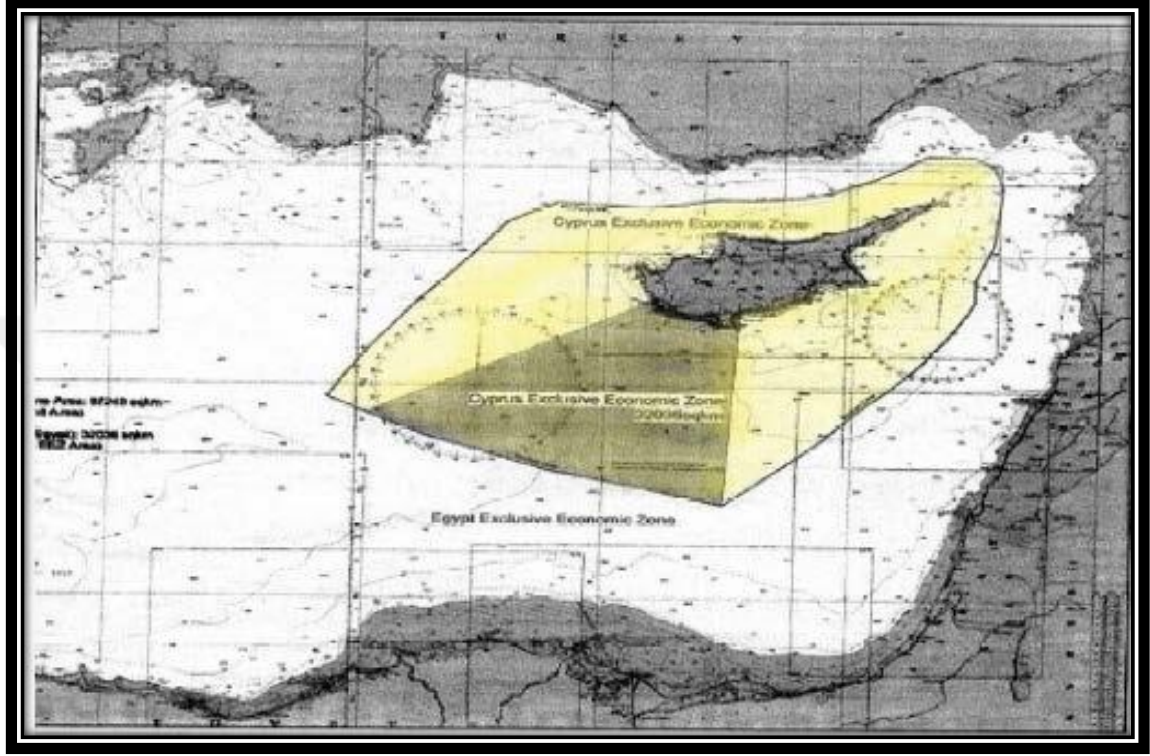
Kıta sahanlığı denize kıyısı olan bir ülkenin kara kısmının denizin altında bulunan uzantısını ifade etmektedir. Kıta sahanlığı kavramını teknik olarak tanımlarsak; karasularının ötesinde kıta kenarının dış eşğine kadar veya bu eşik daha az bir mesafede ise, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 deniz mili mesafeye kadar olan kısımda, devletin kara ülkesinin doğal uzantısının bütünündeki denizaltı alanlarını, deniz yatağını ve toprak altını kıta sahanlığı olarak açıklayabiliriz. Kıta sahanlığı kıyı devlete, karasularının ölçülmeye başlandığı temel hattın başlayarak sualtı alanlarda, deniz yatağında ve toprak altında doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesi hususunda haklar sağlamaktadır. Başka bir devletin kıyı devletinden izin almadan kıta sahanlığı üzerinde araştırma yapmak, bu noktanın doğal kaynaklarını işletmek gibi bir hakkı yoktur (diplomasi.net, 2019). 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ile düzenlenen Münhasır Ekonomik Bölge kavramı ise karasularının ölçülmeye başlandığı esas hattın itibaren kıyı devlete, 200 deniz miline kadar deniz yatağı üzerindeki sularda, deniz yataklarında ve bunların toprak altındaki alanlarında birtakım hak ve yetkiler tanıyan deniz yetki alanını ifade etmektedir (www.diplomasi.net, 2019).

Kıta sahanlığı hakkına ek olarak MEB’de devletler 200 mil içinde yer alan su kütlesinde de haklara sahiptirler. Yani sahildar devlet MEB hükümlerince 200 millik mesafede deniz yatağında ve bu yatağın altındaki topraklarda canlı ve cansız bütün doğal kaynakları araştırabileceği, işletebileceği ve muhafaza edebileceği gibi suyun bizzat kendisinde de (akıntılardan ve rüzgârdan enerjisinden, su içinden geçen boru hatları olacaksa izin alınması gibi) faydalanmasına ilişkin sahildar devlete aynı kıta sahanlığında olduğu gibi Egemen haklar tanımaktadır (Sandıklı ve diğerleri, 2013, s. 16). Doğu Akdeniz’de yaşanan temel sorun Doğu Akdeniz’deki devletlerin tüm kıyıdaşlarla anlaşmak yerine kendi MEB’lerini tek taraflı olarak ilan etmeleridir. GKRY, Libya, Suriye, Lübnan ve İsrail kendi MEB ilanlarında bulunmuşlardır (Yaycı, 2012, s. 16). Doğu Akdeniz’de Türkiye’yi yakından ilgilendiren üç temel kıta sahanlığı ve MEB sınırlandırma anlaşmaları söz konusudur. Batı’dan Doğu’ya doğru sıralandığında Türkiye’yi ilgilendiren ilk alan Yunanistan, KKTC, GKRY ve Mısır’ın sahildar olduğu alandır. İkincisi Türkiye ve KKTC’nin yer aldığı sahadır. Üçüncüsü ise Türkiye, Suriye ve KKTC kıyılarının bulunduğu bölgedir (Sandıklı, Budak, & Ünal, 2013, s. 17). Türkiye en temel sorununu ise Yunanistan ve GKRY ile yaşamaktadır.

Doğalgaz arama sürecini 1998 yılında başlatan GKRY Doğu Akdeniz’deki enerji kaynaklarına tek başına sahip olabilmek adına için MEB’lerin belirlenmesi konusunda KKTC’yi devre dışı bırakan politikalar izlemiştir ve Zengin enerji rezervlerinin bulunduğu bu bölgeye ilişkin KKTC’den izinsiz kararlar alarak araştırma çalışmaları yürütmüştür (Karagöl & Özdemir, 2017, s. 33). KKTC’nin yaptığı tüm itirazlara rağmen GKRY Avrupa Birliği’nin desteği ile 2004’te KKTC ve Türkiye’nin haklarını görmezden gelerek ve bu iki tarafla herhangi bir ciddi anlaşma diyaloguna girmeden Avrupa Birliği’nin kabul ettiği ve kendini Kıbrıs’ın tamamını temsil ettiğini kabul eden “Kıbrıs

Cumhuriyeti” adıyla Mart 2003 tarihinden geçerli olmak üzere kendi MEB bölgesini ilan etmiştir (Yaycı, 2012, s. 17).

Harita 8: GKRY Tarafından 2004’te İlan Edilen MEB

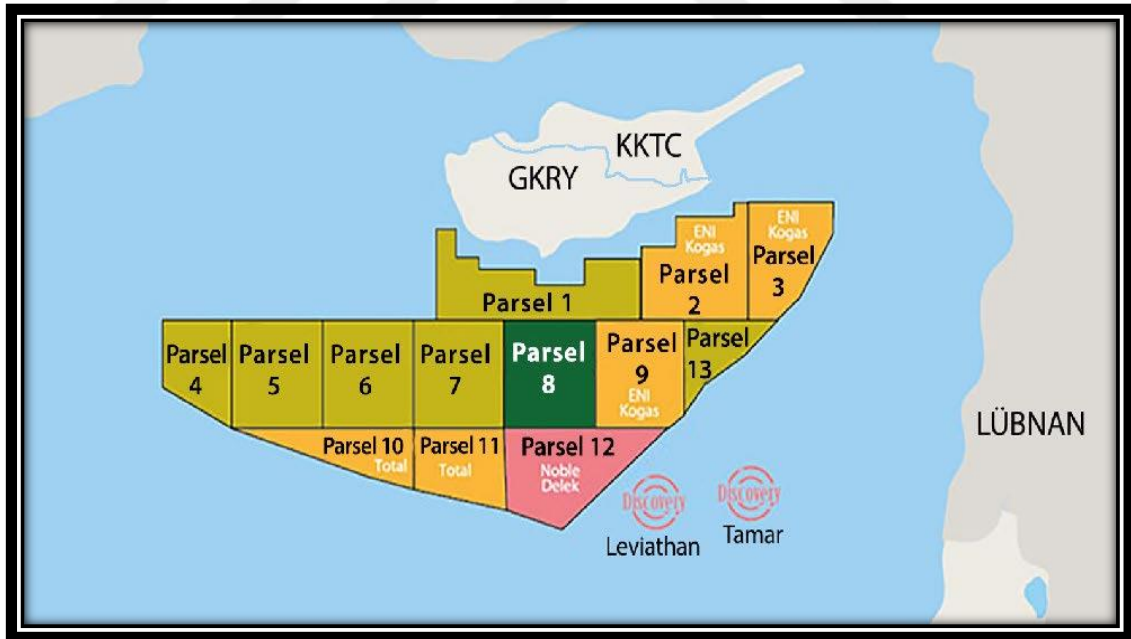
(Yaycı, 2012, s. 18).

GKRY bu doğrultuda, Mısır, Lübnan ve İsrail ile MEB sınırlandırma antlaşmaları imzalamıştır. GKRY Doğu Akdeniz’de kendi MEB’i ilan ettiği sahalarda 2005 yılından itibaren ön araştırmalar gerçekleştirmiş ve keşif ihaleleri açıp sismik çalışmalar yapmıştır. Ada’nın Güney bölgesindeki denizlerde tek taraflı MEB’ini belirleyen GKRY, bu bölgede petrol ve doğalgaz arama çalışmaları yapılması için 13 parsel belirlemiştir (Karagöl & Özdemir, 2017, s. 33). Kıbrıs adasının tek temsilcisi olarak kendini kabul eden GKRY Ocak 2007’de Kıbrıs Adası’nın güneyinde 13 adet petrol arama ruhsat sahası ilan ederek bu sahaları ihale etmiştir (Yaycı, 2012, s. 17). KKTC haklarını tanımayan ve adanın tek temsilcisi olduğunu ifade eden GKRY bu fiilleri esnasında Türkiye’nin haklarına karşı kendini haklı çıkarmaya yönelik argümanlar geliştirme çabasıdadır.

Bahsetmiş olduğumuz diğer devletlerle yapılan MEB sınırlandırma anlaşmalarına konu olan münhasır ekonomik bölge sınırlarını uluslararası hukuk kuralları esaslı oluşturduğunu ve bu sınırların üçüncü tarafların da haklarına saygı çerçevesinde belirlendiğini öne süren GKRY, Türkiye'nin kendi kıyılarına bitişik veya karşılıklı olmayan kıyıları arasında yapılan sınırlandırmaya müdahale etmeye hakkının olmadığını ileri sürmektedir (Altuner & Tatar, 2016, s. 810). Bu bakımdan GKRY'nin ilan ettiği 13 parselde gerçekleştirilen ihaleler neticesinde Doğu Akdeniz'in en önemli hidrokarbon rezerv sahalarından 198 milyar m³'lük Afrodit sahası 2011 yılında Noble Energy tarafından 12. Parselde yapılan sondaj çalışmaları çerçevesinde keşfedilmiştir. GKRY'nin MEB ilan ettiği ve parsellere bölerek kendisine ait olduğunu iddia ettiği sahalarda KKTC'nin de kullanma ve araştırma yapma hakkı bulunmaktadır. Türkiye 2004 ve 2007 yıllarında BM'ye Doğu Akdeniz'deki kendi haklarına ilişkin nota vermiş ve GKRY bu uyarıları dikkate almayıp belirlediği parsellere arama ruhsatı çıkarmıştır. KKTC, GKRY'nin bu tavırlarına Karşılık 2011 yılında aldığı Bakanlar Kurulu kararıyla TPAO'ya söz konusu bölgede arama çalışmaları yapma izni vermiştir. 2014'te TPAO'nun Barbaros Hayrettin Paşa Sismik Araştırma Gemisi Ada'nın güneyinde araştırmalara başlamıştır. İki yönetim arasındaki uzun yıllara dayanan anlaşmazlıklar söz konusu enerji kaynaklarının verimli kullanımı da önlemektedir (Karagöl & Özdemir, 2017, s. 33-35). Kaynakların etkin kullanımının gerçekleştirilememesine rağmen GKRY, KKTC ile anlaşma yönüne sıcak bakmamaktadır. GKRY bu noktada kendini Kıbrıs'ın meşru hükümeti "Kıbrıs Cumhuriyeti" olarak ilan ettiğinden bu sınır probleminde Türkiye'nin KKTC ile değil "Kıbrıs Cumhuriyeti" kimliğiyle kendileriyle diyalog kurup, anlaşmaya varmasını talep etmektedir (Altuner & Tatar, 2016, s. 810). GKRY bu talebine temel olarak, Türkiye'nin uluslararası deniz hukukunun genel prensiplerinden biri olan "Akdeniz gibi kapalı veya yarı kapalı denizlerde sahili bulunan devletler, haklarını

kullanır ve sorumluluklarını yerine getirirken birbirleriyle iş birliği yapmak mecburiyetindedirler” ilkesini kabul ettiğini belirtmektedir. Bu hususu temel alan GKRY, Türkiye’nin, uluslararası alanda “Kıbrıs Cumhuriyeti” isimli GKRY’yi uluslararası kamu hukukunun yerleşik kurallarına göre zımnem bir devlet olarak tanıdığı şeklinde yorumladıklarını, bu nedenle Türkiye’nin, Kıbrıs’taki meşru hükümet olarak kabul ettikleri kendileriyle (GKRY ile) kıta sahanlığı ve MEB sınırlandırma anlaşması imzalamak için yapıcı bir tutumla görüşmelere başlaması gerektiğini öne sürmektedirler (Sandıklı ve diğerleri, 2013, s. 25, 26). Bu noktada varılabilecek sonuç, GKRY’nin Türkiye ile masaya oturduğunda Türkiye’nin GKRY’yi “Kıbrıs Cumhuriyeti” devleti olarak tanımasını sağlayıp, KKTC’nin varlığını tamamen görünmez kılmaya yönelik beklentisi olduğu yönündedir.

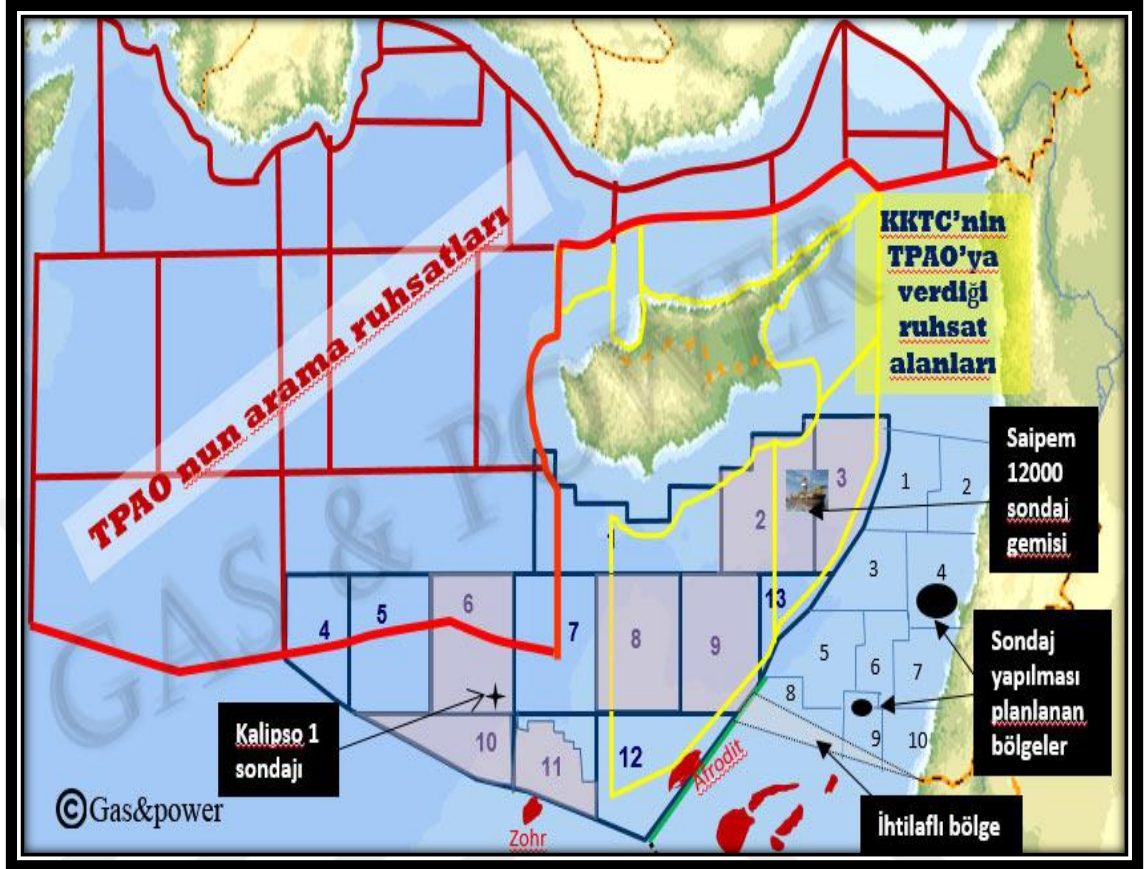
Harita 9: GKRY’nin Tek Taraflı İlan Ettiği Petrol ve Doğalgaz Arama Parselleri

(Karagöl & Özdemir, 2017, s. 34).

Harita 10: KKTC'nin TPAO'ya Verdiği Ruhsat Alanları Haritası

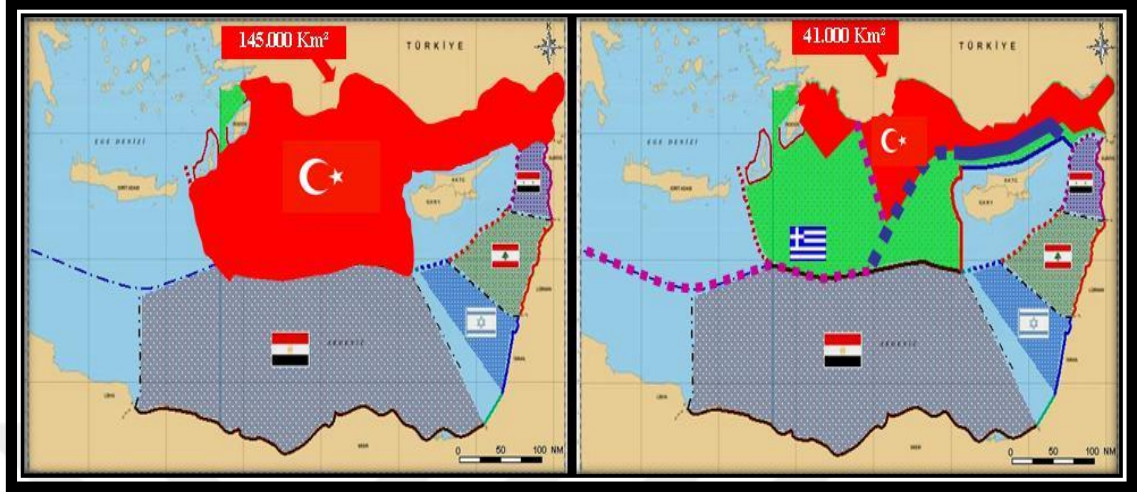

(Karbuz, 2018).

GKRY'nin en büyük destekçi ülkesi olan Yunanistan ise, deniz yetki alanı sınırlandırmasında Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos ve Meis hattını esas alarak ortay hatta dayalı deniz yetki alanı esas almaktadır. Girit, Kaşot, Çoban, Rodos, Meis hattını ilgili kıyı kabul ederek Türkiye'yi Doğu Akdeniz'den dışlamak istemektedir. Ortay hatları esas alan Yunanistan ve GKRY, bu sayede Türkiye'yi sadece Antalya Körfezine sınırlayan çok az bir kıta sahanlığı ve MEB alanına hapsetmeyi hedeflemektedir (Yaycı, 2012, s. 19, 20). Doğu Akdeniz'de 569 mil uzunluğunda kıyısı bulunan Türkiye'nin MEB ile ilgili herhangi bir ilanda bulunmaması ise önemli bir tartışma alanı yaratmıştır (Tamçelik, 2016, s. 272).

Harita 11: Türkiye'nin 145.000 Km²'lik Muhtemel Asgari MEB'i ile GKRY ve Yunanistan'ın Türkiye İçin Kabul Ettiği 41.000 Km²'lik MEB'in Karşılaştırılması

(Yaycı, 2012, s. 24).

Türkiye ise 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin taraflarından biri değildir. Ayrıca, Türk hukuk sisteminde kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge düzenlemeleri de mevcut değildir. Türkiye sahip olduğu yasalar vasıtasıyla, karasularının genişliğini Ege Denizi'nde 6 mil, Akdeniz ve Karadeniz'de 12 mil olarak belirlemiştir (Altuner & Tatar, 2016, s. 812). Bununla birlikte Türkiye 2003 tarihli GKRY-Mısır MEB Anlaşmasına karşılık olarak 2004 tarihinde BM Genel Sekreterliğine bir nota vermiş ve MEB sınırlarının uluslararası hukuka göre ilgili ülkelerle hakkaniyet ilkesi çerçevesinde tespit edilmesi gerektiğini belirterek GKRY'nin tüm aday temsil etmediği ve 32°16'18"D boylamının Batısında kalan deniz alanında Türkiye'nin uluslararası hukuktan doğan haklarının mevcut olduğunu BM nezdinde ilan etmiştir. Türkiye ayrıca bu şekilde ilk kez Türkiye'nin Kıbrıs Adası'nın batısındaki kıta sahanlığı sınırının boylamını kayda geçirmiştir (Yaycı, 2012, s. 54). Türkiye'nin bu haklarına ilişkin BM'ye nota verilse de Türkiye'nin yine de 1982 BM Deniz Hukuk Sözleşmesi'ne yaklaşımını tekrar gözden geçirme ve sadece örf ve âdet hukukuna dayalı olarak deniz hukuku alanındaki çıkarlarını savunmasının gelecek dönemlerde daha zor olacağını dikkate alması önemlidir (Erhan,

2011). Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de öngörülen MEB deniz yetki alanları ve kıyıdaş devletleri, düşey hatlar kullanılarak saptanmıştır. Her ne kadar ilan edilmemiş olmakla beraber Türkiye ilgili kıyıdaş devletler bazında sadece Suriye, KKTC ve Mısır'ı dikkate almış ve 145.000 km²'lik bir deniz alanı muhtemel deniz yetki alanı olarak tespit edilmiştir (Yaycı, 2012, s. 44). Türkiye'nin bu ilke ile belirlediği alanlar ile bahsettiğimiz diğer ülkelerin farklı esasta belirlediği alanlar uyuşmadığı için Doğu Akdeniz'deki enerji rezervleri ile ilgili Türkiye ciddi olarak deniz yetki alanı sorunları yaşamaktadır. Bu durumu Doğu Akdeniz konusunu Türkiye için güvenlikleştirme aşamasına getirmektedir.

3.5. GÜVENLİKLEŞTİRME YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA TÜRKİYE'NİN DOĞU AKDENİZ SORUNU VE GÜNCEL GELİŞMELER

Doğu Akdeniz ve hidrokarbon rezervleri ile ilgili Türkiye'nin bölgedeki politikası güvenlikleştirme yaklaşımı ile açıklanabilmektedir. Bahsettiğimiz üzere GKRY'nin Doğu Akdeniz sorununun çıkış noktası sayılabilecek biçimde tek taraflı olarak bölgede doğal gaz arama çalışmalarını başlatması Türkiye için zaten güvenlik sorunları ile dolu bir alanın tekrar gündeme gelmesini sağlamış ve Kıbrıs sorununu KKTC ve adadaki Türk varlığı bazında yeni bir alana taşımıştır. Geçmişte askeri ve siyasi olarak güvenlikleştirme yaklaşımlarından geçen Kıbrıs hidrokarbon kaynaklarının bulunmasıyla ekonomik olarak güvenlikleştirmeye de uğramıştır (Yıldız A. , 2015, s. 21). Petrol ve doğal gazın rezerv, üretim ve tüketimiyle ilgili Doğu Akdeniz'in mevcut durumuna bakıldığında Yunanistan'la beraber Türkiye'nin tüketici konumunda bulunduğu görülmektedir (Volkan Ş. Ediger, 2012, s. 81). Yunanistan'ın da Tüketici olmaktan kaynaklı bölgeden yüksek beklentisi olması ve bunun yanında GKRY ile doğrudan bağları bulunması sebebiyle AB'yi de arkasına alıp destek olduğu GKRY'nin tek başına arama çalışmalarına başlaması durumu gerek KKTC gerek büyük bir tüketici olarak Türkiye'nin

bu durumu güvelikleştirme bağlamında ele almasına yetecek türdendir. Türkiye güvelikleştirme bağlamında Doğu Akdeniz ile ilgili söylemleri sayesinde kendi kamuoyunu ve KKTC kamuoyunu Doğu Akdeniz’de girişimler yapılması açısından belli ölçüde ikna edebilmiştir. Türkiye Doğu Akdeniz’de sıkça sorun yaşadığı İsrail ile GKRY (ve bu vasıtayla Yunanistan’ın) yakınlaşmasından ve bu aktörlerin enerji konusunda aralarında Türkiye’yi dışlayıcı biçimde iş birliği yapmasından kaynaklanan tepkisiyle sorunun güvelikleştirme bağlamında ele alınmasına sağlam bir temel bulmuştur (Yıldız A. , 2015, s. 21). Doğu Akdeniz’de yaşanan olaylarda İsrail politikaları, İsrail- Rum iş birliği yönüyle de Türkiye için güvelikleştirme sorunları yaşanmaktadır. 31 Mayıs 2010 tarihinde Filistin/Gazze’ye insani yardım götürmeyi ve bu bölgeye uygulanan ablukayı gündeme getirmeyi amaçlayan konvoyu İsrail askerlerinin Mavi Marmara gemisi başta olmak üzere saldırmasıyla bu olayda ölümlerin gerçekleşmesi Türkiye İsrail ilişkilerin çok boyutlu olarak güvelikleştirilmesini sağlamıştır. Hatta bu olay sebebiyle BM Genel Sekreteri bir Soruşturma Komisyonu oluşturmuştur. Bu komisyonun hazırladığı Palmer (Mavi Marmara) raporu Bölgedeki deniz ablukasının Gazze’den silah girişini önlemek için konulan bir hukuki güvenlik önlemi olduğunu, bu önlemin uygulamasının uluslararası hukuk kurallarına uygun olduğunu belirtmiş ve İsrail’in Gazze’ye uyguladığı deniz ablukasını ile İsrail askerlerinin yardım konvoyuna saldırısının, meşru müdafaa kapsamında uluslararası hukuka uygun olduğu sonucuna varılmıştır (Aksar, 2012, s. 23). Bu durum özellikle Türkiye’yi son derece rahatsız etmiş ve güvelikleştirme yaklaşımıyla Türkiye bu rapor ilgili İsrail’e karşı yaptırımlarını açıklamasıyla, bölgede Türk donanmasını dolaştırmasını uluslararası kamuoyuna meşru bir zeminde anlatmaya çalışmıştır. Özellikle keşfedilen hidrokarbonlar vasıtasıyla daha çok belirginleşen Türkiye’nin Doğu Akdeniz meselesini güvelikleştirme düzeyinde bir tehdit olarak görmesinin en temel maddesi bu bölgedeki egemenlik elde etme mücadelesidir. Türkiye

ve KKTC arası MEB anlaşması ile KKTC'nin yetki alanlarının bir kısmının Türkiye ile paylaşılması ve bahsettiğimiz Mavi Marmara olayı sonrası Türkiye'nin Seyr-ü Sefer serbestisi kazancı gibi fiillerin meşru bir zemine yerleştirilmesinde güvenlikleştirme yaklaşımı önemli bir rol oynamıştır. Güvenlikleştirme vasıtasıyla Türkiye ve KKTC kamuoyu söz edimleri ile sorunun önemine ilişkin ikna edilmişler ve Türkiye bu sayede bölgede olağanüstü politikalar uygulayabilmiştir (Yıldız A. , 2015, s. 22). Türkiye'nin Doğu Akdeniz hidrokarbonlarından, sürekli enerji tüketicisi olması sebebiyle uygun fiyata enerji temini isteyen müşteri yönüyle, bu kaynakların nihai tüketicilere ulaştırılmasında güzergâh olmak yönüyle ve bu bölgede keşfedilebilecek olası bir rezerve MEB ve kıta sahanlığı vasıtasıyla sahip olma yönüyle beklentileri mevcuttur. Türkiye'nin burada bahsettiğimiz beklentileri müşteri olması yönüyle enerji güvenliğine, nakil güzergâhında yer alma yönüyle ekonomi, enerji, siyasal güvenliğine ve MEB, kıta sahanlığı yönüyle de toprak bütünlüğü esasında ulusal güvenliğine işaret etmektedir. Bahsettiğimiz noktadan yola çıkarak İsrail'in Doğu Akdeniz'de keşfettiği kaynakları hangi güzergâhtan uluslararası pazarlara arz edeceği, GKRY'nin ve Yunanistan'ın Türkiye'nin egemenliğini kısıtlayıcı MEB ilanları, GKRY'nin Kıbrıs'ın tek temsilcisi olarak hareket etmesi ve İsrail-Rum iş birliği gibi hususlar Doğu Akdeniz'in Türkiye bakımından güvenlikleştirme yaklaşımına uğrayan temel meseleleridir (Tamçelik, 2016, s. 258). Bununla birlikte çalışmamız içinde de bahsettiğimi Doğu Akdeniz Gaz Forumu gibi güncel gelişmeler de Türkiye bazında güvenlikleştirme yaklaşımını desteklemektedir.

Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları, bölgenin siyasi yapısından ve konunun öneminden kaynaklanan nedenlerle sıkça yeni gelişmelere sahne olmaktadır. Konunun son güncelliğini yakalayabilmemiz adına genel çerçevede baktığımızda 2019 yılının ilk

çeyreği itibariyle yaşana ilk gelişme Türkiye'nin hidrokarbon rezervi aramalarında gayet somut adımlar atması yönündedir.

Ocak 2019 itibariyle Doğu Akdeniz'de rezerv aramalarını sürdüren Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na (TPAO) ait Fatih sondaj gemisinin çalışmalarına ilişkin, Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Fatih Dönmez, sondaj gemisinin ilk sondaj faaliyetine başladığını belirterek, kısa sürede netice alınmasının hedeflendiğini açıklamış ve GKRY'ye uyarı niteliğinde Türkiye'nin kendi kıta sahanlığı ve MEB bölgesinde kabul ettiği sahalarda kimseden izin almadan istediği sondaj ve çalışmaları yapabileceği mesajı verilmiştir. Bu durumla ilgili KKTC de Türkiye ile doğalgaz alanındaki haklarını sonuna kadar savunmaya ve gereğini yapmaya devam edecekleri yönünde destek vermiştir (Stratejik Ortak , 2019). Yaşanan bu gelişmeler aslında GKRY vasıtasıyla AB'ye, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki varlığı için gereken tüm mücadelelere açık olduğu yönünde bir mesaj olarak yorumlanabilmektedir.

Türkiye adına Doğu Akdeniz'de enerji rezerv aramalarında bulunan Fatih sondaj gemisi Alanya'nın 60 mil açığında petrol ve doğalgaz aramak üzere çalışmalar yürütmektedir. Yine Ocak 2019'da Türkiye, Doğu Akdeniz'deki doğalgaz arama sahasını genişletmiş ve gemilerin Yunanistan'ın Meis adası güneyi ve Rodos adasının doğusunu da kapsayan geniş bir alanda araştırma yapılacağı belirtmiştir. Çalışmamız içinde de 6. Filo'nun Doğu Akdeniz'deki varlığı kapsamında değindiğimiz ABD'li enerji şirketi ExxonMobil ve Katarlı Qatar Petroleum ortaklığından oluşan konsorsiyum'un GKRY'nin 10. parseldeki rezerv arayışı için 2018'de başladığı ilk sondajını tamamlaması ise yine 2019'un ilk çeyreğinde gerçekleşmiştir. Doğu Akdeniz'de enerji alanında etkin bir aktör olan İsrail ise 2019'da Mısır'a doğalgaz ihracatına başlayacağını duyurmuş ve bu ihracatın yarısının Mısır iç piyasasında kullanılması, diğer yarısının da sıvılaştırılarak tekrar ihracata

sunulması yönünde beklentileri olduğu açıklanmıştır (Stratejik Ortak , 2019). Türkiye dışında yakınlaşmaya başlayan Doğu Akdeniz'deki önemli aktörler, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki varlığını dışlayıcı bir girişim olarak okunabilecek ve Mısır'da kurulması kararlaştırılan Doğu Akdeniz Gaz Forumu (DAGF) oluşturmuşlardır.

Forumun kurulması için Ocak 2019'da toplanan GKRY, Yunanistan, İsrail, İtalya, Ürdün, Filistin ve Mısır, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları ile ilgili yeni gaz keşiflerinde, mevcut kaynakların en verimli kullanımı hususunda formu üye ülkeler arasında koordinasyon sağlanacağını belirtmişlerdir. Bu oluşma dâhil olan üye ülkelerin bakanları, bölgedeki gaz potansiyelinin en iyi biçimde kullanılması adına teknik, ekonomik ve benzeri alanlarda verimli iş birliğinin tesis edilmesi hususunda fikir birliğine varmışlardır. Gaz üretimi, tüketimi ve geçiş ülkelerini aynı şemsiyede toplamayı hedefleyen Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun merkezi ise Kahire olarak belirlenmiştir. Formun uluslararası topluma açıklanan temel hedefi ise arz ve talebin sağlanarak, üyelerin çıkarlarına uygun bölgesel bir gaz piyasasının kurulması olarak aktarılmıştır (Küçükaya, 2019). Türkiye gibi büyük bir aktörün dışarıda bırakılması, Türkiye'nin Doğu Akdeniz meselesini enerji güvenliği ve siyasi güvenlik bağlamında bir tehdit olarak algılamasını teyit etmektedir.

Türkiye'yi dışlayan bu gelişmelere karşılık niteliğinde sayılabilecek en önemli gelişme ise Şubat 2019'da Barbaros Hayreddin Paşa isimli Türkiye'ye bağlı sismik araştırma gemisi, gaz aramak için Kıbrıs'ın güneyine inmesi olmuştur. GKRY'nin tek taraflı olarak kendi MEB'i olarak ilan ettiği 9'uncu parselde gaz araştırmaya başlayan Türk gemisine Türk Silahlı Kuvvetleri'nin gözcülük yapmaktadır (Deniz Haber Ajansı, 2019). Bu gelişmenin kendisi ve TSK'nın bu gelişmeye dâhil oluşu Türkiye'nin konu hususundaki kararlılığına ve başta enerji olmak üzere genel olarak güvenlik bağlamında meseleyi güvenleştirdiğinin en temel göstergesidir.

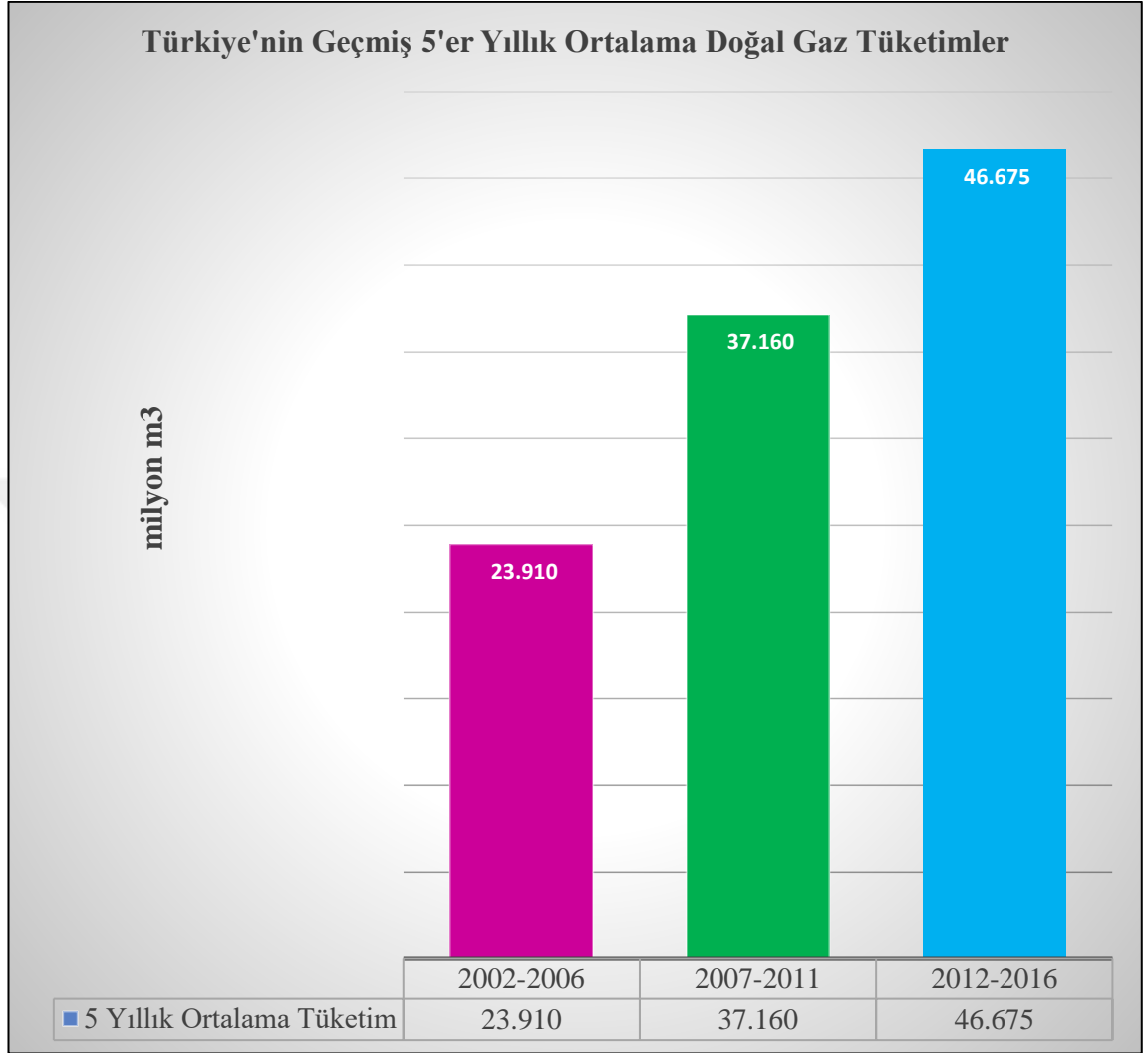
3.6. TÜRKİYE’NİN ENERJİ TÜKETİM PROJEKSİYONU

Çalışmamız içinde bu bölümüne kadar ele aldığımız konular perspektifinde Türkiye’nin gelecekteki enerji tüketim projeksiyonunu oluşturmaya ve Doğu Akdeniz’deki enerji kaynaklarının Türkiye’nin enerji tüketimini tümüyle karşılayamayacağını kanıtlamaya çalışacağız.

Öncelikli olarak aşağıdaki şekil 6’da ETKB verilerini esas alarak Türkiye’nin geçmiş 15 yıllık doğalgaz tüketimini 5’er yıllık periyotlar halinde ele almış bulunmaktayız. Söz konusu 5’er yıllık periyotlardaki ortalama doğal gaz enerjisi tüketimlerini baz alarak 2031 yılına kadar gerçekleşmesi muhtemel doğal gaz enerjisi tüketimi hakkında bir ön görüş yapmaya çalışmış bulunmaktayız. Bu ön görüş sayesinde de Türkiye’nin doğal gaz enerjisi tüketiminin yönünü ve Doğu Akdeniz hidrokarbonlarının bu projeksiyona göre Türkiye enerji güvenliğine etkilerini yorumlayabilmekteyiz.

Çalışmamız içinde daha önce kullanmış olduğumuz ETKB (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017) verilerini aşağıdaki Şekil 6’da esas aldığımızda, Türkiye’nin geçmiş 15 yıllık doğalgaz tüketiminde sürekli artan bir eğilim karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 6: Türkiye'nin Geçmiş 5'er Yıllık Ortalama Doğal Gaz Tüketimler

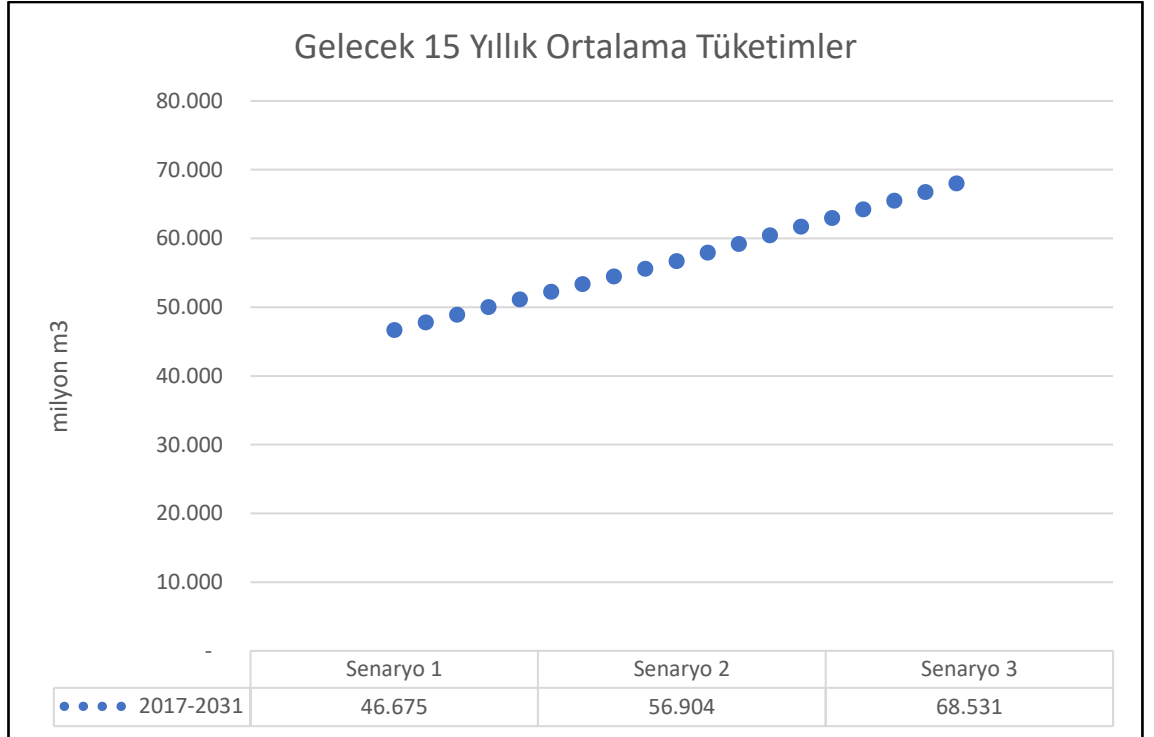
Geçmiş beşer yıllık (Şekil 6'daki) dönemlerin ortalamalarına baktığımızda 2002-2006 döneminde her yıl ortalama 23.910 milyon m³ gaz tüketildiğini görüyoruz. 2007-2011 döneminde her yıl ortalama 37.160 milyon m³ gaz tüketildiğini görüyoruz. Bu rakam geçmiş 5 yıllık (2002-2006) tüketim ortalamasının %55 fazlasıdır. Aynı şekilde yaptığımız hesaplamada 2012-2016 döneminin 5 yıllık ortalamasında her yıl ortalama 46.675 milyon m³ gaz tüketildiğini görüyoruz. Bu tüketim sayısı da geçmiş 5 yılın (2007-2011) ortalamasının %25 fazlası olmuştur. Gelecek ile ilgili tahminde bulunmak

istediğimizde geçmişteki söz konusu 5'er yıllık periyodlar halindeki tüketimlerin ortalamalarından yola çıkarak 3 senaryo hazırlayabiliriz.

Hazırlamış olduğumuz projeksiyonu açıklamaya başlamadan önce olası bir karışıklığı önlemek adına kullandığımız veriler arası m³ cinsi farklılığını açıklamamız doğru olacaktır. Yapmış olduğumuz projeksiyonda esas aldığımız Türkiye enerji tüketim verileri, milyon m³ cinsinden verilmiş olup, Doğu Akdeniz enerji rezervleri için esas aldığımız veriler milyar m³ cinsinden verilmiştir. Temelde ifade edilen miktar aslında aynıdır. Yani Türkiye 2016 yılında 46.146 milyon m³ gaz tüketmiş, bunun yanında 2011'de keşfedilen Afrodit sahasının rezerv miktarı da yine milyon m³ üzerinden 198 milyon m³'dür. Kısaca ifade ettiği değer cinsi aynıdır. Hazırlanan şekillerde alıntı yapmış olduğumuz orijinal veriler ile oynamamak adına projeksiyonumuzu aldığımız veriler üzerinden hazırlamış bulunmaktayız.

Şekil 7: Türkiye'nin Gelecek 15 Yıllık Doğal Gaz Ortalama Tüketimleri

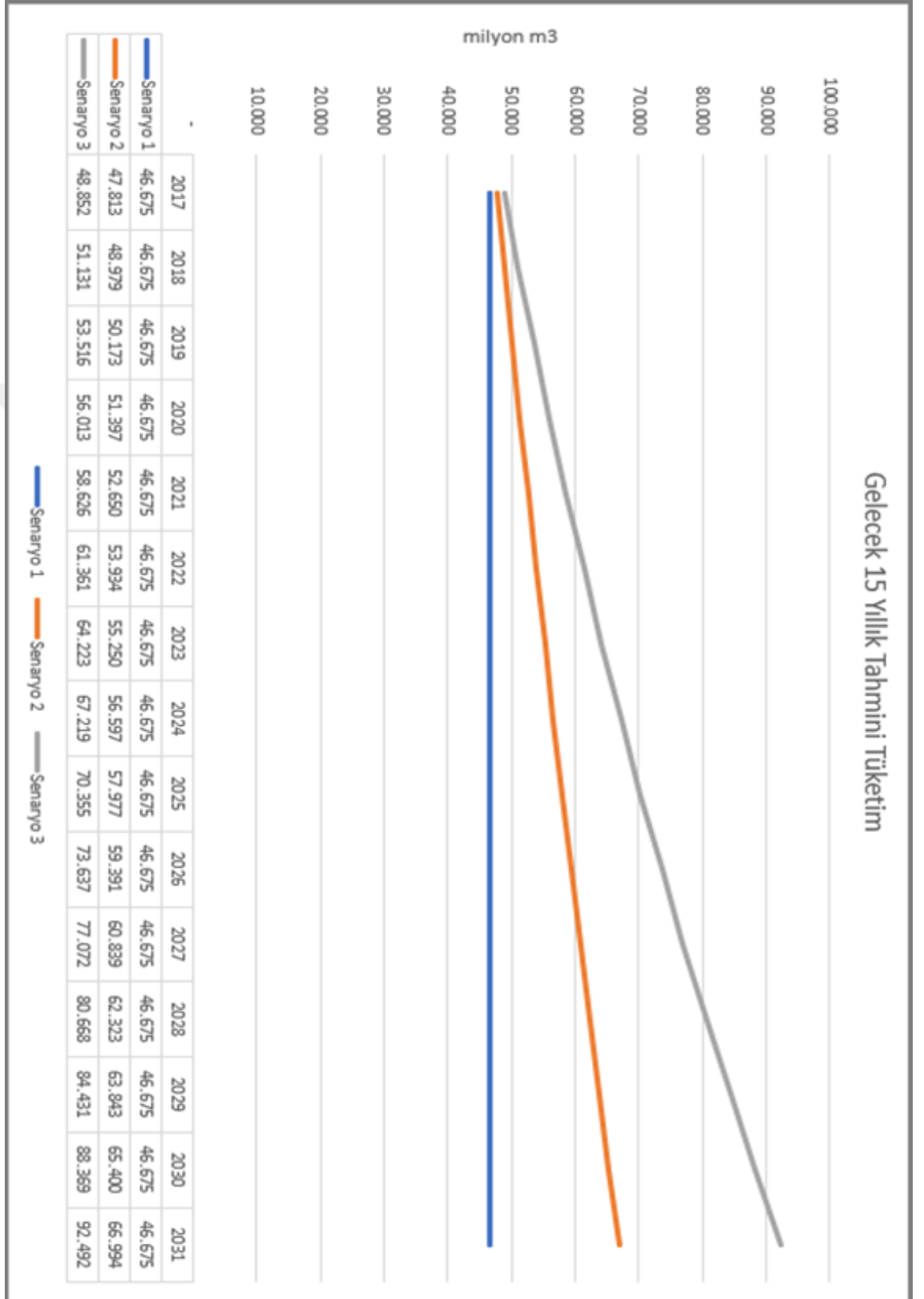

Türkiye'nin gelecek enerji tüketimine bakmak ve bu tüketimde Doğu Akdeniz rezervlerinin yerini görmek adına hazırladığımız enerji tüketim projeksiyonumuzda birinci senaryoda, tüketimin son beş yıllık (2012-2016) periyodla aynı olacağı yani her yıl toplam 46.675 milyon m³ gaz tüketileceği ön görülmüştür. Bu sonuca her beşer yıllık periyotlarda tüketim 233.374 milyon m³, 15 yılın sonunda ise toplam 700.122 milyon m³ gaz ihtiyacı olacağı öngörülmüştür.

İkinci senaryomuz da ise ülkenin gelişen nüfus ve sanayisi ile birlikte son 5 yıllık artışın (%25,6) yarısı kadar (%12,3) artacağı öngörülmüştür. Bu hesaplama göre çıkan sonuçlar yıllara göre sırası ile verilmiştir. Bu senaryoda 15 yıllık beklenen toplam tüketim 853.560 milyon m³'tür. Ayrıca bu senaryoya göre gelecek 15 yılın tüketim ortalaması yıllık 56.904 milyon m³ olmuştur.

Üçüncü senaryomuz ise son 5 yılın ortalama artışının aynen devam edeceği (%25,6) şeklinde oluşturulmuştur. Bu senaryoya göre gelecek 15 yıllık tüketim 1.027.965 milyon m³ olacaktır, yıllık ortalaması ise 68.531 milyon m³ olacaktır.

Şekil 8: Türkiye'nin Gelecek 15 Yıllık Yıl Bazında Doğal Gaz Tüketim Senaryoları

Tablo 9: Doğu Akdeniz’de Keşfedilen Doğal Gaz Sahaları ve Rezerv Miktarları

Doğu Akdeniz’de Keşfedilen Doğal Gaz Sahaları ve Rezerv Miktarları				
Ülkeler	Keşfedildiği Tarih	Doğalgaz Sahaları	Rezerv Miktarı (Milyar M3)	Üretim Yılı
GKRY	2011	Afrodit	198	2019*
İsrail	1999	Noa	1,1	2012
	2000	Mari-B	42	2004
	2009	Dalit	14,1	2013
	2009	Tamar	283	2013
	2010	Leviathan	509	2019*
	2011	Dolphin	2,2	2019*
	2012	Shimson	8,4	**
	2012	Tanin	33,9	2020*
	2013	Karish	50,9	
Filistin	2000	Gaza Marine	28,3	2017
Mısır	2015	Zohr	850	2017*
*Tahmini Üretim Yılı / **Net Bilgi Bulunmamakta				

(Karagöl & Özdemir, 2017, s. 14).

Türkiye’nin gelecek enerji tüketim projeksiyonunda sunduğumuz senaryolar ışığında yukarıdaki Tablo 9’daki Doğu Akdeniz’de keşfedilen doğalgaz sahaları ve rezerv miktarlarına baktığımızda bugüne kadar keşfedilen tüm bölgenin rezerv miktarı 2020 milyar m³ olarak bulunmuştur. Bu miktar toplam 4 ülke karasularında bulunmuştur. Bu rezervlerden Türkiye’yi KKTC üzerinden, yakından ilgilendiren GKRY’nin kendi

MEB’inde keşfedilen Afrodit doğalgaz sahasında ise sadece 198 milyar m³ doğalgaz bulunmuştur. Yapmış olduğumuz projeksiyonun büyümeyle eş değer üçüncü (iyimser) senaryosuna göre Türkiye 2031 yılına kadar 1.027.965 milyon m³ gaz tüketecektir. Hatta sadece 2031 yılında 92.492 milyon m³ gaz tüketimi beklenmektedir. Görüldüğü üzere Doğu Akdeniz’deki hiçbir ülkenin toplam doğal gaz rezervi tek başına Türkiye’nin 15 yıllık doğal gaz tüketimini bütünüyle sürdürülebilir olarak karşılamaya kapasitesi yetmemektedir. Bütün Doğu Akdeniz gaz rezervleri sadece Türkiye kullanımına tahsis edilemeyeceğine göre Doğu Akdeniz enerji rezervlerinin Türkiye’nin enerji güvenliği üzerine mevcut koşulda çok net bir etkisi gözlenmemektedir.

SONUÇ

Bireysel boyutuyla insanların fiziksel, psikolojik tüm tehditlerden korunması olarak ifade edebileceğimiz güvenlik kavramı, devlet güvenliği boyutuyla ele alındığında farklı dinamikler devreye girmektedir. Devlet güvenliği tarihsel süreçte ağırlıklı olarak devletin sınırlarının muhafaza edilmesi olarak algılanmıştır. David Harvey'in yeni-emperyalizm modeli, Immanuel Wallerstein kapitalist dünya ekonomisi, Michael Hardt ile Antonio Negri'nin insanı her yönden sömüren emperyalist dünya imparatorluğu olarak tanımladığı küreselleşme kavramı, güvenlik kavramını çok boyutlu hale getirmiştir. Küreselleşme sürecinde global unsurların, yerel unsurlarla iç içe geçmesi bunun en temel tetikleyicisidir.

Enerji güvenliği, küresel sistem içinde şekillenen güvenlik boyutlarından sadece bir tanesidir. Fakat tarih boyu yaşanan pratikler ve günümüz küresel sisteminin şartları, enerji güvenliğine sadece bir güvenlik boyutu olmanın ötesinde çok daha kritik anlamlar yüklemiştir. Günümüz enerji güvenliği ağırlıklı olarak fosil kaynaklar üzerinden şekillenen bir yapıda olduğundan ve bu kaynaklar hem sınırlı hem de belli aktörlerin kontrolünde olduğundan, enerji unsuru devlet politikalarını şekillendiren en önemli güvenlik boyutlarındandır. Enerjiyi merkeze alan bakış açıları ise hemen hemen devlet aktörlerinin her eylemini enerji unsurunu merkeze alarak okumaktadır. Bu sebeple enerji güvenliğine ilişkin birçok farklı yaklaşım varlığını sürdürmektedir.

Enerji güvenliğinin güvenlik boyutunda temeli, geleneksel güvenlik kavramına uzanmaktadır. Geleneksel güvenlik kavramı ise ulus devlet yapısı üzerinden kurulmuştur. Fakat günümüz güvenlik olgusunun kapsamı globalleşmeyle birlikte uluslararası boyuta taşmıştır. Günümüzde uluslararası ve ulusal güvenlik iç içe geçmiş ve birbirini her koşulda etkiler yapıya bürünmüştür. Tıpkı Michael Hardt ve Antonio Negri'nin bize

sunduğu yeni emperyalist dünya imparatorluğuna uygun biçimde güvenlik kavramı yerelden çok tüm küreyi kapsar duruma ulaşmıştır. Fakat bu durum kendi içinde çelişkiler de barındırmaktadır. Yeni emperyalizm modeline adapte olarak varlıklarını sürdüren günümüz ulus devletleri tekil devlet aktörünü merkeze alan realist yaklaşıma uygun biçimde halen kendi iç güvenliklerine uluslararası güvenlikten daha çok önem vermektedir. Bununla birlikte liberalizmin ebedi barış için ön gördüğü federalizme referans niteliğinde kurulan Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, NATO gibi kurumlar devletlere ulusal ve uluslararası çapta güvenli yaşam sunma hedefiyle çalışmalar yapmaktadır. Fakat bu kurumların yapısı sistemin çelişkisini gözler önüne sermektedir. Uluslararası barışı hedef edinen BM'nin güvenlik konseyinin daimî üye uygulaması yoluyla güçlü aktörlere hizmet eden yapısı, NATO üyesi Batı devletlerinin Türkiye ile çekişmeli tutumu ve AB içinde enerji birliğinin, üyelerin önce kendi çıkarlarını ön planda tutmaları sebebiyle kurulamaması durumları, liberal ve kapitalist ideolojiyi benimseyen küresel imparatorluğun kendi iç çelişkilerine göstergedir. Bu çelişkilerin varlığı aslında liberalizm fikrinin barışçıl boyutunun yeteri kadar gerçekçi olmadığını gözler önüne sermektedir.

Tez çalışmamız içinde ele aldığımız uluslararası güvenlik yaklaşımlarından hareketle Realist yaklaşımın günümüz küresel düzeninde daha etkin rol oynadığı saptanmıştır. 1. ve 2. Dünya Savaşları'na ve birçok yerel, küresel çatışmaya esas teşkil eden enerji güvenliği, devletlerin Realist yaklaşımla aksiyon aldığı bir alandır. Devletlerin enerji alanında öncelikli olarak kendi çıkarlarını ön planda tutmaları ve bu alandaki anarşik yapı, çalışmamız içinde ele aldığımız güncel örnek ve konular üzerinden rahatça gözlemlenmiştir.

1973 Petrol krizi ile siyasi öneminin, ekonomik öneminden bile üstün olduğu kanıtlanan enerji güvenliği, kısaca, kaliteli enerjinin, uygun fiyatla, kesintisiz olarak temin edilmesidir. Bu noktada, Türkiye gibi fosil enerji kaynaklarının ithalatına hayati derecede bağlı bir ülke için enerji güvenliği ulusal güvenliğin belki de en önemli unsurudur. Kuruluşundan bu yana birçok çalkantılı dönem geçiren Türk ekonomisinin kırılgan yapısı göz önünde bulundurulduğunda, ithal enerjiye bağımlılık ekonomik güvenliği ciddi boyutlarda tehdit eden bir yapıdadır. Türkiye'nin mevcut enerji görünümü esas alındığında özellikle ithal doğal gaz boyutunda yaşanabilecek herhangi bir aksaklık, Türkiye için net bir güvenlik açığı oluşturabilecek niteliklere sahip gözükmektedir.

Enerji rezerv sahibi ülkelerin söz konusu enerji rezervlerini siyasi bir silah olarak kullanmaları enerji güvenliği konusunun önemini daha açık biçimde ortaya koymaktadır. Türkiye, çevresindeki enerji kaynak sahibi ülkelerle iyi diplomatik ilişkiler geliştirirse, bu durum Türkiye için enerji güvenliğinin kendine karşı bir silah olarak kullanılması riskini azaltabilecek bir yapıdadır. Ayrıca Türkiye'nin diğer ülkelerle, boru hatları, LNG enerji ithalatı gibi konularda ikili ilişkiler kurması da enerji güvenliğinin sağlanması için önemlidir.

Enerji ticaretindeki karşılıklı bağımlılık ilişkileri mevcut örnekler üzerinden yola çıktığımızda ağırlıklı olarak rezerv sahibi ülkenin lehinde işlemektedir. Türkiye'nin bu alandaki görünümüne baktığımızda gaz ithal edilen ülkelerle, büyük bir tüketici olması yönünden ekonomik karşılıklı bağımlılık doğal olarak oluşmaktadır. Bunun yanında Türkiye stratejik konumunun getirdiği avantajla boru hatları üzerinden de bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi kurmaya gayret etmektedir. Türkiye'nin önemli oranda enerji ithalatçısı olması unsuru, Türkiye'nin ekonomik olarak kurduğu karşılıklı bağımlılık ilişkilerinde önem arz etse de, özellikle Rusya gibi ülkelerle olan enerji ticareti ilişkilerinde asimetrik

karşılıklı bağımlılık ortaya çıkmaktadır. Bunun en temel sebebi Türkiye enerji güvenliğinin özellikle Rus gazı gibi kaynaklara çok yüksek oranda bağımlı olmasıdır. Bu durum mevcut konumda Türkiye enerji güvenliğinin en büyük açıklarından biri olarak okunabilmektedir. Rus gazına yüksek oranda bağımlılık AB açısından da tehdit oluşturur yapıdadır. Bu durum AB tarafından güvenlikleştirme yaklaşımında ele alınmaya başlanmıştır. 2006 yılındaki AB- Rusya arası enerji krizinde de net olarak görülmüştür ki karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde AB, Rusya için her ne kadar büyük bir pazar olsa da günün sonunda AB'nin Rusya'ya enerji bağımlısı olması, karşılıklı bağımlılık ilişkisini AB açısından negatif boyuta taşımaktadır. AB'ye kıyasla Türkiye'nin daha küçük bir pazar olması göz önüne alındığında ise Rusya ile kurulan doğalgaz ilişkisinde Türkiye'nin zarara uğrayabilme potansiyelinin daha yüksek olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple Türkiye'nin tıpkı AB'nin 2020-2030-2050 yılları için belirlediği enerji hedefleri gibi yol haritaları belirlemesi ve özellikle yenilenebilir enerjinin payının artırılması, alternatif enerji kaynaklarının çoğaltılması başta olmak üzere ithalatçı ülkelere alternatif olabilecek aktörlerle, hızla diplomatik ilişkiler geliştirmesi gerekliliği öne çıkmaktadır.

Rus gazı başta olmak üzere fosil yakıtlara bağımlılığın azaltılması Türkiye'nin enerji güvenliği bazında atması gereken önemli adımlardandır. Türkiye bu alanda T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı vasıtasıyla bazı adımlar atmaktadır. Bunun yanında Türkiye'nin özellikle iyi diplomatik ilişkiler kurma yoluyla bahsettiğimiz adımları desteklemesi gerekliliği de önemlidir.

Türkiye enerji güvenliği, ülkenin jeopolitik konumu vesilesiyle Rusya, AB, Orta Doğu, Doğu Akdeniz gibi birçok bölgenin enerji politikalarıyla yakından ilişkilidir. Türkiye'nin boru hatları vesilesiyle enerji transit ülkesi olma yolunda ilerlemesi, Türkiye'ye kısa vadede ucuz gaz ve toprakların kullanımından gelir elde etmesi gibi avantajlar

sağlamaktadır. Bununla beraber tezimizde de bahsettiğimiz gibi enerji hub'ı olmak için ülke topraklarından çok sayıda boru geçmesi yeterli değildir. Bu sebeple Türkiye bir enerji hub ülkesi değildir. Türkiye geçiş coğrafyasında yer alan konumunu değerlendirir ve enerji koridoru kategorisine sıkışmak yerine uzun vadede enerji hub'ı olma koşullarını sağlarsa, kendi enerji güvenliğine önemli bir güç katabilecek yapıdadır. Türkiye enerji görünümü gelecekte de mevcut yapıda ilerlerse, koridor ülke kategorisinden öteye gitmesi zor gözükmemektedir. Türkiye'nin, kaynak çeşitliliğini sağlama, yenilenebilir enerji payını yükseltme, kaya gazı, Doğu Akdeniz hidrokarbonları gibi rezerv araştırmalarını hızlandırma, tek bir kaynağa veya ülkeye bağıllığı azaltma, LNG ithalat payını depolama kapasitesini artırarak çoğalma ve enerji hub ülkesi olma gibi politikaları izleyerek güçlü bir enerji güvenliğine sahip olabileceği düşünülmektedir. Özellikle kaynak çeşitliliği, yenilenebilir enerji payının artması ve hub olma politikaları, Türkiye enerji güvenliğine koridor ülke olmaktan veya sürdürülebilirlik düzeyi düşük olan ucuz gaz bulma çalışmalarından daha büyük fayda sağlayabilecek potansiyelindedir.

Doğu Akdeniz'deki enerji keşifleri Türkiye için kaynak çeşitliliği, AB'ye Doğu Akdeniz enerjisinin Türkiye üzerinden aktarılması için yeni boru hattı projeleri imkânları, bu projelerden elde edebileceği yeni ekonomik kazançlar ve kendi iç piyasasında Rus gazına alternatif sağlanması hususunda fırsatlar barındırmaktadır. Fakat Türkiye bölgedeki tek aktör değildir. Realist yaklaşımın ön gördüğü devletler arası anarşi durumunun hâkim olması yaklaşımına benzer biçimde Doğu Akdeniz'de de birçok aktörün kıyasıya çekişmesi mevcuttur. Bu aktörlerden biri olan AB ise Yunanistan ve GKRY aracılığıyla Türkiye'yi bölgeden dışlayan bir yapıda Doğu Akdeniz'de üstünlük sağlama yönünde politikalar izlemektedir.

Doğu Akdeniz’de AB, Yunanistan, GKRY dışında, Mısır, İsrail, ABD ve Rusya gibi aktörler de bölgede söz sahibi olmak üzere politikalar geliştirmektedir. Bu politikalar, temelde bölgede egemenlik kurmak, bölge kaynaklarından en kazançlı biçimde yararlanmak gibi amaçlarla şekillenmekle birlikte, bölgede AB’nin veya bir diğer aktörün baskınlığını önlemek gibi hedefleri de barındırır yapıdadır.

Doğu Akdeniz’de Liberal yaklaşımla öne sürülen enerji rezervlerinin, bölgenin karmaşık yapısına barış ve iş birliği getirmesi yönündeki beklenti, bölgedeki çekişmeli yapının sürmesi nedeniyle sona ermiş gözükmektedir. Sadece Türkiye ve KKTC gibi aktörlerin “Doğu Akdeniz Gaz Forumu” gibi girişimlerden dışlanması gibi durumlar bölge enerji kaynaklarının körüklediği çatışma ortamına örnek niteliğindedir. Bu noktada Türkiye’nin bölgedeki aktörler arası anlaşmazlıkları kendi lehine değerlendirmesi ve özellikle Mısır, İsrail bloğunu, GKRY ve Yunanistan bloğuna karşı bir önlem olarak kendi yanına çekmesi, Türkiye’nin atabileceği önemli bir adım olarak değerlendirilebilmektedir. Türkiye karşıtı bir yapıda seyreden bölgedeki tutum, NATO üyeliği veya AB adaylığı gibi hususların bu noktada Türkiye’ye yüksek oranda bir fayda getiremediğini de kanıtlayan bir niteliğe sahiptir. Bu sebeple Türkiye’nin bölgedeki diğer aktörlerle iş birliği yoluna gitmesi önemli bir husus olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye ve KKTC gibi aktörlerin Doğu Akdeniz’den dışlanması yönündeki hususlar, enerji güvenliği unsurunun ötesinde Türkiye’nin toprak bütünlüğünü, ulusal güvenliğini tehdit edebilecek yapıdaki, MEB ve Kıta Sahaneliği mücadelesinin önemini derinleştirmektedir. Türkiye üç tarafı denizlerle çevrili olması sebebiyle söz konusu denizlerdeki belli alanlar da toprak bütünlüğü kavramı içinde algılanmaktadır. Bu nedenle söz konusu bölgelere karşı yapılan herhangi tehdit, aslında ülkenin toprak bütünlüğüne yapılmış olan tehdit kategorisinde değerlendirilmektedir.

Doğu Akdeniz’de keşfedilen mevcut hidrokarbon rezervlerinin, tezimizde de yaptığımız projeksiyon ışığında, Türkiye’nin mevcut enerji güvenliğine henüz ciddi ölçekte bir etkisinin bulunmaması göz önüne alındığında, Türkiye’nin bölgedeki MEB ve Kıta Sahanlığı mücadelesi ülkenin ulusal güvenliğine daha büyük bir fayda sağlayabilecek yapıdadır. Türkiye’nin MEB ve Kıta Sahanlığı bazında verdiği mücadelenin uluslararası hukuktan doğan haklarına dayanarak verildiğini dünya kamuoyuna aktarması bu noktada önemlidir. Türkiye bu yolla bölgedeki mücadelesini haklı savaş doktrini kapsamına sokma ve geniş çaplı uluslararası destek kazanma şansına sahip olabilecektir. Türkiye’nin bu bölgede verdiği mücadelede dış destek kadar kendi iç desteğini sürdürmesi de önem arz etmektedir.

Doğu Akdeniz’de keşfedilen mevcut sahaların Türkiye’nin tek başına kullanımına açılması gibi bir durum mümkün gözükmemektedir. Bunun yanında KKTC’nin, GKRY’nin adanın tek bir devletmiş gibi hareket eden tutumunu temel alarak, Afrodit sahasının rezervlerinde hak talep etme potansiyeli de mevcuttur. Fakat GKRY’nin arkasındaki AB gücü hesaba katıldığında bu yönde bir politikanın sonuç vermesi son derece güçtür. Bu sebeple KKTC ve Türkiye’nin bu süreçteki beraber hareket eden tutumu önemlidir.

Türkiye’nin bugünkü şartlarda Doğu Akdeniz’deki mevcut enerji rezerv sahalarından faydalanabilme potansiyeli bahsettiğimiz üzere iki biçimdedir. Bunların birincisi, Türkiye’nin coğrafi konumu itibariyle Doğu Akdeniz hidrokarbonlarının Avrupa’ya aktarılmasında potansiyel nakil güzergâhında bulunmasıdır. İkincisi ise, Türkiye’nin bu bölge hidrokarbonlarından müşteri olarak faydalanıp, doğal gaz tüketimindeki Rus gazı payını bu yolla düşürme potansiyelinin bulunmasıdır. Bu seçeneklerin dışında Doğu Akdeniz’deki kanıtlanmış, mevcut hidrokarbon rezervlerinin tek başına Türkiye’nin

mevcut ve gelecek 15 yıldaki enerji tüketimini karşılaması pek mümkün gözükmemektedir. Bu sebeple bölge enerji rezervlerinin Türkiye'nin enerji güvenliğine doğrudan pozitif yönde bir etkisi olduğunu net biçimde söyleyememekteyiz.

Tezimizdeki projeksiyon ışığında, Türkiye'nin günümüzde Doğu Akdeniz'deki kanıtlanmış mevcut enerji rezervlerinden özellikle tüketim bazında çok yüksek bir fayda sağlaması pek olası gözükmediği için ağırlıklı olarak MEB ve Kıta sahanlığı hakimiyeti merkezli bir politika sürdürmesi daha fizibil gözükmektedir.

Türkiye bölgedeki aktörlerin Türkiye'yi dışlayan tutumuna karşın Barbaros Hayreddin Paşa Sismik Araştırma Gemisi tarafından yürütülen sismik araştırma çalışmalarına ve Fatih Sondaj Gemisi tarafından gerçekleştirilen sondaj çalışmalarına devam etmektedir. Türkiye'nin bu çalışmaların Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynaklarına ilişkin uluslararası hukuktan doğan meşru haklarına dayandığını kabul ettirmeye yönelik izleyeceği bir enerji diplomasisi ve bölgedeki aktörlerden Mısır, İsrail gibi aktörleri yanına çekebildiği kadar çekmesi üzerine çaba sarf etmesi bu noktada önemli seçenekler olarak görülebilmektedir.

Doğu Akdeniz'deki rezervler sadece bugünün şartlarıyla değerlendirilmemelidir. Bugünün politikaları hem mevcut yapıya göre hem de uzun vadeli meydana gelebilecek gelişmelere uygun hazırlanmalıdır. Doğu Akdeniz doğalgaz rezervinin Türkiye'nin 572 yıllık, Avrupa'nın ise 180 yıllık ihtiyacını karşılayacak kapasiteye sahip olduğu yönünde görüşler mevcuttur (Erhan, 2019). Belirttiğimiz yöndeki görüşlerden yola çıkarak Doğu Akdeniz'in bugün Türkiye enerji güvenliğine ciddi bir katkı sağlayamaması gelecekte de sürecin bu yönde devam edeceği anlamına gelmemektedir.

Özetle yapmış olduğumuz projeksiyon ve çalışmamızı oluşturan araştırmalardan yola çıkarak Türkiye enerji tüketim grafiğinde gelecekte herhangi bir düşüş

beklenmemektedir. Türkiye enerji tüketiminde fosil yakıtlara önemli ölçüde bağımlılık devam etmektedir. Bu bağımlılık Türkiye enerji güvenliği için önemli bir sorundur. Özellikle Rusya doğal gazına yüksek bağımlılık Türkiye'nin aşması gereken bir kırılganlık unsurudur. Bu sebeple kaynak cinsi ve kaynak ülke bazında çeşitlilik yakalamak önem taşımaktadır. Bu noktada Türkiye enerji güvenliğinde, yenilenebilir enerjinin payının artırılması, yerli kaynağa yönelme, kaynak çeşitliliği sağlama ve enerjide hub olma gibi adımlar atılması gerekli görülmektedir.

Enerji güvenliği için enerjiye erişimin, sürekli teminin ve makullüğün var olması gereklidir. Yapmış olduğumuz projeksiyon ışığında Doğu Akdeniz'deki keşfedilmiş mevcut gaz rezervleri miktar olarak Türkiye enerji güvenliğinin sürdürülebilir (sürekli temin bazında) sağlanmasına büyük miktarda etkisi bulunmamaktadır. Bu sebeplerden dolayı Doğu Akdeniz'deki kanıtlanmış mevcut hidrokarbon rezervlerinin, Türkiye'nin gelecekteki enerji tüketimini (15 yıllık projeksiyon baz alındığında) tamamen karşılayacağı, dolayısıyla da Türkiye enerji güvenliğine büyük katkı sağlayacağı net olarak söylenememektedir.

KAYNAKÇA

Akkuyu Nükleer. (2019). Erişim adresi <http://www.akkunpp.com/nukleer-guc-santrali-ngs>

Aksar, Y. (2012). Birleşmiş Milletler Palmer (Mavi Marmara) Raporu ve Uluslararası Hukuk. *Uluslararası İlişkiler*, 33(9), 23-40. <http://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2014/12/Birlesmis-Milletler-Palmer.pdf>

Aktoprak, E. (2004). Immanuel Wallerstein: Sosyal Bilimlere Yeniden Bakmak. *Uluslararası İlişkiler*, 4(1), 23-58. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/539646>

Altuner, G ve Tatar V. (2016). Doğu Akdeniz'de Yeni Enerji Kaynakları ve Türkiye'nin Güvenliği. H. Çomak, C. Sancaktar, S. Demir (Ed.), *Uluslararası Güvenlik içinde* (805-818 ss.). İstanbul: Beta.

Arends, J. F. (2009). Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: "Güvenlik" Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları. *Uluslararası İlişkiler*, 22(6), <https://dergipark.org.tr/uidergisi/issue/39268/462427>

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. (2019). Erişim adresi <https://www.avrupa.info.tr/tr/enerji-abnin-hedefleri-58>

Avrupa Gençlik Portalı. (2019). Erişim adresi https://europa.eu/youth/eu/article/63/3024_ga

Avrupa Parlamentosu Dış Politika Direktörlüğü. (2017). Enerji Doğu Akdeniz'de İstikrarı Şekillendirici Bir Faktör Olabilir mi? (Çev. F.Özcan) İstanbul: İyidüşün Yayınları.

Aydın, M. (2015). Önsöz. M. Aydın, H. G. Brauch, N. Polat, M. Çelikpala, & U. O. Spring (Ed.), Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe içinde (xv-xix. ss.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ayhan, V. (2009). Avrupa'nın Enerji Arz Güvenliğinde Türkiye: Petrol, Doğal Gaz ve Entegrasyon. Uluslararası İlişkiler, 20(5), 155-178. Erişim adresi <http://www.uidergisi.com.tr/p/974/avrupanin-enerji-arz-guvenliginde-turkiye-petrol-dogal-gaz-ve-entegrasyon>

Bauman, Z. (2006). Küreselleşme. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baylıs, J. (2015). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. M. Aydın, H. G. Brauch, N. Polat, M. Çelikpala, & U. O. Spring (Ed.), Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe içinde (153-167. ss.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bayraç, H. N. (2009). Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye: Petrol Ve Doğal Gaz Kaynakları Açısından Bir Karşılaştırma. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(10), 115-142. Erişim Adresi http://sbd.ogu.edu.tr/makaleler/10_1_Makale_5.pdf

Baysal, B., Lüleci, Ç. (2015). Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi. Güvenlik Stratejileri Dergisi 22, 61-96. Erişim adresi <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/guvenlikstrj/article/view/5000148022/5000134762>

BBCnews (2006). Erişim adresi http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2006/01/060102_russia_gas.shtml

Bingöl, O. (2016). Yeni Güvenlik Yaklaşımları ve 21. Yüzyıl Güvenlik Sorunları. H. Çomak, C. Sancaktar, S. Demir (Ed.), Uluslararası Güvenlik içinde (17-44. ss.). İstanbul: Beta.

BOTAŞ. (2016). 2016 Yılı Sektör Raporu. Erişim adresi
https://www.botas.gov.tr/docs/raporlar/tur/sektorap_2016.pdf

Bozkurt, V. (2000). Küreselleşme: Kavram- Gelişim ve Yaklaşımlar. Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 1(2). Erişim adresi
<https://www.isguc.org/?p=article&id=87&cilt=2&sayi=1&yil=2000>

Brauch, H. G. (2008). Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü. Uluslararası İlişkiler, 18(5), 1-47. Erişim adresi
<http://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2011/06/Guvenligin-Yeniden-Kavramsallastirilmasi.pdf>

Cerrah, U. (2015). Enerji Güvenliği ve Avrupa Birliği. H. Çomak, C. Sancaktar, Z. Yıldırım (Ed.), Enerji Diplomasisi içinde (163-192 ss.). İstanbul: Beta.

Considine, J. I. ve Kerr, W. A. (2002). The Russian Oil Economy. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Çakar, F. Y. (2002). Türkiye'nin Geleneksel Güvenlik Sorunu: Kıbrıs. H. T. Refet Yinanç (Ed.), Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye içinde (309-327 ss.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Dedeoğlu, B. (2015). Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine. M. Aydın, H. G. Brauch, N. Polat, M. Çelikpala, U. O. Spring (Ed.), Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe içinde (369-385 ss.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Demirbilek, S. (2006). Türkiye'nin Enerji Politikası. A. Sandıklı, H. D. Bilgin (Ed.), Türkiye'de Enerji ve Kalkınma içinde (99-105 ss.). İstanbul: Tasam Yayınları.

Demiryol, T. (2016). Enerjide Karşılıklı Bağımlılık ve Uluslararası Çatışma. H. Çomak, C. Sancaktar, S. Demir (Ed.), Uluslararası Güvenlik içinde (227-248 ss.). İstanbul: Beta.

Deniz Haber Ajansı. (2019). Erişim adresi <https://www.denizhaber.net/barbaros-hayreddin-pasa-gemisi-kibrisin-guneyinde-gaz-arastirmalarina-basladi-haber-86646.htm>

Diplomasi.net. (2019). Erişim adresi <https://www.diplomasi.net/kita-sahanligi/>

Efe, H. (2010). Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin Enerji Arz Kaynaklarını Çeşitlendirme Politikalarına Muhtemel Katkıları. S. Yılmaz (Ed.), 3. Uluslararası Strateji ve Güvenlik Çalışmaları Sempozyumu içinde (66-80 ss.). İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayınları.

Ekodialog. (2019). Erişim adresi <https://www.ekodialog.com/Konular/enerji-guvenligi-nedir-turkiyede-enerji-guvenligi.html>

Enerji Enstitüsü. (2016). Erişim adresi <http://enerjiinstitutusu.de/2016/09/07/shell-eski-baskani-stuart-turkiye-enerjide-transit-ulke-olarak-onemini-koruyor/>

Erbaş, F. (2018). Doğu Akdeniz Enerji Mücadelesinde ABD'nin Tutumu. Erişim adresi <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/dogu-akdeniz-enerji-mucadelesinde-abdnin-tutumu/1086392>

Ercan, M. (2011). Avrupa Birliği'nin Enerji Politikasında Türkiye'nin Önemi. Akademik Bakış Dergisi, 25, 1-11. http://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:ID3xZythp-cJ:scholar.google.com/&hl=tr&as_sdt=0,5

Ereker, F. (2015). İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı. M. Aydın, H. G. Brauch, N. Polat, M. Çelikpala, U. O. Spring (Ed.), Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe içinde, (45-75 ss.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erhan, Ç. (2011). Kıbrıs'ın Kuzeyinde de Biz Petrol Arayalım. Erişim adresi <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/prof-dr-cagri-erhan/504455.aspx>

Erhan, Ç. (2012). Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu. Ç. Erhan, H. Günüşur, O. Turhan, B. Dedeoğlu, E. Dağdemir, E. Tezcan, S. Baykal, İ. Göçmen, R. Karluk, B.Yüce (Ed.), Avrupa Birliği içinde (2-20 ss.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Eriş, Ö. Ü. (2012). Enerji Politikası. B. Akay, İ. Göçmen (Ed.), Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kuramlar ve Politikalar içinde (527-545 ss.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Euronews. (2019). Erişim adresi <https://tr.euronews.com/2019/04/02/dogu-akdeniz-dogalgaz-bilmecesi-turkiye-nasil-etkilenecek-israil-kibris-misir-exxon-abd>

European Commission. (2019). Erişim adresi <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/energy-strategy-and-energy-union/2020-energy-strategy>

Fontaine, P. (2014). AB nedir? Türkiye: Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu.

Full, J. (2006). Medya, İletişim, Kültür. Ankara: Vadi Yayınları.

Furuncu, Y. (2016). Türkiye'nin Enerji Bağımlılığı ve Akkuyu Nükleer Enerji Santrali. Cumhuriyet Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 37, 198-207. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/282755>

Furuncu, Y., Kavaz, İ., Özdemir, B. Z., & Saydam, N. (2018). Analiz: 2018'de Türkiye. Erişim adresi <https://www.setav.org/analiz-2018de-turkiye-enerji/>

Gazprom. (2019). Erişim adresi <http://www.gazprom.com/projects/blue-stream/>

Google Maps. (2019). Erişim adresi

<https://www.google.com/maps/place/Akkuyu+Nükleer+Santrali/@38.3191048,35.2501612,5.9z/data=!4m5!3m4!1s0x14decc8cb4a7a7f1:0xfedd68a56a7c1f22!8m2!3d36.1463383!4d33.5421305?hl=tr-TR>

Grıgas, A. (2017). *The New Geopolitics Of Natural Gas*. London: Harvard University Press.

Güneş, Ş. A. (2007). Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Çevresinin Korunması. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(56). Erişim adresi <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/266/2398.pdf>

Habermas, J. (2002). *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akibeti*. İstanbul: Bakış Yayınları.

Habertürk. (2018). Erişim adresi <https://www.haberturk.com/tv/gundem/video/6-filo-dogu-akdenizde/459768>

Hardt, M. ve Negri, A. (2003). *İmparatorluk*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Harvey, D. (2004). *Yeni Emperyalizm*. İstanbul: Everest.

Mitchell, J. Beck, P. Grubb, M. (1996). *The New Geopolitics Of Energy*. London: The Royal Institute Of International Affairs.

Kabalıcı, E., Çiçek, S., Keven, G. (2010). Türkiye'deki Hidroelektrik Santralleri ve Enerji Üretimindeki Yeri. S. Yılmaz (Ed.), *3. Uluslararası Strateji ve Güvenlik Çalışmaları Sempozyumu içinde* (190-201 ss.). İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayınları.

Karagöl, E. T., Özdemir, B. Z. (2017). Türkiye'nin Enerji Ticaret Merkezi Olmasının Doğu Akdeniz'in Rolü. Erişim adresi

https://setav.org/assets/uploads/2017/09/DOGU_AKDENIZ.pdf

Karaosmanoğlu, A. L. (2015). Muhteşem Ortaklık: Kant ve Clausewitz. M. Aydın, H. G. Brauch, N. Polat, M. Çelikpala, U. O. Spring (Ed.), Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe içinde (3-17 ss.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Karbuç, S. (2016). Erişim adresi

<http://arsiv.petroturk.com/HaberGoster.aspx?id=15176&haber=Hub-olacagim-demekle-hub-olunmaz>

Karbuç, S. (2018). Erişim adresi petroturk.com/makale/dogu-akdeniz-jeopolitiginde-dogal-gazin-dayanilmaz-agirligi

Kavaz, İ. (2018). Erişim adresi <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/dogu-akdenizdeki-enerji-denklemi/1266237>

Kavaz, İ. (2019). Erişim adresi <https://www.setav.org/dogu-akdenizde-turkiyesiz-bir-mutabakat-mumkun-mu/>

Kılıçaslan, E. (2015). Enerji Savaşları. H. Çomak, C. Sancaktar, Z. Yıldırım (Ed.), Enerji Diplomasisi içinde (87-124 ss.). İstanbul: Beta.

Kılıçaslan, E. (2016). Kopenhag Okulu. H. Çomak, C. Sancaktar, S. Demir (Ed.), Uluslararası Güvenlik içinde (45-64 ss.). İstanbul: Beta.

Köse, M. (2019). Erişim adresi <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/9806-komurden-petrole>

Küçükkaya, E. (2019). Erişim adresi <https://www.enerjiportali.com/turkiyenin-yer-almadigi-dogu-akdeniz-gaz-forumu-kuruldu/>

McChesney, R. W. (2003). Küresel İletişimin Politik Ekonomisi. R.W. McChesney, E. M. Wood, J. B. Foster (Ed.), Kapitalizm ve Enformasyon Çağı içinde (7 ss.). Ankara: Epos Yayınları.

Modelska, G. (2008). Küreselleşme. A. M. David Held içinde, Küresel Dönüşümler (s. 75-80). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Mutlu, E. (2005). Küreselleşme, Popüler Kültür ve Medya. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Özbaş, E. (2010). Türkiye ve Enerji. S. Yılmaz (Ed.), 3. Uluslararası Strateji ve Güvenlik Çalışmaları Sempozyumu içinde (103-117 ss.). İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayınları.

Özdemir, V. (2017). Doğalgaz Piyasaları ve Türkiye Enerji Güvenliği Üzerine Tezler. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Özev, M. H. (2017). Küresel Denklemden Türkiye'nin Enerji Güvenliği. Erişim adresi <https://www.setav.org/kuresel-denklemden-turkiyenin-enerji-guvenligi/>

Özkan, A. (2006). Küreselleşme Sürecinin Medya ve Kültür Üzerindeki Etkileri. İstanbul: Tasam Yayınları.

Polat, D. Ş. (2016). Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Güvenlik. H. Çomak, C. Sancaktar, S. Demir (Ed.), Uluslararası Güvenlik içinde (329-352 ss.). İstanbul: Beta.

Powerenerji. (2016). Erişim adresi <https://www.powerenerji.com/kaya-gazi-nedir-nasil-bulunur-turkiye-kaya-gazi-nerelerde-bulunur-haritasi.html>

Sandıklı, A. (2009). Erişim adresi <http://www.bilgesam.org/incele/966/-guvenlik-kavrami/#.XMB37-gzbIV>

Sandıklı, A. Emekler, B. (2012). Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm. A. Sandıklı (Ed.), Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri içinde (3-71 ss.). İstanbul: Bigesam Yayınları.

Sandıklı, A. Budak, T. Ünal, B. (2013). Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Türkiye. Ankara: Bilgesam Yayınları.

Saygın, H. Çelik, C. (2011). Jeo Enerjik Bakış. İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi.

Sevim, C. (2012). Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği. Journal of Yaşar University 26 (7), 4378-4391. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/jyasar/issue/19138/203089>

Sevim, T. V. (2014). Rus Dış Enerji Politikası ve Yeni Hedef Kuzey Doğu Asya. Uluslararası İlişkiler, 41(11), 87-108. Erişim adresi <http://www.uidergisi.com.tr/p/3401/rus-dis-enerji-politikasi-ve-yeni-hedef-kuzey-dogu-asya>

Shafer, B. (2009). Energy Politics. Pennsylvania: University Of Pennsylvania Press.

Shell. (2019). Erişim adresi <https://www.shell.com.tr/kurumsal-musteriler/shell-ling/liquefied-natural-gas-ling.html>

Stratejik Ortak. (2019). Erişim adresi <https://www.stratejikortak.com/2019/02/dogu-akdeniz-haber-arsivi-ocak.html>

Şahin, A. (2006). Türkiye'nin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri İçerisinde Enerjinin Yeri ve Önemi. A. Sandıklı, H. D. Bilgin (Ed.), Türkiye'de Enerji ve Kalkınma içinde (89-98 ss.). İstanbul: Tasam Yayınları.

Şöhret, M. (2015). Enerji Güvenliğinin Ekonomi Politikası ve Uluslararası Çatışmalara Etkisi. H. Çomak, C. Sancaktar, Z. Yıldırım (Ed.), Enerji Diplomasisi içinde (1-45 ss.). İstanbul: Beta.

Şöhret, M. (2016). Uluslararası Güvenlikte BM Güvenlik Konseyinin Rolü. H. Çomak, C. Sancaktar, S. Demir (Ed.), Uluslararası Güvenlik içinde, (353-395 ss.). İstanbul: Beta.

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2009). Türkiye'nin Enerji Stratejisi. Erişim adresi [http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/EnerjiPolitikasi/T%FCrkiye%27nin%20Enerji%20Stratejisi%20\(Ocak%202009\).pdf](http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/EnerjiPolitikasi/T%FCrkiye%27nin%20Enerji%20Stratejisi%20(Ocak%202009).pdf)

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2019). Erişim adresi <http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa>

T.C. Dışişleri Bakanlığı Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı. (2017). Güvenlik Terimleri Sözlüğü. Ankara: Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı Yayınları.

T.C. Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu. (2018). Doğal Gaz Piyasası 2017 Yılı Sektör Raporu. Erişim adresi <https://www.epdk.org.tr/Detay/Icerik/3-0-107/yillik-sektor-raporu>

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2017). Dünya ve Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü. Erişim adresi https://enerji.gov.tr/Resources/Sites/1/Pages/Sayi_15/files/downloads/Sayi_15.pdf

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2019). ETKB 2015-2019 Stratejik Planı. Erişim adresi https://sp.enerji.gov.tr/ETKB_2015_2019_Stratejik_Planı.pdf

Tağraf, H. (2002). Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi 2(3), 33-47. Erişim adresi <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/146.pdf>

Tamçelik, S. (2016). Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Kıbrıs. H. Çomak, C. Sancaktar, S. Demir (Ed.), Uluslararası Güvenlik içinde (249-281 ss.). İstanbul: Beta.

TANAP. (2019). Erişim adresi <https://www.tanap.com/tanap-projesi/tanap-nedir/>

Telli, A. (2016). Enerji Güvenliğine Bütüncül Bakış. H. Çomak, C. Sancaktar, S. Demir (Ed.), Uluslararası Güvenlik içinde (217-226 ss.). İstanbul: Beta.

TRT Haber. (2018). Erişim adresi <https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/turkiyenin-dogal-gaz-ithalati-azaldi-399231.html>

Tuğrul, B. (2018, Haziran 29). Erişim adresi http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/51269/dogu_akdenizin_enerji_politik_acidan_onemi

TUİC Akademi. (2011). Erişim adresi <http://www.tuicakademi.org/opec-ve-petrol-krizi/>

TurkStream. (2019). Erişim adresi <http://turkstream.info/tr/>

Türk Dil Kurumu. (2019). Erişim adresi http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c76adaeeea449.55373935

Uluslararası Politika Akademisi. (2014). Erişim adresi <http://politikaakademisi.org/2014/05/22/uluslararasi-iliskilerde-iki-temel-yaklasim-realizm-vs-idealizm/>

Ural, S. S. Shılibekova, A. (2016). Uluslararası Güvenlik ve Yönetişim. H. Çomak, C. Sancaktar, S. Demir (Ed.), Uluslararası Güvenlik içinde (3-16 ss.). İstanbul: Beta.

Ünal, M. C. (2015). Enerji Güvenliği Çerçevesinde Avrupa Enerji Politikasının Gelişimi ve Rusya Faktörü. Enerji ve Diplomasi, 1 (1), 55-79.

Varol, T. (2016). Enerji Boru Hatları ve Güvenlik Boyutunda Rusya'nın Doğu Akdeniz Stratejisi. Uluslararası Güvenlik ve Yönetişim. H. Çomak, C. Sancaktar, S. Demir (Ed.), Uluslararası Güvenlik içinde (s. 283-306). İstanbul: Beta.

Volkan Ş. Ediger, B. D. (2012). Levant'ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz'in Enerji Jeopolitiği. Uluslararası İlişkiler, 9(33), 73-92. <http://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2014/12/Levantta-Buyuk-Oyun.pdf>

Wallerstein, I. (2011). Dünya-Sistemleri Analizi. İstanbul: bgst Yayınları.

World Wildlife Fund. (2019). Erişim adresi http://www.wwf.org.tr/ne_yapiyoruz/iklim_degisikligi_ve_enerji/yenilenebilirnerji_ve_enerjiverimlilik/kisakisayenilenebilirrenerjikaynaklari/

Diplomasi.net. (2019). Erişim adresi <https://www.diplomasi.net/munhasir-ekonomik-bolge-nedir/>

www.enerji.gov.tr. (2019). Erişim adresi <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Anasayfa>

Yalvaç, F. (2015). Rousseau'nun Savaş ve Barış Kuramı: Adalet Olarak Barış. M. Aydın, H. G. Brauch, N. Polat, M. Çelikpala, U. O. Spring (Ed.), Uluslararası ilişkilerde Çatışmadan Güvenliğe içinde (17-43 ss.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yaycı, C. (2012). Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye. Bilge Strateji, 6(4), 1-70. Erişim adresi <http://www.bilgesam.org/incele/634/-dogu-akdeniz%27de-deniz-yetki-alanlarinin-paylasilmasi-sorunu-ve-turkiye/#.XMWJYfZuJ9A>

Yergin, D. (2013). Energy Security and Markets. J. H.Kalickı, D. L. Goldwyn (Ed.), Energy & Security içinde (69-87 ss.). Washington, D.C.: Woodrow Wilson Center Press.

Yıldız, A. (2015). Türkiye'nin Doğu Akdenizi Güvenlikleştirilmesi. Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 1(3), 1-25. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/yalovabaccd/issue/21781/234072>

Yıldız, D. (2002). Doğu Akdeniz Ülkeleri'nin Su Kaynakları ve Sorunları. Türkiye Mühendislik Haberleri 420-421-422, 55-59. Erişim adresi <http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/308.pdf>

